

Vieraat äidit kotipolulla

Tapaustutkimus maahanmuuttajaäitien kotoutumisen
kokemuksista ja toiseudesta parlamentaarisessa puheessa

Kia Marianne Mela

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos

Valtio-oppi

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2013

Tiedekunta/Osasto v Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
TekijäFörfattare – Author Kia Marianne Mela		
Työn nimi Arbetets titel – Title Vieraat äidit kotipolulla. Tapaustutkimus maahanmuuttajaäitien kotoutumisen kokemuksista ja toiseudesta parlamentaarisessa puheessa		
Oppiaine Läroämne – Subject Valtio-oppi		
Työn laji Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika Datum – Month and year Toukokuu 2013	Sivumäärä Sidoantal – Number of pages 152
Tiivistelmä Referat – Abstract <p>Tämä pro gradu -tutkielma on aineistolähtöinen tapaustutkimus, jossa on vertailtu maahanmuuttajanaisten kotoutumisen kokemuksia ja parlamentaarisen puheen tuottamia kuvauksia maahanmuuttajanaisten kotoutujina. Aineistona on käytetty eduskunnassa vuosien 2010 – 2013 aikana käytyä keskustelua maahanmuuttajien kotoutumisen ongelmista sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin Ystäväksi Maahanmuuttajaäidille -toimintaan osallistuneen seitsemän maahanmuuttajaäidin haastattelua. Haastattelut on tehty puoliavoimina yksilöhaastatteluina pääkaupunkiseudulla vuoden 2012 syksyn aikana. Maahanmuuttajanaisten haastatteluissa menetelmänä on käytetty Giorgin ja Pertulan fenomenologista menetelmää. Kyseessä on deskriptiivinen fenomenologinen menetelmä, jonka avulla haastatteluissa on pyritty tavoittamaan maahanmuuttajaäitien jakamia kokemuksia kotoutumisesta Suomessa. Parlamentaarisessa puheessa menetelmänä on käytetty diskurssianalyttista WPR-analyysia.</p> <p>Maahanmuuttajaäitien haastatteluissa nousi yhteisesti esille sosiaalisen pääoman merkitys kotoutumisprosessissa. Kotoutumisprosessi jäsenyi kertomuksissa kolmeen vaiheeseen: maahansaapumisen yhteydessä koettuun odotusten ja pettymysten vaiheeseen, elämän järjestelyyn liittyvään selviytymisstrategian luomisen vaiheeseen sekä lopulta asettumisen vaiheeseen. Sosiaalisen pääoman runsaus tai puute yhdisti jokaisen vaiheen kulkua ja sujuvuutta. Maahanmuuttajaäitien näkemys kotoutumisesta kuvasi kotoutumista yksilön ja yhteiskunnan välisenä tasa-arvoisuuteen perustuvana vastavuoroisuutena, jonka onnistuminen liittyi yksilön ja yhteiskunnan tarpeiden ja tarjolla olevien resurssien yhteensovittamiseen. Äitiyden tai oman kulttuurin ei katsottu aiheuttavan kotoutumiselle yleisesti haasteita; sen sijaan sosiaalisen pääoman puutteen ja syrjinnän katsottiin.</p> <p>Parlamentaarisen puheen analyysi puolestaan toi esiin, että sosiaalinen pääoma miellettiin enemmänkin onnistuneen kotoutumisen päämääräksi, eikä sen mahdollisuutta kotoutumisprosessia tukevana välineenä tunnistettu. Myös kotoutumista koskevan yhteiskunnallisen osallisuuden muodot kutistettiin osallisuuteen työmarkkinoista, missä myös mahdollisen sosiaalisen pääoman kertymisen nähtiin tapahtuvan. Kotoutumisprosessi itsessään miellettiin pääosin yksisuuntaiseksi tapahtumaksi, jossa yhteiskunta tarjoaa rakenteet, joiden kautta onnistujat työllistyvät. Maahanmuuttajanaisten kotoutumisen haasteiden katsottiin liittyvän heidän haavoittuvaan asemaansa, joka johtui heidän vieraista kulttuureistaan ja tavoistaan.</p> <p>Kahden aineiston vertailun tuloksena syntyi johtopäätös, jonka mukaan sosiaalisen pääoman aseman vahvistaminen kotouttamispolitiikassa voisi tehostaa niidenkin maahanmuuttajien kotoutumista heti maahan saapumisesta lähtien, joiden integroituminen työmarkkinoille kestää esimerkiksi vanhemmuuden, opiskelun tai suomen kielen oppimisen vuoksi.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords maahanmuutto, maahanmuuttopolitiikka, maahanmuuttajanaiset, kotoutuminen, kotouttaminen, uusrasismi, fenomenologia, kokemuksen tutkimus, merkitys, diskurssianalyysi		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Haluan esittää lämpimimmät kiitokseni tutkielmaan osallistuneille maahanmuuttajaäideille; kiitos, että jaoitte elämäntarinanne ja kokemuksenne kanssani.

Toivon, että saatte kulkea kotipolkuanne iloiten ystävien ja naurun kera. Kiitän myös professori Juri Mykkästä ohjauksesta ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin koordinaattori Teija Silvosta aineiston hankintaan liittyvästä tuesta.

Kiitos myös perheelleni; teiltä olen oppinut kaikista tärkeimmän. Suurin kiitos omalle äidilleni, joka mahdollisti kirjoitustyön kantamalla mummin roolinsa täynnä rakkautta.

Sisältö

1 Johdanto.....	6
2 Maahanmuutto ja Suomen kotouttamispolitiikka.....	11
2.1 Keskeiset käsitteet.....	11
2.2 Maahanmuuttajat Suomessa.....	12
2.3 Uusi kotoutumislaki ja sen tuomat muutokset.....	13
2.4 Kotoutumista edistävät palvelut ja kielikoulutus.....	14
2.5 Osallisena Suomessa -hanke.....	16
3. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminta	18
4 Teoreettinen viitekehys ja aiempi tutkimus.....	22
4.1 Tutkimuskysymykset.....	22
4.2 Sosiaalinen konstruktivismi.....	23
4.3 Sukupuolinen ja etninen toiseus.....	24
4.4 Parlamentaarinen puhe diskurssianalyysin kohteena.....	26
4.4.1 Uusrasismien strategiat.....	26
4.4.2 Määritelmien normatiivisuus.....	29
4.5 Sosiaalinen pääoma.....	30
4.6 Maahanmuuttajien kotoutuminen Suomessa tutkimuskohteena.....	33
5 Tutkimuksen toteutus.....	37
5.1 Tutkimusmenetelmät.....	37
5.1.1 Kokemus ja fenomenologinen analyysi.....	37
Deskriptiivinen fenomenologia.....	37
Tutkijapositio.....	38
Reduktio ja sulkeistaminen.....	38
Perttulan ja Giorgin fenomenologinen menetelmä.....	39
5.1.2 WPR-analyysi.....	40
5.2 Aineisto ja analyysi: Maahanmuuttajaäitien haastattelut.....	42
5.2.1 Tutkimusetiikka.....	42
5.2.2 Haastateltavien valinta.....	43
5.2.3 Tulkkkaus.....	45
5.2.4 Puoliavoimien yksilöhaastatteluiden toteutus.....	47
Haastatteluiden yleinen kuvaus.....	47
Haastattelurunko.....	48
Tulkkauksen sujuvuus.....	49
Haastatteluiden nauhoitus ja litterointi.....	50
5.2.5 Fenomenologisen analyysin kulku.....	50
Kotoutumisprosessin vaiheiden löytäminen.....	54
Yksilön ja yhteiskunnan välisen vastavuoroisuuden havaitseminen.....	56
Kyllääntyikö aineisto?.....	58
5.3 Aineisto ja analyysi: Parlamentaarinen puhe.....	58
5.3.1 Aineiston keruu ja alustava teemoittelu.....	58
5.3.2 WPR-analyysi parlamentaarista puheesta.....	60
Huomioita aineiston sisällön laadusta.....	60
WPR-analyysin alkuvaiheet.....	62
Ongelmallistukset hahmottuvat.....	64
Muodostuneet kategoriat.....	65
Analyysin loppuvaihe.....	67

6 Tulokset.....	69
6.1 Haastateltavien esittely.....	70
Katarina: itäslaavilaisten kielten kieliryhmä, naimisissa, kolme lasta.....	70
Tara: indoiranilaisten kielten kieliryhmä, naimisissa, neljä lasta.....	71
Adia: germaanisten kielten kieliryhmä, naimisissa, yksi lapsi	71
Michelle: bantukielten kieliryhmä, naimisissa, kolme lasta.....	73
Frida: germaanisten kielten kieliryhmä, naimisissa, kolme lasta.....	74
Ana: indoiranilaisten kielten kieliryhmä, naimisissa, kolme lasta.....	76
Maria: romaanisten kielten kieliryhmä, eronnut, kaksi lasta.....	77
6.2 Kotoutumisprosessin vaiheet.....	78
6.2.1 Odotusten ja pettymysten vaihe.....	79
6.2.2 Selviytymisstrategian luomisen vaihe.....	84
6.2.3 Asettumisen vaihe.....	89
6.3 Haastateltujen kuvaus onnistuneesta ja epäonnistuneesta kotoutumisesta.....	93
6.4 Kotoutumisen problematisointi parlamentaarisessa puheessa.....	96
6.4.1 Kotoutuminen osallisuutta suomenkielisestä työelämästä.....	97
6.4.2 Suomalaisuus erottautumista toiseudesta.....	102
Suomalaisuus on suomenkielisyyttä.....	103
Toiseus kotoutumisen epäonnistumisen taustalla.....	106
6.5 Maahanmuuttajanaiset poliittisen puheen kohteena.....	111
6.5.1 Syyt maahanmuuttajanaisten kotoutumisen haasteiden taustalla.....	111
6.5.2 Kotoutumisen haasteiden kytkeminen toiseuteen.....	112
6.5.3 Meidän vai muiden kulttuuri?.....	114
7 Johtopäätökset.....	116
7.1 Kotoutumisen välineet maahanmuuttajanaisten käytössä.....	116
7.1.1 Poliitiikan vastaukset kotoutumisprosessin alkuvaiheiden tarpeisiin.....	117
7.1.2 Sosiaalisten suhteiden ja rakenteiden toimivuuden merkitys.....	119
7.1.3 Säröt rakenteiden toiminnassa.....	121
7.2 Sukupuolinen ja etninen uhriuttaminen eksklusion välineenä.....	124
7.2.1 Haastateltavat ja haavoittuva asema?.....	124
7.2.2 Sukupuoli, asema vai tapahtumat haavoittuvuuden taustalla?.....	125
7.2.3 Tasa-arvon kahdet markkinat.....	126
7.3 Sosiaalinen pääoma ja kotoutuminen.....	129
7.3.1 Sosiaalinen pääoma – väline vai päämäärä?.....	129
7.3.2 Missä ja miten sosiaalinen pääoma rakentuu?.....	132
7.3.3 Miksi sosiaalisesta pääomasta ei puhuta?.....	133
7.3.4 Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminnan merkitys sosiaalisen pääoman tuottajana ja kotoutumisprosessin tukena.....	134
7.4 Pohdinta.....	136
Lähteet.....	139
Liitteet.....	148
LIITE 1. HAASTATTELUKUTSU SUOMEKSI.....	148
LIITE 2. HAASTATTELUKUTSU ENGLANNIKSI.....	149
LIITE 3. HAASTATTELUKYSYMYKSET.....	149

1 Johdanto

Istun helsinkiläisen lähiön ympäröimässä leikkipuistossa hiekkalaatikon reunalla ja juttelen muiden äitien kanssa. Lapset leikkivät lähellä. Thaimaasta kotoisin oleva äiti tarjoilee lapsille pikkuleipiä. Paikalla on lisäksi äitejä ainakin Kosovosta, Virosta, Venäjältä ja Afganistanista. Meitä jokaista yhdistää paitsi se, että olemme kotiäitejä, myös se, että kuluvan vuoden lähes joka aamupäivänä olemme tuoneet lapset leikkimään puistoon tai tavanneet illalla jonkun kotona tai puistossa. Osa maahanmuuttajaäideistä puhuu suomea hyvin, osa heikommin. Osa äideistä ei ole juuri ehtinyt työelämään Suomessa, osa on ollut työharjoittelussa, osa aikoo palata entiseen työpaikkaansa ”sitten joskus”, kun lapset ovat isompia. Minusta vaikuttaa siltä, että huolimatta erilaisista suunnitelmista ja historioista jokainen meistä on tyytyväinen siihen, että voi hoitaa lapsia kotona. Kaiken kaikkiaan jokainen vaikuttaa tyytyväiseltä elämäänsä, mitä nyt kotitöitä voisi jakaa tasaisemmin ja lasten korvatulehduskierteet katkaista.

Mutta sitten luen viisaampien laatimia raportteja ja kommentteja maahanmuuttajanaisten kotoutumisesta. Työministerille toimitetussa kirjallisessa kysymyksessään 370/2011 perussuomalaisten Vesa-Matti Saarakkala toteaa, että maahanmuuttajanaiset osaavat usein huonosti suomen kieltä, kärsivät korkeammasta työttömyysasteesta kantaväestöön nähden, elävät yleisesti yhteiskunnan marginaalissa ja syrjäytyvät omaan etniseen yhteisöönsä. Saarakkala nimeää tietojensa lähteeksi muun muassa etnisten suhteiden foorumin samapalkkatoimikunnassa vuonna 2010 laaditun johtopäätöksen.

Kuvauksen mukaan maahanmuuttajanaiset ovat uhreja. He syrjäytyvät... mihin? Omaan etniseen yhteisöönsä? Mietin maahanmuuttajatuttaviani: osa heistä kyllä puhuu huonosti suomea, he eivät ole työelämässä, mutta muutoin en tunnista kirjallisessa kysymyksessä tuotetusta kuvauksesta tuttaviani. He viihtyvät omissa etnisissä yhteisöissään, mutta minusta heidän oma etninen yhteisönsä on näyttäytynyt heille enemmänkin tuen ja turvan paikkana kuin onnettomana olosuhteena, johon syrjäydytään.

Fenomenologisessa tutkimuksessa puhutaan tutkijan esiymmärryksestä ja siitä, että tutkijan on ilmaistava oma positionsa tutkimuksessa. Toimikoon aloitukseni nyt sellaisena. Kertomani ihmettely on syy siihen, miksi olen päättänyt pro gradu -tutkielmassani vertailla maahanmuuttajanaisten kotoutumisen kokemuksia ja maahanmuuttajanaisten kotoutumista koskevan parlamentaarisen puheen tuottamia ongelmarepresentaatioita keskenään. Olen halunnut tietää laajemmin, kuinka maahanmuuttajanaiset itse tulkitsevat kotoutumisensa kokemusta onnistumisineen ja epäonnistumisineen. Merkitseekö maahanmuuttajanaيسille onnistunut kotoutuminen samaa kuin kansanedustajalle? Puhuvatko maahanmuuttajaäidit ja poliitikot samoista haasteista, jotka tekevät kotoutumisesta vaikeaa tai työlästä? Osaavatko poliitikot puheissaan todella samaistua maahanmuuttajaäidin arkeen?

Valtion kotouttamisohjelma (2012) määrittelee kotoutumisen maahanmuuttajan yksilöllisenä kehityksenä, jonka tavoitteena on osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Kotoutuminen ja ne seikat, jotka voivat johtaa kotoutumisen epäonnistumiseen, saavat lisämääritelmiä parlamentarisessa puheessa ja kotoutumista käsittelevissä valtionhallinnon asiakirjoissa. Määritelmiin sisältyy kuitenkin arvolataus ja kuvaus ideaalista yhteiskunnasta, mikä vaihtelee suuresti esimerkiksi asenteiden osalta eri ryhmissä ja konteksteissa (Phalet & Swyngedouw 2003, 7). Siksi määritelmät voidaan haastaa. Teun van Dijk on tutkinut diskurssianalyysin keinoin esimerkiksi uusrasismien ilmenemistä parlamentarisessa puheessa ja havainnoinut, millä tavoin rasismi voi piiloutua puhetapojen alle mutta silti tuottaa syrjintää. (Van Dijk 1997, 35-39.) Myös tämä näkökulma on mielestäni hyvä peruste asettaa tietyt puheen tuottamisen tavat suomalaisessa maahanmuuttopolitiikassa suurennuslasin alle. Keskeinen teoreettinen lähestymistapani tässä tutkielmassa muodostuu Simone de Beauvoirin sukupuolisen toiseuden teoriasta että Teun van Dijkin etnistä toiseutta korostavasta uusrasismien strategian teoriasta.

Maahanmuuttajanaisten kotoutumista ilmiönä on toki arvioitu laajasti kansainväliselläkin tasolla ja on todettu, että siihen liittyy monenlaisia haasteita. Vuonna

2001 YK:n Naissopimuksen toteutumista valvova CEDAW (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women) -komitea totesi, että Suomessa maahanmuuttajanaisten asema on huono. Maahanmuuttajanaisten katsottiin joutuvan sukupuolensa ja etnisyytensä takia kaksinkertaisen syrjinnän kohteeksi. (CEDAW 2001.) Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan TANEn (2012) mukaan maahanmuuttajanaisten riski jäädä ilman jatkotutkintoa perusopetuksen jälkeen on jopa kolminkertainen verrattuna maahanmuuttajamiehiin. Maahanmuuttajanaisten työllistymisvaikeudet ovat miehiä suuremmat lähtömaasta, kansalaisuudesta, koulutustasosta tai asuinalueesta riippumatta. Monika-Naiset liiton toiminnanjohtajan Reet Nurmen mukaan maahanmuuttajanaiset kokevat lähisuhteissaan väkivaltaa jopa kolme kertaa useammin kuin kantaväestön naiset (Varmavuori 2012).

Uusi kotoutumislaki astui voimaan vuoden 2011 syyskuussa, ja se on vaikuttanut myös kotouttamistoimenpiteiden uudelleenlaiseen järjestämiseen. Kotouttamistoimenpiteissä halutaan nyt tavoittaa paremmin erityisryhmät kuten maahanmuuttajaäidit. Vaikka kunnat kiinnittävät nykyään enemmän huomiota maahanmuuttajaäitien tarpeisiin kotouttamispalveluissa, myös useat kansalaisjärjestöt ovat ryhtyneet toimeen auttaakseen maahanmuuttajanaisia ja -äitejä arkisissa asioissa, tukemaan heidän suomen tai ruotsin kielen oppimista ja luodakseen siltoja maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välille. Kansalaisjärjestöt ovat omaksuneet roolin kuntatasolla järjestettävien kotouttamistoimenpiteiden rinnalla niitä täydentävänä ja paikkaavana toimijana. Esimerkiksi osa kansalaisjärjestöjen kotouttamista tukevista toiminnoista on mukana Osallisena Suomessa -hankkeessa. Kyseisessä hankkeessa, johon osallistuvat kunnat, ELY- ja TE-keskukset, työ- ja elinkeinoministeriö sekä sisäasiainministeriö, on tarkoituksena löytää parhaita käytäntöjä myös maahanmuuttajaäitien kotoutumisen tueksi.

Useat maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevät tutkimukset ovat todenneet, että maahanmuuttajat itse pitävät suomenkielen oppimista ja suomalaisten kanssa muodostuvien kontaktien syntymistä tärkeänä omalle kotoutumiselleen. Tästä onkin seurannut se, että kansalaisjärjestöt ovat alkaneet tarjota näitä kaivattuja mahdollisuuksia maahanmuuttajille: esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton

Uudenmaan piiri on vuonna 2011 aloittanut Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminnan. Toiminnan tarkoituksena on tutustuttaa suomea puhuvia naisia ja maahanmuuttajaäitejä keskenään, jotta maahanmuuttajaäidit voivat harjoitella suomen kieltä ja saada suomenkieliseltä ystävältä apua arkisiin asioihin. Tällä tavalla MLL pyrkii tukemaan maahanmuuttajaäitien vanhemmuutta ja edelleen myös maahanmuuttajataustaisten lapsiperheiden hyvinvointia. (Silvonen 2012.)

Koska maahanmuuttajanaisten kotoutumisen haasteisiin liitetään useita sukupuolellisia ilmiöitä, päätin haastatella tutkielmaani maahanmuuttajanaisia. Haastattelin vuoden 2012 syksyn aikana seitsemää Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toimintaan osallistunutta maahanmuuttajaäitiä. Haastatteluiden toteutustapa ja analyysi perustuivat deskriptiiviseen fenomenologiaan. Havaitsin, että äitiys ei muodostanut heidän kotoutumisen kokemuksissaan erityistä haastetta eikä heidän kokemuksiaan leimannut väkivalta tai alisteinen asema. Haastateltujen kotoutumiskokemuksista nousi esiin sen sijaan havainto, jonka mukaan sosiaalisten suhteiden määrä ja laatu muodostivat merkittävän resurssin kotoutumisprosessissa. Sosiaalinen verkosto, joka koostui suomalaisista ja ulkomaalaisista ystävästä, työ- tai opiskelupaikasta ja omasta etnisestä yhteisöstä loi yksilölle vahvan pohjan, jonka varassa kotoutumisprosessissa oli ollut hyvä edetä. Vastaavasti heikko sosiaalinen verkosto vaikeutti tiedonsaantia yhteiskunnan käytännöistä, pakotti yksilöä riippuvaiseksi rakenteista ja korosti kaipuuta kotimaahan sekä yksinäisyyden tunteita.

Sosiaalisen pääoman teoria antoi minulle välineet jäsentää edellä mainitut havainnot osaksi laajempaa teoreettista keskustelua. Sosiaalinen pääoma koostuu Robert Putnamin mukaan verkostoista, luottamuksesta ja sosiaalisista normeista. Putnamin mukaan yksilöiden välinen aktiivinen vuorovaikutus ja sosiaaliset verkostot luovat ja ylläpitävät vastavuoroisuuden normeja ja luottamusta, jotka myös edistävät yhteiskunnan toimintakykyä. (Ruuskanen 2013; [Putnam ym. 1993].) Toinen keskeinen havaintoni liittyi kotoutumisprosessin vaiheisiin. Maahanmuuttajaäitien haastatteluiden analyysissa nousi esille kolme eri vaihetta, joiden muotoutuminen oli riippuvainen yksilön käytössä olevista erilaisista resursseista sekä kyvystä käyttää resursseja hyväkseen rakentaessaan elämänsä uudessa asuinmaassa.

Maahanmuuttajaäitien haastatteluista saamieni tulosten perusteella muodostin kysymyksenasettelun tutkielman toista aineistoa, suomalaista poliittista puhetta, kohtaan; teoreettisena lähestymistapana kysymyksenasettelua ohjasi Teun van Dijkin teoria uusrasismien strategioista sekä de Beauvoirin teoria toiseudesta. Tämä toinen aineistoni koostui eduskunnan julkaisemista, aikaväliltä 1.1.2010 – 14.2.2013 kerätyistä, maahanmuuttajien kotoutumista koskevista kirjallisista kysymyksistä, talousarvioaloitteista, yhdestä lakialoitteesta sekä täysistunnon pöytäkirjoista ja niiden taustamateriaaleista. Parlamentaarisen puheen aineiston analysoin diskurssianalyysiin perustuvan WPR-analyysin avulla. Carol Bacchin kehittämän lähestymistavan avulla on mahdollista analysoida toimintapolitiikkojen synty- ja toimintatapoja sekä sitä, millaiseksi toimintapolitiikat luovat ongelman. Bacchin mukaan politiikat antavat ongelmille muodon, mutta eivät osoita niitä (2009, X).

Muodostin molemmista aineistosta omat tuloksensa, jotka on esitelty luvussa 6. Johtopäätösluvussa tarkastelen molempien aineistojen keskeisiä havaintoja suhteessa toisiinsa. Johtopäätökset jakautuvat kolmeen alalukuun: ensimmäisessä alaluvussa vertailen, millä tavalla parlamentaarisessa puheessa käsitetty maahanmuuttajan osallisuus yhteiskunnasta voi tulla heijastetuksi maahanmuuttajaäitien kotoutumisen kokemuksissa. Toisessa alaluvussa esitän, millä tavalla parlamentaarinen puhe representoi maahanmuuttajanaisen kotoutujana ja mitä representaatio tuottaa. Johtopäätösten kolmannessa alaluvussa käyn läpi keskeiset tulokseni sosiaalisen pääoman merkityksestä tutkielman haastatteluihin osallistuneiden maahanmuuttajaäitien kotoutumisprosessissa, ja vertaan tuloksia parlamentaarisessa puheessa esiintyviin sosiaalista pääomaa koskeviin käsityksiin.

2 Maahanmuutto ja Suomen kotouttamispolitiikka

2.1 Keskeiset käsitteet

Aloitan tutkielmani taustojen esittelyn käymällä läpi kotouttamispolitiikassa käytetyt keskeiset käsitteet. Valtion kotouttamisohjelmassa (2012, 64-65) määritellään maahanmuuttoon liittyviä termejä seuraavasti:

Maahanmuuttaja on maasta toiseen muuttava henkilö. Se on yleiskäsite, joka koskee kaikkia eri perustein muuttavia henkilöitä. Siirtolainen puolestaan tarkoittaa henkilöä, joka muuttaa maasta toiseen rakentaakseen siellä itselleen uuden elämän. Vieraskielinen on Suomessa asuva henkilö, jonka äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame.

Pakolainen on ulkomaalainen, jolla on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi esimerkiksi kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Kiintiöpakolainen on YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n pakolaiseksi katsoma henkilö, jolle on myönnetty maahantulolupa Suomeen pakolaiskiintiön puitteissa. Turvapaikanhakijaksi kutsutaan ulkomaalaista, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta, johon hänellä ei vielä ole oleskelulupaa.

Kotoutuminen tarkoittaa oleskeluluvan saaneen maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä, jonka tavoitteena on osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Kotouttamisella puolestaan tarkoitetaan niitä viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä ja tukevia toimenpiteitä, jotka määritellään henkilökohtaisessa kotoutumissuunnitelmassa. Kotoutumissuunnitelma on yksilöllinen tai perheen suunnitelma toimenpiteistä ja palveluista, joilla tuetaan mahdollisuuksia hankkia riittävä suomen tai ruotsin kielen taito sekä muita tarvittavia tietoja ja taitoja. Kotoutumissuunnitelman aikana maksettavaa työmarkkina- tai toimeentulotukea kutsutaan kotoutumistueksi. Kotoutumiskoulutus, jota järjestetään pääsääntöisesti työvoimapolitiittisena koulutuksena, sisältää suomen tai ruotsin kielen

opetusta, tarvittaessa luku- ja kirjoitustaidon opetusta sekä muuta opetusta, jolla voidaan edistää yhteiskunnallisia valmiuksia sekä työelämään ja jatkokoulutukseen pääsyä. (Valtion kotouttamisohjelma 2012, 64-65.)

Kotoutuminen merkitsee maahanmuuttajalle myös uusien asenteiden ja tapojen omaksumista. Outi Lepola (2002, 11) kuvailee kotoutumista prosessiksi, jonka kuluessa maahanmuuttaja löytää paikkansa uudessa asuinmaassaan: ”Onnistunut kotoutuminen johtaa tilanteeseen, jossa maahanmuuttanut kykenee elämään itsenäisesti ja toimimaan aktiivisesti yhteiskunnassa ilman, että se estää häntä ylläpitämästä omaa kulttuurista identiteettiään”. Onnistunut kotoutuminen ei siis tarkoita assimilaatiota. Assimilaatio, jota voidaan kutsua myös sulautumiseksi, tarkoittaa uuden yhteiskunnan määritelmistä lähtevien identiteettien omaksumista ja alkuperäisen kulttuurin, arvojen ja identiteettien hylkäämistä.

2.2 Maahanmuuttajat Suomessa

Tilastokeskuksen (2011a) mukaan ulkomailta Suomeen muutti vuoden 2011 aikana 29500 henkeä. Määrä on 3100 edellisvuotta suurempi ja myös suurin luku koskaan Suomen itsenäisyyden aikana. Suomesta ulkomaille muutti 12650 henkeä. Ulkomaan kansalaisten nettomaahanmuutto suureni selvästi 2000 hengellä. Edelleen Tilastokeskuksen mukaan (2011b) vuonna 2011 väestöstä äidinkieleltään suomenkielisiä oli 4 863 351 (90,0 %), ruotsinkielisiä 291 219 (5,4 %) ja saamenkielisiä 1 870 (0,03 %). Muita kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvia oli 244 827 eli 4,5 prosenttia väestöstä. Suurimmat vieraskielisten ryhmät olivat venäjää (58 331), viroa (33 076), somaliaa (14 045), englantia (13 804) ja arabiaa (11 252) äidinkielenään puhuvat. Suomessa asui vakinaisesti vuoden 2011 lopussa 5 218 134 Suomen kansalaista, joista 101 306 on syntynyt ulkomailla. Ulkomaisten kansalaisten asui Suomessa 183 133 henkilöä eli 3,4 prosenttia väestöstä.

2.3 Uusi kotoutumislaki ja sen tuomat muutokset

Uusi kotoutumislaki (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010) on tullut voimaan 1.9.2011. Vanha kotouttamislaki (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 493/1999), joka laadittiin vuonna 1999, vastasi oman aikansa yhteiskunnan tarpeisiin. 2000-luvun kuluessa kuitenkin huomattiin, että maahanmuuton määrä kasvoi niin nopeasti, ettei vanha laki enää kohdannut kuntien ja maahanmuuttajien uudenlaisia tarpeita.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1§ määrittelee lain tarkoituksen: ”Tämän lain tarkoituksena on tukea ja edistää kotoutumista ja maahanmuuttajan mahdollisuutta osallistua aktiivisesti suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Lisäksi lain tarkoituksena on edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä myönteistä vuorovaikutusta eri väestöryhmien kesken.” Sisäasiainministeriön julkaiseman Monitori-lehden (2011) mukaan suurin ero uudessa laissa vanhaan lakiin nähden on kotouttamistoimien ulottaminen kaikkiin maahanmuuttajiin. Aikaisemmin kotouttamispalveluiden lähtökohtana olivat Suomeen pakolaisina tai paluumuuttajina saapuneet henkilöt. Kotouttamispalvelut suunnattiin aiemmin lähinnä työttömille maahanmuuttajataustaisille henkilöille, mutta uuden lain mukaan kaikkien Suomeen asettuvien kotoutumista tulee edistää ja kotoutumissuunnitelma tehdään sitä tarvitseville. Laissa on huomioitu ihmisten erilaiset elämäntilanteet ja esimerkiksi työn perässä Suomeen muuttuvan henkilön perheenjäsenet. Jo oleskeluluvan saamisen tai EU-kansalaisia koskevan oleskeluoikeuden rekisteröimisen yhteydessä jaetaan perustietoa yhteiskunnasta. (Monitori 2011.) Perustieto sisältää tietoa oikeuksista ja velvollisuuksista työelämässä ja yhteiskunnassa sekä tietoa palvelujärjestelmästä ja kotoutumista edistävästä palveluista. Perustieto on saatavina painettuna selkosuomeksi, ruotsiksi, englanniksi sekä venäjäksi sekä sähköisenä arabiaksi, thaiksi, somaliksi, kiinaksi, farsiksi, ranskaksi sekä espanjaksi (Hämäläinen 2011, 8).

Suomeen muuttaneelle henkilölle on mahdollista tehdä lisäksi alkukartoitus, jonka avulla kotoutumistoimenpiteiden tarpeesta voidaan tehdä päätöksiä. Alkukartoituksessa arvioidaan työllistymis-, opiskelu- ja muita kotoutumisvalmiuksia sekä kielikoulutuksen

ja muiden kotoutumista edistävien toimenpiteiden ja palvelujen tarvetta. Lisäksi alkukartoituksessa selvitetään muun muassa henkilön koulutusta, työuraa ja kielitaitoa.

Kotoutumissuunnitelma on maahanmuuttajalle laadittu yksilöllinen suunnitelma kotouttamisen toimenpiteistä ja palveluista, joka perustuu maahanmuuttajan henkilökohtaiseen taustaan ja alkukartoituksessa selvitettyihin tarpeisiin. Suunnitelma laaditaan aina työttömälle työnhakijalle tai toimeentulotukea saavalle sekä tarvittaessa myös muulle maahanmuuttajalle alkukartoituksessa saatujen tietojen perusteella. Ensimmäinen suunnitelma laaditaan aina yhdeksi vuodeksi, mutta suunnitelman kesto voi olla jopa kolme vuotta. Erityisiä toimenpiteitä vaativa kotoutumissuunnitelma voi kattaa viisi vuotta. Kotoutumissuunnitelma-aika ei kulu perhevapaan, sairauden tai muuhun näihin rinnastettavan syyn aikana, mikäli henkilö ei tilapäisesti voi osallistua kotouttamissuunnitelman toteuttamiseen. Hoitovapaa ei ole syy olla toteuttamatta suunnitelmaa. Suunnitelmassa otetaan huomioon maahanmuuttajan omat tavoitteet suomen tai ruotsin kielen taidon sekä muiden yhteiskuntaan osallistumisessa ja työelämässä tarvittavien taitojen hankkimiseksi. Ilman huoltajaa maahan tulleelle, oleskeluluvan saaneelle alaikäiselle laaditaan kotoutumissuunnitelma aina. Lisäksi kunta voi laatia perheen kotoutumissuunnitelman, mikäli perheen kokonaistilanne niin edellyttää. (Hämäläinen 2011, 13-15.)

2.4 Kotoutumista edistävät palvelut ja kielikoulutus

Sisäasiainministeriön maahanmuutto-osaston mukaan kotoutumislakiuudistuksen tavoitteena on tehostaa ja nopeuttaa kotoutumista erityisesti maahantulon alkuvaiheessa. Laissa on huomioitu haavoittuviin ryhmiin kuuluvien henkilöiden kotoutumisen tukeminen, kotoutumisen kaksisuuntaisuus ja yksilölliset tarpeet. Lain uudistamisen myötä työ- ja elinkeinotoimistot (TE-toimistot) vastaavat muun muassa maahan muuttaneiden työllistymistä ja kotoutumista edistävästä työvoimapalveluista sekä huolehtivat, että niiden palvelut muutoinkin soveltuvat myös maahanmuuttajille. Kunta ja TE-toimisto vastaavat yhdessä kotoutumista edistävien ja tukevien toimenpiteiden ja

palvelujen järjestämisestä, niihin ohjaamisesta sekä seurannasta. (Hämäläinen 2011, 2-6.) Kuviossa 2.3 on havainnollistettu kotouttamispalveluiden toimijat sekä toiminta.

Kuvio 2.3. Yksilölliset kotoutumista edistävät palvelut

Lähde: Sisäasiainministeriön maahanmuutto-osasto, Hämäläinen 2011

Uusi kotoutumislaki ei ole aiheuttanut kotoutumiskoulutuksen perusjärjestelmään suuria muutoksia. Koulutus järjestetään pääasiassa työvoimapoliittisena aikuiskoulutuksena oppivelvollisuusiän ylittäneelle maahanmuuttajalle Opetushallituksen opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Kotoutumiskoulutuksen tavoitteena on toimiva peruskielitaito (B1.1), ja se voi sisältää esimerkiksi osaamisen tunnistamista, tutkinnon tunnustamista, uraohjausta tai luku- ja kirjoitustaidon opetusta. Myös omaehtoista opiskelua voidaan tukea. (Hämäläinen 2011, 20-21.)

2.5 Osallisena Suomessa -hanke

Osallisena Suomessa -hankkeen tavoitteena on luoda paremmat edellytykset maahanmuuttajien kotoutumiselle ja kehittää sitä kokonaisvaltaisesti. Hankkeen osapuolia ovat sisäasiainministeriö (SM), työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), Suomen Kulttuurirahasto, Svenska kulturfonden sekä Suomen Kuntaliitto. Hankkeen toimikausi on 22.3.2010–30.6.2013, ja sen kokonaiskustannukset ovat noin 10 miljoonaa euroa. Hankkeen kehittämissuunnitelman mukaan kokeilulakihankkeissa kunnat, työhallinto ja kolmas sektori luovat yhteistyössä asiakaslähtöisiä ja kustannuksiltaan kokonaisedullisia uusia malleja kotoutumiskoulutukseen. Koulutuksen järjestämisessä ja toteutuksessa huomioidaan erityistukea tarvitsevat aikuiset kuten kotiäidit ja luku- ja kirjoitustaidottomat maahanmuuttajat mutta myös ne, jotka edistyvät koulutuksessa nopeasti. Kotiäitien koulutuksen järjestämisessä otetaan huomioon lasten hoito ja kotouttamistoiminta koulutuksen aikana. Koulutuksen sisällöt ovat kehitettävissä esimerkiksi alueellisesti elinkeinoelämän painotusten mukaan tai järjestämällä koulutus työpaikalle. (Pöyhönen 2010, 7-8.)

Osallisena Suomessa -hankkeen tulosten perusteella tullaan kehittämään maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta ja arvioimaan järjestelmän ja lainsäädännön muutostarpeita. Valtion kotouttamisohjelman mukaan hankkeen tavoitteena on turvata sekä työelämässä että sen ulkopuolella olevien maahanmuuttajien edellytykset nykyistä tehokkaampaan kielen ja yhteiskunnan sääntöjen opiskeluun sekä nopeaan sijoittumiseen työmarkkinoilla. (Valtion kotouttamisohjelma, 5-6.)

Osallisena Suomessa -hankkeeseen on kirjattu muun muassa konkreettisia toimenpide-ehdotuksia ja esimerkkejä kotiäitien huomioimisesta kotoutumistoimenpiteissä. Ehdotusten mukaan kotiäideille halutaan luoda mahdollisuuksia osallistua kotoutumiskoulutukseen osapäiväisesti tai muutamia kertoja viikossa. Koulutuksen ajaksi ehdotetaan kehitettäväksi lastenhoitojärjestelyjä. Myös aamu- tai iltapäiväkursseja, joissa äidit ja lapset voivat yhtä aikaa oppia kieltä toiminnallisesti, on

ehdotettu. Toimijoiksi määritellään kunnat, TE-toimistot, ELY-keskukset, oppilaitokset sekä kolmas sektori. (Pöyhönen 2010, 94.) Valtion kotouttamisohjelmassa (2012, 53) mainitaan lisäksi, että kotiin jääneille maahanmuuttajanaيسille järjestetään opetusta mahdollisuuksien mukaan lähellä heidän asuinalueitaan, jotta naisten mahdollisuus osallistua opetukseen helpottuisi. Lisäksi kotouttamisohjelmassa mainitaan tavoitteet tukea kotiäitien verkostoitumista, vertaisryhmiin hakeutumista sekä opiskeluajan järjestymistä tiedottamalla aktiivisesti lastenhoidon mahdollisuuksista.

Kolmas sektori on yksi Osallisena Suomessa -hankkeen toimijoista. Aila-Leena Matthies on problematisoinut kansalaisjärjestöjen roolia kriittisesti julkisen sektorin puutteiden paikkaajana. Matthiesin mukaan kansalaisjärjestöjen merkitystä ongelmanratkaisussa korostetaan, kun puhutaan esimerkiksi huolesta demokratian toteutumisessa, palvelujen saatavuudessa, elävässä yhteisöllisessä kulttuurissa ja yhteisten rahojen riittämisessä. (Matthies 2007, 55; [Matthies 1994]. Kansallisella tasolla kansalaisjärjestöistä halutaan entistä tiiviimmin julkisen sektorin kumppaneita täyttämään erilaisia tehtäviä, jotka oikeastaan kuuluvat julkiseen hallintoon (Matthies 2007, 66; [Möttönen & Niemelä 2005]).

3. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminta

Haastattelin 12.11.2012 Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin perhetoiminnan ohjaaja (nyk. koordinaattori) Teija Silvosta Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminnan osalta. Haastattelun tarkoituksena oli saada tietoa ystävätoiminnan käynnistymisestä, kehittymisestä, toimintaperiaatteesta sekä toimintaan liittyvistä kokemuksista työntekijän silmin.

Silvonen (2012) kertoi haastattelussa, että Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminta oli käynnistynyt vuoden 2011 keväällä MLL:n toiminnanjohtajan Pia Metsähuoneen aloitteesta. Metsähuone oli MLL:n Uudenmaan piirin Amoral-hankkeen (2007-2009) myötä tutustunut kurdinaisiin ja kuullut erään kurdinaisen kertovan siitä, miten vaikea tämän oli ollut ystäväystyä suomalaisten kanssa, vaikka hän oli asunut suomessa jo 10 vuotta. Naisella oli päiväkotikäinen lapsi ja lapsella oli suomalaisia kavereita. Lapsen kaverit tulivat vierailulle heidän kotiinsa, mutta kurdinaisen ihmetteli, miksei heidän lapsensa tai heidän perheensä ei koskaan päässyt kylään suomalaisten luokse. Toinen syy toiminnan käynnistymiseen oli eräässä Opetushallituksen raportissa mainittu väite, jonka mukaan parasta kotiutumista olisi, jos maahanmuuttajalla olisi suomalaiseen kantaväestöön kuuluva ystävä. Lisäksi MLL:n tarkoitus järjestönä on tukea ja auttaa lapsia sekä lapsiperheitä, mihin maahanmuuttajaäitien vanhemmuuden tukeminenkin liittyy.

Metsähuoneen ideoimaa toimintaa alkoivat kehittää Teija Silvonen sekä Jaana Ritola. Ensimmäinen perehdytyskoulutus suomalaisille naisille järjestettiin vuoden 2011 huhtikuussa. Toimintamuoto haluttiin pitää ”kevyenä”, jotta siihen olisi helppo tulla mukaan ja että siinä olisi helppo olla mukana. Tarkoitus ei ollut alkaa opettaa suomalaisille erilaisista kulttuureista vaan kohtaamaan maahan muuttanut nainen avoimin mielin.

Toiminnan käynnistyttyä siitä jaettiin tietoa internetiin sekä esitteiden muodossa kirjastoihin, työväenopistoihin ja neuvoloihin. Toiminnasta tehtiin juttu Kirkko &

Kaupunki -lehteen, mikä herätti suomalaisten kiinnostuksen. Ensimmäisen koulutustapahtuman jälkeen toimintaa ei ole tarvinnut mainostaa juuri lainkaan; koulutusryhmät ovat olleet täynnä eikä kaikille halukkaille ole riittänyt edes paikkaa. Silvosen mukaan suomalaisten naisten halu osallistua maahanmuuttajaäitejä tukevaan vapaaehtoistyöhön on ollut valtava. Toimintaan on osallistunut naisia laidasta laitaan: pienten lasten äitejä, joilla on päivisin paljon aikaa, sekä esimerkiksi nuoria opiskelijoita ja vanhempia eläkeläisiä. Tieto toiminnasta on kulkenut myös toimintaan osallistuneiden maahanmuuttajien kautta heidän ystävilleen. Haasteellisempaa oli alkuvaiheessa ollut tavoittaa maahanmuuttajataustaisia naisia, mutta vähitellen hekin olivat löytäneet toimintamuodon.

Toiminnan yllätyövoimana on vanhemmuuden tukeminen. Toimintaan mukaan ovat kuitenkin tervetulleita myös lapsettomat maahanmuuttajanaiset; voi olla, ettei lasta ole saatu 10 vuoden yrittämisen jälkeen tai että kyseessä on tuleva äiti. Silvosen mukaan vanhempien suomen kielen taito on oleellinen osa mahdollisuutta tukea esimerkiksi lasten koulunkäyntiä: jos vanhemmat eivät osaa suomea, on heidän vaikea auttaa lastaan läksyissä, kokeisiin kertaamisessa tai ymmärtää, mitä päiväkodista kotiin lähetetyssä lapussa lukee. Vanhemmat eivät ilman suomenkielen taitoa voi keskustella esimerkiksi päiväkodin henkilökunnan kanssa päivähoitoon liittyvistä ongelmista tai erilaisista näkemyksistä tai tavoista, joita lasten hoitoon liittyy. Jos lapsi joutuu itse selvittämään vanhemmilleen, mitä koulusta tai päiväkodista kotiin lähetetyssä paperissa lukee, kääntyy lasten ja vanhempien roolit ylösalaisin. Ongelmia voi syntyä esimerkiksi murrosikäisen lapsen kanssa, jos tämä kertoo, että koulun paperissa kerrotaan vapaapäivästä, vaikka todellisuudessa lapussa voisikin lukea, että vanhemmat kutsutaan koululle keskustelemaan lapsen asioista, koska poissaoloja on ollut niin paljon. Toinen ongelma voi liittyä esimerkiksi tietoteknisiin asioihin; miten vanhemmat käyttävät Wilmaa ja saavat tietoa lapsen koulunkäyntiin liittyvistä asioista, jos eivät osaa suomen kieltä? Silvosen mukaan kielitaito on edellytys mahdollisuudelle toimia vahvana vanhempana. Vanhemmalle on raskasta, jos hän ei pysty lääkärissä kertomaan, mikä hänen lastaan vaivaa.

Haastatteluhetkellä toiminnassa oli mukana yli 60 maahanmuuttajanaista muun muassa

Euroopasta, Itä-, Etu- ja Kaakkois-Aasiasta, Keski-, Itä- ja Pohjois-Afrikasta sekä Pohjois- ja Etelä-Amerikasta. Silvonen arveli, että toiminnassa on tällä hetkellä mukana enemmän niitä maahan muuttaneita naisia, joilla on paremmat edellytykset integroitua yhteiskuntaan nopeammin kuin niitä, jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Ne, joiden oman elämän resurssit eivät ole vielä kunnossa, eivät todennäköisesti ota MLL:ään yhteyttä. Ne, jotka ottavat yhteyttä liittoon, haluavat oppia suomenkieltä. Jos maahanmuuttajanaisen elämäntilanne olisi liian vaikea, tai jos hän esimerkiksi eläisi keskellä eroprosessia, johon liittyisi uhkia, olisi sellainen tilanne hyvin hankala myös vapaaehtoisena toimivalle suomalaiselle. Silvonen painottikin, että MLL:llä on myös vastuu vapaaehtoisista.

Toimintaan mukaan lähtemisen edellytyksenä on, että maahanmuuttajanainen ottaa itse yhteyttä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiriin. Kun maahanmuuttajanainen ottaa esimerkiksi Silvoseen yhteyttä ja haluaa päästä mukaan, häneltä kysytään usein, tietäähän asiasta hänen puolisonsakin. Silvonen kertoi, että kaksi kertaa on käynyt niin, että maahanmuuttajanainen on ilmoittautunut mukaan toimintaan, mutta perunut ilmoittautumisensa, koska aviomies on kieltänyt osallistumisen. On myös ollut tilanteita, joissa mies on erityisesti kiitellyt, että vaimolla on suomalainen ystävä. Silvonen muisteli tapausta, jossa eräs aviomies oli halunnut tulla mukaan ensimmäiseen tapaamiseen ja kertonut, ettei vaimolla ollut yhtään ystävää Suomessa. Mies oli kertonut, että vaimo tarvitsee naispuoleisen ystävän voidakseen puhua naisten asioita. Mies oli todennut, että naiset haluavat puhua muiden naisten kanssa naisten asioista ja myös aviomiehistään, ja että on hyvä, että nyt vaimo saa puhua jollekin myös hänestä.

Silvonen on pitänyt haasteellisena sitä, että maahanmuuttajanaisissa on paljon älyllistä kapasiteettia, mitä ei osata huomioida suomalaisessa yhteiskunnassa ja jota ei osata ottaa käyttöön. Toiminnassa on mukana maahanmuuttajanaisia, joilla on kotimaassaan taustalla yliopistotutkinto tai -opintoja, mutta Suomessa heille tarjotaan ainoana vaihtoehtona lähihoitajakoulua. Silvoseen mukaan maahanmuuttajanaisilla on valtava halu työllistyä, oppia kieltä ja päästä opiskelemaan, mutta töihin on vaikea päästä. Silvonen kertoi ilmiöstä, jonka takia toimintaan mukaan lähteneet suomalaisnaiset ja

maahanmuuttajanaiset ottavat häneen yhteyttä; maahanmuuttajanaisten on vaikea päästä koulutukseen. Kielikurssien löytäminen voi olla vaikeaa, ne ovat täynnä, äiti on kotona pienten lasten kanssa, sitten tulee uusi lapsi, ja sen jälkeen uusi lapsi, kouluun on edelleen vaikea päästä – ja sitten ollaan kotona.

Ystäväparit muodostuvat siten, että toiminnasta vastaavat perhetoiminnan ohjaajat ottavat mahdolliseen ystäväpariin ensin yhteyttä puhelimitse. Sen jälkeen ohjaaja, suomalaisnainen ja maahanmuuttajanainen tapaavat yhdessä. Tapaamisessa käydään toiminnan tavoitteet uudelleen läpi ja avustetaan ystäväparin tutustumista toisiinsa. Kahden kuukauden päästä ”matchauksesta” ohjaaja soittaa molemmille naisille ja tiedustelee, miten tapaamiset ovat lähteneet käyntiin. Jos toiminta ei ole lähtenyt käyntiin tai ”kemat” eivät ole kohdanneet, on mahdollista vaihtaa ystävää. Tämän jälkeen ohjaaja on myöhemminkin yhteydessä ystäväpariin ja kerää tietoa tapaamisista ja kokemuksista, joita ystäväpareille on muodostunut.

Maahanmuuttajanaiset ja suomalaisnaiset käyvät tapaamisissa esimerkiksi yhdessä kaupassa, kävelyillä, retkillä, kylässä toistensa luona, lasten kanssa yhdessä leikkipuistossa, messuilla, lastentapahtumissa, harrastuksissa, museoissa tai alennusmyynneissä. Osa käy yhdessä kirjastossa, elokuvissa tai konserteissa. Osa harjoittelee oppikirjan avulla suomen kieltä, osa tekee yhdessä koulutushakemuksia tai työpaikkahakemuksia.

Silvosen mukaan myös suomalaisnaiset ovat toiminnassa vastaanottajia, koska toiminta lisää molemminpuolista kulttuurintuntemusta. Se, mitä suomalaisnaiset voivat tarjota maahanmuuttajaäideille kielenoppimisen lisäksi, on hiljainen kulttuuritietous, jota ei voi oppia kirjoista. Silvonen kertoo erään maahanmuuttajaäidin kysyneen, viedäänkö Suomessa keväällä opettajalle 100 euron lahja. Tähän suomalaisäiti oli vastannut, että ei, kukka esimerkiksi riittää. Myös arkisten tapojen oppiminen helpottaa elämää; voi kysyä, miksi mennään bussin etuovesta sisään ja takaovesta ulos, miksi jonotetaan, milloin kätellään. Silvonen toivoi myös, että toiminnasta käynnistyisi lumipalloefekti, että ihmiset rohkaistuisivat ottamaan maahanmuuttajiin yhteyttä ja tutustumaan heihin. (Silvonen 2012.)

4 Teoreettinen viitekehys ja aiempi tutkimus

4.1 Tutkimuskysymykset

Tämä tutkielma muodostuu kolmesta tutkimuskysymyksestä. Ensimmäinen kysymykseni on, millä tavalla poliittinen puhe Suomessa problematisoi maahanmuuttajien kotoutumisen haasteita ja minkälaista kuvausta tässä yhteydessä maahanmuuttajanaisten ja -äideistä kotoutujina tuotetaan? Toiseksi kysyn, millä tavalla MLL:n ystävöimintaan osallistuneet maahanmuuttajaäidit problematisoivat kotoutumista? Kolmas kysymys on, voidaanko em. maahanmuuttajaäitien kokemuksilla haastaa poliittisen puheen tuottamaa käsitystä maahanmuuttajanaisten kotoutujina?

Analyysiluvussa tarkastelen parlamentaarista puhetta Carol Bacchin kehittämän ongelmarepresentaatioanalyysin kautta. Ongelmarepresentaatioanalyysin avulla saatuja tuloksia vertailen suorittamissani haastatteluihin ja aiemmassa tutkimuksissa saatuihin tuloksiin pyrkien löytämään niin yhtäläisyyksiä kuin erojakin. Seuraavia kysymyksiä olen käyttänyt apuna itselleni jäsentäessäni kysymyksenasettelua poliittisen puheen suhtaan:

- T1: Mitä ovat ne indikaattorit, joiden perusteella maahanmuuttajanaisten ja -äitien kotoutumista pidetään haasteellisena?
- T2: Mitä tekijöitä esitetään syyksi sille, että maahanmuuttajanaisten ja -äitien kotoutuminen on haasteellista?
- T3: Mitä ratkaisuja maahanmuuttajanaisten kotoutumisen tueksi esitetään?
- T4: Onko kotouttamiseen liittyvässä poliittisessa puheessa havaittavissa diskursseja tai toistuvia puheentuottamisen tapoja, jotka voisivat toimia syrjivinä tai tuottaa tietynlaisia käsityksiä maahanmuuttajista van Dijkin uusrasismin strategioiden teorian näkökulmasta)?

Toisena aineistonani toimii seitsemän maahanmuuttajaäidin haastattelut, jotka olen itse tehnyt vuoden 2012 syksyllä. Haastateltavat ovat naisia, jotka ovat osallistuneet Mannerheimin Lastensuojeluliiton Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toimintaan. Tämän

aineiston osalta olen helpottanut omaa orientaatiotani seuraavien kysymysten avulla :

- T5: Mitä ovat ne indikaattorit, jotka maahanmuuttajaäitien kertomuksissa kuvaavat kotoutumisen haasteellisuutta?
- T6: Mitä tekijöitä maahanmuuttajanaiset esittävät syyksi sille, että maahanmuuttajanaisten ja -äitien kotoutuminen on haasteellista?
- T7: Miten maahanmuuttajaäidit kuvailevat onnistunutta ja epäonnistunutta kotoutumista ja millä tavoin kotoutumista voidaan tukea?
- T8: Miten MLL:n Uudenmaanpiirin Ystäväksi Maahanmuuttajaäidille -toiminta on kohdannut maahanmuuttajaäitien kotoutumista koskevat tarpeet?

Aineistojen vertailun osalta kysymyksenasetteluni jäsenyi seuraavien kysymysten kautta:

- T9: Mitä eroja ja samankaltaisuuksia löytyy kahdesta edellä mainitusta aineistosta ja miten mahdollisia eroja voidaan selittää?
- T10: Minkälaiseen positioon kansalaisjärjestön (MLL) tarjoama kotoutumisen tuki sijoittuu toisaalta poliittisen puheen ongelmallistuksien tuloksissa sekä maahanmuuttajaäitien haastatteluanalyysin tuloksissa?

4.2 Sosiaalinen konstruktivismi

Sosiaalisen konstruktivismin mukaan sosiaalinen todellisuutemme rakentuu sosiaalisessa, kielellisessä vuorovaikutuksessa. 1960- ja 1970-luvuilla tapahtui niin sanottu ”kielellinen käänne”, jolloin tutkimuksen painopiste muuttui ja tutkijoiden mielenkiinto kohdistui kieleen. ”Vanhaa” tiedettä kritisoitiin muun muassa tutkimuksen mekaanisuudesta ja liiasta määrällisyydestä. Kokeellista tutkimusta kritisoitiin ihmisten manipuloimisesta. Tutkijat kiinnostuivat kielestä, koska sen katsottiin rakentavan sosiaalista todellisuutta. Berger & Luckmannin (Heiskala 1994; [Berger & Luckmann 1994]) mukaan todellisuuden voidaan ajatella rakentuvan kielellisessä vuorovaikutuksessa. Todellisuutta ei ole vain yhtä, vaan siitä voidaan rakentaa kielen avulla useita eri versioita. Toisin sanoen sosiaalisessa todellisuudessa ei ole olemassa

absoluuttisia totuuksia, vaan erilaisia selitystapoja ja kertomuksia. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.) Bergerin ja Luckmannin mukaan on tutkittava kaikkea, mikä käy ”tiedosta” yhteiskunnassa riippumatta siitä, mikä on tämän tiedon perimmäinen paikkansapitävyys. He kehottavat tutkimaan sellaisia mekanismeja, joiden kautta ihmiset oppivat pitämään tiettyjä asioita itsestään selvänä. (Heiskala 1994.) Myös tutkimuskysymyksiini sisältyy oletus siitä, että poliittisen puheen tuottama kuvaus maahanmuuttajanaaisista ja -äideistä ei välttämättä ole täydellinen.

4.3 Sukupuolinen ja etninen toiseus

Simone de Beauvoir käsittelee teoksessaan *Toinen sukupuoli* (1980) miesten ja naisten erilaisia kokemuksia sukupuolesta sekä sukupuolten eroja. De Beauvoirin mukaan nainen määrittyy aina suhteessa mieheen, jolloin ihmisen normiksi mielletään mies, ja naisen asema on olla toinen suhteessa mieheen. De Beauvoirin sanoin ”toimivaksi olennoksi, subjektiksi, asettuminen edellyttää vastakkainasettelua. Toimiva vaatii päästä esiintymään oleellisena ja määräämään toisen epäoleelliseksi, toiminnan kohteeksi, objektiksi”. (De Beauvoir 1980, 13.)

De Beauvoirin mukaan käsite ”toinen” on yhtä vanha kuin ihmisen tietoisuus ja se on yksi inhimillisen ajattelun peruskäsitteistä. Vanhimmissakin mytologioissa esiintyy minän ja toisen kahtiajako. Tämä kahtiajako ei alussa ole ilmentynyt sukupuolisuutena eikä vastinpareihin ”aurinko - kuu” tai ”päivä - yö” liitetty sukupuolta. Myös yhteisöt määrittelevät itsensä esittämällä vastakohdakseen toisen yhteisön: synnyinmaassaan asuva pitää muissa maissa asuvia vierasmaalaisina. De Beauvoir tekee kuitenkin eron tällaisen etnisyydestä juontuvan toiseuden ja sukupuolesta juontuvan toiseuden välille. Erottava tekijä on kyky vastavuoroiseen ”toiseuttamiseen”; vierasmaalainen pitää itseään synnyinmaassa asuvana ja muita vierasmaalaisina. Toisin sanoen ryhmät ja yksilöt ”joutuvat tunnustamaan vastavuoroisuuden suhteessa toisiin”. Kuitenkaan sukupuolten välillä samanlaista vastavuoroisuutta ei ole tunnustettu eivätkä naiset ole asettaneet miesten ylivaltaa kyseenalaiseksi. Vaikka jotkin etniset ryhmät ovat joutuneet

alistetuiksi, on alistumisen syynä ollut lukumääräinen vähemmyys enemmistön ylivallan edessä. Sukupuolten välillä ei kuitenkaan ole kyse miesten ja naisten lukumäärästä. (De Beauvoir 1980, 12-13).

Vaikkakin de Beauvoirin käsite toiseudesta liittyy yksinomaan sukupuoleen ja de Beauvoir itse erottaa käsitteensä etnisestä ”toisesta”, on toiseuden käsite silti koettu käyttökelpoiseksi ja tarpeelliseksi välineeksi esimerkiksi myös etnisten suhteiden tutkimuksessa. Muun muassa Pentti Raittila on tutkinut venäläisiä ja virolaisia suomalaisten ”toisina” (Raittila 2004). Raittilan mukaan etninen ja sukupuoleen liittyvä toiseus ovat samankaltaisia siinä suhteessa, että sekä ”rodot” että sukupuolierot vaikuttavat luonnollisilta, jonka vuoksi sekä rasismi että seksismi voidaan esittää luonnonmukaisina ja yleisesti hyväksyttävinä erotteluina (Raittila 2004, 26; [Hall 1992, 270, 297]). Raittilan mukaan myös etnisen toiseuden, kuten sukupuoleenkin perustuvan toiseuden, rakentamiseen liittyy rajojen ja erilaisuuden määrittely sekä erilaisuuden mieltäminen uhaksi, ja vastaavasti normiksi mielletään suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa valkoinen suomalaisuus (2004, 18, 24). Länsieurooppalaisessa etnisen toiseuden kokemisessa ja esittämisessä on Raittilan mukaan neljä ulottuvuutta, jotka esiintyvät toisiinsa nivoutuneina ja päällekkäisinä: alempiarvoisuus, outous, uhkaavuus ja kiehtovuus. Ulottuvuuksien ominaisuuksiin liittyvät niin ihonväri kuin tavat, mentaliteetti ja kulttuuri. (Raittila 2004, 31.)

Suomessa maahanmuuttajat kokevat tulevansa kohdelluiksi enemmänkin kategorian edustajina kuin yksilöinä, ja heidän elämäänsä jäsentää erottelu ”meikäläisiin” ja ”muukalaisiin”. De Beauvoirin tavoin myös Raittila toteaa, että toisaalta ihmisten kategorisointi, sisä- ja ulkoryhmiin jako sekä siten rakentuva toiseus ovat luonnollinen osa ihmiselämää, eikä niiden torjuminen ole siis aina tarpeellista. Kielen ja kulttuurin merkityksien tuotannossa erilaisuus ja toiseus ovat jopa välttämättömiä, vaikka ne ylläpitävätkin kielteisiä tuntemuksia ja uhkia. (Raittila 2004, 20.)

4.4 Parlamentaarinen puhe diskurssianalyysin kohteena

Usein voi kuulla väitteen, jonka mukaan todellinen työ eduskunnassa tapahtuu valiokunnissa suljettujen ovien takana. Tämä väite pitää osittain paikkansa, mutta ei vähennä eduskunnassa käytyjen julkisten keskusteluiden merkitystä erityisesti diskurssianalyttisen tutkimuksen kohteena. Esimerkiksi kansanedustajat itse pitävät puhetta ”poliittisista aseista väkevimpänä” (Pekonen 2011, 125). Parlamentaarista puhetta tutkineen Kyösti Pekosen mukaan mielipiteen tai näkökulman esittäminen ovat merkityksellisiä tekoja todellisuuden monimuotoisuuden paljastajana; keskustelun sisällöllinen laajuus vaikuttaa kuulijoiden käsitykseen todellisuudesta (Pekonen 2011, 44). Seuraavaksi esittelen parlamentaarista puhetta koskevia teorioita uusrasismista ja määritelmien normatiivisuudesta.

4.4.1 Uusrasismin strategiat

Teun van Dijk on käsitellyt tutkimuksissaan laajasti parlamentaariseen puheeseen kätkeytyvää uusrasismia (esim. van Dijk 1997) ja diskurssien merkitystä todellisuuden muokkaajana. Van Dijkin mukaan parlamentaarinen puhe vaikuttaa niin kansanedustajien, eliitin, instituutioiden kuin mediankin näkemyksiin sekä myös julkiseen mielipiteeseen. Van Dijkin mukaan poliitikot voivat tuottaa ja muokata maahanmuuttoa koskevaa yleistä mielipidettä median kautta ja myös vaikuttaa julkiseen keskusteluun. Analysoimalla tuotettua puhetta on mahdollista tutkia, miten kansanedustuslaitoksessa tuotetaan tai ilmaistaan etnisiä ennakkoluuloja, mutta myös miten puheen avulla voidaan harjoittaa jopa aivopesuksi kutsuttua mielen kontrollia. Poliittiset diskurssit vaikuttavat siihen, miten etnisiä ryhmiä, maahanmuuttoa tai kotoutumista koskevia asenteita synnytetään, vahvistetaan tai haastetaan. Tuotetun puheen avulla voidaan muokata ajatusmalleja haluttuun suuntaan joko tietyissä yksityiskohtaisissa seikoissa tai yleisemmin tuottaa representaatioita (negatiivisesta) toiseudesta. (van Dijk 2001, 87, 103.)

Van Dijk kutsuu valkoisiksi poliitikoiksi sitä eliittien ryhmää, joka ylläpitää ja legitimoii valkoisen kansanryhmän dominanssia. Koska tällä ryhmällä on valta säätää lakeja, jotka koskevat esimerkiksi rasismia, syrjintää ja vähemmistöjen asemaa, ei ryhmän rooli vähemmistöjen asioissa ole suinkaan marginaalinen. Tämän vuoksi olisi tärkeää ymmärtää, että poliitikkojen harjoittamat diskurssit ja toimet uusintavat etnisiä suhteita mutta myös rasismia. (van Dijk, 1997, 35.)

Koska poliitikkojen avoimen rasistiset mielipiteet saattavat nostaa kritiikin aallon rasisminvastaisissa ryhmissä, ennakkoluuloja ei ilmaista poliittisessa puheessa yleensä suoraan. Sen sijaan maahanmuuttoa koskevat negatiiviset väittämät, jotka ylläpitävät etnisten suhteiden epätasa-arvoa, ilmaistaan hienovaraisesti ja epäsuorasti, mitä kutsutaan usein uusrasismiksi. (van Dijk, 1997, 36; [Dovidio & Gaertner, 1986]. Van Dijkin mukaan tällaista poliittista puhetta voidaan tutkia juuri diskurssianalyysin keinoin.

Van Dijk on analyyseissään löytänyt seitsemän erilaista strategiaa, jotka luonnehtivat uusrasismin diskursseja. Ensimmäinen strategia on itsensä korostaminen positiivisessa merkityksessä. Strategialle on tyypillistä oman maan ylistäminen ja vertaaminen muihin maihin, jolloin oman maan erityispiirteiksi nimetään esimerkiksi vieraanvaraisuus, tasa-arvo tai demokratian pitkä historia. (van Dijk 1997, 35-39.) Useiden tutkimusten [(esim. Julkunen 2010; Koivunen 2003)] mukaan modernia sukupuolten välistä tasa-arvoa kuvataan myös Suomessa usein erityisesti suomalaisena ilmiönä, vaikka tasa-arvoisina ja oikeudenmukaisina käsitetyt sukupuolten väliset suhteet ovat olleet osa eurooppalaista minäkuva jo valistusajalta lähtien (Tuori 2012, 274).

Toisena uusrasismin strategiana van Dijk mainitsee toisen ja toiseuden esittämisen negatiivisessa merkityksessä. Strategialle on ominaista esimerkiksi esittää maahanmuutto negatiivisessa valossa kuvailemalla sitä uhaksi, pakolaiset elintasopakolaisiksi ja ulkomaalaisten suuri määrä sosiaalisten resurssien uhaksi. Tämä etniseen toiseuteen perustuva uusrasismin strategia muodostuu tärkeimmän teoreettisen

lähtökohdan tutkielmalleni yhdessä de Beauvoirin sukupuolisen toiseuden teorian kanssa.

Kolmas strategia on rasismiin kiistäminen. Strategian avulla yritetään varmistaa, etteivät negatiiviset puheet ja huomiot liity ennakkoluuloihin tai rasismiin. Retoriikalle on tyypillistä ilmaisu: ”minulla ei ole mitään maahanmuuttajia tai vähemmistöjä vastaan, mutta...”. Muita strategioita on rasismiin vähättely tai rasismiin liittäminen valkoisen alaluokan ominaisuudeksi.

Neljäs strategia on näennäinen sympatia. Päätökset, joilla on negatiivisia vaikutuksia maahanmuuttajiin tai vähemmistöihin, perustellaan usein sillä, että ne ovat kuitenkin maahanmuuttajien tai vähemmistöjen itsensä parhaaksi. Potentiaalisia maahanmuuttajia rohkaistaan jäämään kotimaihinsa, jotta he voivat kehittää omia yhteiskuntiaan tai koska he kohtaisivat uudessa maassa syrjintää tai kylmän ilmaston. Huomionarvoista onkin se, että oma valtio esitetään epämukavana asuinpaikkana vain silloin, kun puheen kohteena ovat mahdolliset tulevat maahanmuuttajat. Strategiaan kuuluu myös maahanmuuttopolitiikkaa kiristävien päätösten perustelu yhteiskuntarauhall.

Viidennen strategian piirre on reiluus. Positiivisen itsensä korostamisen kehyksissä maahanmuuttoa koskevat diskurssit ja päätökset ilmastaan perustuvan humanismin, suvaitsevaisuuden ja tasa-arvon periaatteille, mutta päättäjien katsotaan olevan pakotettuja kuitenkin tekemään joskus ankaria päätöksiä. Päätöksentekoa perustellaan usein tarpeella olla ankara mutta kuitenkin reilu. Rasismi kielletään silloinkin, vaikka nämä reilut päätökset aiheuttavat negatiivisia seurauksia maahanmuuttajille.

Kuudenneksi strategiaksi van Dijk nimittää rasismiin ilmenemisen siirtämisen ylhäältä alas, eli itseään alempien toimijoiden syyttämisen rasismista. Esimerkkinä hän mainitsee yritysjohtajat, jotka syyttävät alaisiaan ennakkoluuloista yrityksessä, sekä poliitikot, jotka syyttävät rasismista joko äärioikeistoa tai tavallisia valkoisia kansalaisia. Samanaikaisesti syytöstä voidaan kuitenkin lieventää esimerkiksi ilmaisemalla oikeutus enemmistön kokemille negatiivisille tunteille sellaisissa tilanteissa, joissa vähemmistöjen tavat ja kulttuurit ärsyttävät enemmistöä.

Seitsemäs strategia on rasististen päätösten faktoilla oikeuttaminen. Negatiiviset päätökset ja jopa maahanmuuttajien halventaminen oikeutetaan vetoamalla faktoihin kuten kansainvälinen tilanne, sopimukset, taloudelliset vaikeudet tai esimerkiksi pakolaisten määrä. Myös yleinen maahanmuuttajiin kohdistuva nörkätyst voi toimia yhtenä näistä faktoista. (van Dijk 1997, 35-39.)

4.4.2 Määritelmien normatiivisuus

Kotouttaminen ja kotoutuminen vuorottelevat usein puheessa ilman selvää jakoa. Kuten maahanmuuttotutkimuksessakin, myös politiikassa vaikuttaa vallitsevan hämmennys verrattain uuteen ilmiöön liittyvien termien käytöstä. Huomioideni mukaan vasta viime aikoina poliittiset toimijat ovat alkaneet tarkentaa ilmaisujaan maahanmuuton suhteen – lienee havaittu, ettei laajasta ilmiöstä itsessään tai siihen liitetystä merkityksestä ole mahdollista puhua vain yhdellä sanalla. Esimerkiksi ”maahanmuuttokriittisyys”, ”kulttuurin rikastuminen” ja ”monikulttuurisuus” näyttävät asettuneen kahden vastakkaisen leirin poliittiseen retoriikkaan, vaikkakin samoja termejä käytetään molempien puheessa eri arvolatauksella. Maahanmuuttokriittisten äänien taholta olen ollut huomaavini, että maahanmuuttoa on puheessa jaettu kahteen ryhmään: työperäiseen ja humanitääriseen maahanmuuttoon, joille molemmille on annettu oma arvolatauksensa. Myös kotouttamiseen ja kotoutumiseen sisältyy poliittisessa puheessa vahva normatiivinen lataus sekä tietynlainen kuvaus ideaalista yhteiskunnasta, mikä vaihtelee suuresti esimerkiksi asenteiden osalta eri ryhmissä ja konteksteissa (Phalet & Swyngedouw 2003, 7).

Kun kotouttamista, kotoutumista tai niihin liittyviä haasteita määritellään, on paikallaan myös pohtia sitä, kenen määritelmästä on kyse. Määritelmiä tehdään niin politiikassa kuin tutkijayhteisöissäkin. Kun kotoutumisen astetta on pyritty mittaamaan, ovat tulokset olleet riippuvaisia siitä, millä muuttujilla mittaus suoritetaan: työllisyys- ja työttömyysasteella, poliittisella osallistumisella, kielitaidolla. Usein onnistunutta kotoutumista on määrittänyt parhaiten ajatus ”täydestä kansalaisuudesta”. Siitä huolimatta osa maahanmuuttajista on luonut menestyksekkään uran ilman, että he ovat

oppineet kantaväestön kieltä ja kulttuuria. Vastaavasti taas täysin enemmistön kulttuuriin sopeutuneet voivat silti olla syrjäytyneitä ympäröivästä yhteiskunnasta. (Phalet & Swyngedouw 2003, 8.) Määritelmien normatiivisuus on tärkeä teoreettinen lähtökohta tutkielmassani, koska parlamentaarisen puheen avulla voidaan myös määritellä maahanmuuttajanaisten roolia ja kotouttamispolitiikan ongelmakohtia suomalaisessa yhteiskunnassa.

4.5 Sosiaalinen pääoma

Sosiaalinen pääoma ei ollut alun perin teoreettinen lähtökohta tutkimukselleni, mutta tutkimukseni edetessä haastatteluiden analyysiin huomasin sen muodostavan ison osan kotoutumisprosessin onnistumista. Sosiaalinen pääoma yleisesti ottaen tarkoittaa ”sosiaalisen rakenteen tiettyjä ulottuvuuksia, kuten sosiaalisia verkostoja, normeja ja luottamusta, jotka edistävät verkoston jäsenten välistä sosiaalista vuorovaikutusta ja sen myötä tehostavat yksilöiden tavoitteiden toteutumista tai talouden toimintaa”. (Ruuskanen 2001, 1; [ks. esim. Bourdieu 1986, 241-258; Putnam ym. 1993,; Portes ym. 1993].) Sosiaalisen pääoman käsitteen historia juontaa juurensa jo 1800-luvulle, jolloin termiä on satunnaisesti käytetty talous- ja yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa, tosin termi on silloin vielä viitannut aineellisiin hyödykkeisiin (Ruuskanen 2001, 2; [ks. Marshall 1890, 78-79, 787-790]).

Yhteiskuntatieteissä lopullisen vakiintuneen muotonsa terminologisessa mielessä sosiaalinen pääoma sai vasta 1980-luvulla. Pierre Bourdieu tahollaan käytti sosiaalisen pääoman käsitettä eritellessään yksilöiden ja ryhmien sijoittumista ja kilpailua yhteiskunnan sosiaalisella tasolla. Bourdieun mukaan yksilöt ja ryhmät käyttävät yhteiskunnallisessa taistelussa ja eron tekemisessä muihin taloudellista, kulttuurista ja sosiaalista pääomaa (Ruuskanen 2001, 2; [ks. esim. Bourdieu 1990, 114; Bourdieu 1986]). Toinen käsitettä systemaattisesti käyttänyt oli James Coleman (1988), joka pohti sosiaalisten suhdeverkostojen ja niiden rakenteen merkitystä normien ja luottamuksen

ylläpidossa. Myös maahanmuuttajaryhmien välisiä eroja taloudellisessa menestymisessä selitettiin sosiaalisella pääomalla. Eri etnisten ryhmien omilleen tarjoamia sosiaalisia resursseja ja sosiaalista tukea kuvattiin sosiaalisella pääomalla, joka vahvisti taloudellista menestymistä. (Ruuskanen 2001, 2; [Portes & Sensenbrenner 1993, 1320-1350]).

Suuren yleisön keskuudessa kuitenkin kenties tunnetuin sosiaalisen pääoman käsitteen käyttäjä lienee Robert Putnam. Robert Putnam käsittelee artikkelissaan ”Bowling alone: America's declining social capital” amerikkalaisten katoavaa jäsenyyttä sosiaalisissa yhteenliittymissä ja sen ongelmallisuutta demokratian kannalta. Putnam kuvailee, miten huolimatta keilailun harrastajien määrällisestä kasvusta keilajoukkueiden määrä on vähentynyt – amerikkalaiset ovat alkaneet keilata yksin. Putnamin yksinkertaistetun esimerkin mukaan ihmisen harrastaessa keilausta yksin häneltä katoaa keilajoukkueen tarjoama mahdollisuus sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja kansalaiskeskusteluun. (Putnam 1995, 69.) Useiden organisaatiollista sitoutumista (ja sosiaalista pääomaa) käsittelevien tutkimusten mukaan asumisen pysyvyys ja esimerkiksi asunnon omistaminen korreloivat suuremman kansalaisyhteiskunnallisen sitoutumisen kanssa (Putnam 1995, 74-75).

Putnamin myöhempiä lausumia on käytetty lyömäaseena maahanmuuttovastaisissa ja konservatiivisissa ryhmissä. Vuonna 2007 ilmestyneen artikkelinsa tiivistelmässä Putnam toteaa, että asuinalueiden etninen monimuotoisuus on aiheuttanut ihmisissä sulkeutumista. Putnamin mukaan etninen monimuotoisuus on kasvanut kehittyneissä maissa maahanmuuton takia ja että sillä on seurauksia sekä pitkällä että lyhyellä aikavälillä. Pitkällä aikavälillä etnisestä monimuotoisuudesta on etuja kulttuurisesti, taloudellisesti ja kehityksellisesti. Lyhyellä aikavälillä maahanmuutto ja etninen diversiteetti ovat omiaan vähentämään sosiaalista solidaarisuutta ja sosiaalista pääomaa. Esimerkiksi uusimpien tutkimusten mukaan Yhdysvalloissa etnisesti monimuotoisilla asuinalueilla asukkaat riippumatta etnisyydestä, ekonomisesta tilanteesta ja ikäluokasta sulkeutuvat koteihinsa. Alueilla esiintyy vähemmän ystävyyssuhteita, vapaaehtoistyötä, altruismia, alueellista yhteistyötä tai luottamusta niin oman kuin vieraankaan etnisyyden

edustajiin. Pitkällä aikavälillä on kuitenkin ollut mahdollista, että alueilla on löytänyt uudenlaisia kulttuureita ylittäviä solidaarisuuden muotoja ja identiteettejä. Putnamin mukaan monikulttuuriset alueet voivat kehittyä kukoistaviksi ja toimiviksi, jos tämä otetaan tavoitteeksi ja yhteisöissä nähdään vaivaa asian eteen. Putnam toteaa, että joka tapauksessa monikulttuurisuus on yhtä peruuttamatonta kuin teollinen vallankumous. (Putnam 2007a, tiivistelmä; Putnam 2007b.)

Sosiaalinen pääoma on noteerattu myös useissa maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Colemanin (Hechter & Kanazawa 1997, 197; [Coleman 1990]) mukaan maahanmuuton yhteydessä yksilöiltä katoaa sosiaalista pääomaa, minkä vuoksi vanhempien tuki on erityisen tärkeää maahanmuuttajaperheen lapsille. Hagan ym. (Hechter & Kanazawa 1997, 197; [Hagan ym. 1996]) on analysoinut torontolaisten perheiden muuttohistoriaa ja löytänyt vahvistuksen Colemanin väitteelle niiltä osin, että maahanmuutosta seuranneet negatiiviset vaikutukset ovat suurimpia perheissä, joissa isä ei ole osallistunut perheen elämään ja jossa äiti ei ole osoittanut lapsilleen riittävästi tukea.

Analysoidessani tätä gradua varten tehtyjä haastatteluita tein havaintoja useista kotoutumiseen onnistumiseen liittyvistä tekijöistä, joita voidaan tarkastella laajemmin sosiaalisen pääoman teorian avulla. Nämä havainnot liittyivät kotoutumisprosessin eri vaiheissa koettuihin tarpeisiin koskien esimerkiksi oman perheen tukea, luonnollisten tiedonsaantikanavien muotoutumista sekä ystävyys-suhteita sekä kantasuomalaisten että oman etnisen ryhmän jäsenten kanssa. Havainnot sosiaalisesta pääomasta rakentuivat niin ihmissuhteista kantaväestön ja muiden maahanmuuttajien kanssa kuin oman perheenkin sisällä. Myös havainnot ihmissuhteiden merkityksestä ympäristöä kohtaan koetussa luottamuksessa, yksinäisyyden kokemuksissa, tiedonsaannissa, kielenoppimisessa sekä verkostoitumisessa sekä käytännön arjen asioiden sujumisessa luokittelin sosiaalisen pääoman käsitteen alle.

4.6 Maahanmuuttajien kotoutuminen Suomessa tutkimuskohteena

Minna Säävälä on ollut tutkijana kahdeksaa EU-maata vertailevassa hankkeessa ”Needs for female immigrants and their integration in ageing societies” (FEMAGE). Hankkeessa tutkittiin Suomen lisäksi Saksassa, Unkarissa, Puolassa, Tšekissä, Sloveniassa, Itävallassa ja Virossa elävien maahanmuuttajanaisten kotoutumista. Tutkimuksen pohjalta muotoiltiin muun muassa käytännön politiikkaehdotuksia ja suosituksia viranomaistyöhön. Hankkeen tavoitteena oli lisätä tietoa maahanmuuttajanaisten näkemyksistä ja elämäntarinoista ja selvittää, minkälaisilla toimilla voitaisiin lisätä maahanmuuttajien ja kantaväestön vuorovaikutusta. Hanke on toteutettu vuosien 2006–2007 aikana. Hanketta rahoitti Euroopan komissio. Suomessa projektin toteutuksesta vastasi Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos. (Säävälä 2009, 7.) Säävälän tutkimustulosten mukaan suomalainen hyvinvointiyhteiskunnassa on monipuoliset rakenteelliset kotouttamista tukevat palvelut verrattuna moneen muuhun Euroopan maahan. Esimerkiksi koulutusjärjestelmä on kehittynyt ja kunnallisen päivähoiton saatavuus on poikkeuksellisen laaja. Säävälän mukaan hyvä sosiaali-, perhe- ja koulutuspolitiikka on myös hyvää kotouttamispolitiikkaa ja se tarjoaa mahdollisuuden rakenteelliseen kotoutumiseen. Tämä ei vielä kuitenkaan riitä kuulumisen tunteen syntymiseksi: sen syntymiseksi uudessa kotimaassa tarvitaan lisäksi hyväksyntää, sosiaalisia suhteita ja mahdollisuuksia kokea oma erilaisuutensa arvokkaana. (Säävälä 2009, 22.)

FEMAGEN loppuraportin johtopäätösten mukaan useimmissa maissa asenteet maahanmuuttoa ja ulkomaalaisia kohtaan ovat kielteisiä, mutta Suomessa Keski-Eurooppaan verrattuna myönteisiä. Jokaisessa tutkimuksessa mukana olleessa maassa maahanmuuttajanaiset toivovat yleisesti pääsevänsä palkkatyöhön. Säävälän mukaan maahanmuuttajanaiset olisivat merkittävä työvoimavara, jos heihin kohdistuneet ennakkoluulot vähenisivät. Toinen tutkimukseni kannalta huomionarvoinen seikka FEMAGEN tutkimushankkeen johtopäätöksissä oli se, että Suomessa

maahanmuuttajanainen miellettiin niin suomalaisen kantaväestön kuin tutkimukseen osallistuneiden sidosryhmienkin silmissä erityisryhmiin kuten somalialaisiin sekä muslimikotiäiteihin kuuluvaksi. Tällöin maahanmuuttajanaisten enemmistön tarpeet ja voimavarat jäivät huomaamatta. (Säävälä 2009, 48.)

Vanhan kotouttamislain (493/1999) tultua voimaan vuonna 1999 tehtiin sen toimivuudesta ja hyödyllisyydestä useita tutkimuksia. Vanhan kotouttamislain mukaisista kotouttamistoimenpiteistä ja niihin liittyvien kotoutumisen kokemuksista julkaistiin tutkimus vuonna 2006. Kyseinen tutkimus, ”Kotouttamislain merkitys kotoutumisessa maahanmuuttajan näkökulmasta”, suoritettiin tosin jo vuosina 2001-2003. Tutkimus syntyi työministeriön tarpeesta selvittää silloisen kotouttamislain toteutumista käytännössä. Tutkimus on tehty Siirtolaisuusinstituutissa työministeriön tilaustutkimuksena ollen samalla osa kotouttamislain virallista seurantaa. (Jokisaari 2006, esipuhe.) Tutkimuksen johtopäätöksissä Selene Jokisaari toteaa, että kotouttamislain silloiset keskeiset tavoitteet olivat samansuuntaiset kotouttamistoimenpiteiden kohteena olevien maahanmuuttajien omien tavoitteiden kanssa, koska 84 prosenttia maahanmuuttajista piti töihin pääsyä ja 50 prosenttia suomenkielen oppimista tärkeimpinä tavoitteinaan. Päämäärien toteuttamiseen liittyi silti ongelmia. Monet maahanmuuttajat joutuvat odottamaan kielikursseille pääsyä pitkiä aikoja.

Jaana Suokonautio on tutkimuksessaan Palapelin palat paikoilleen (2008) tutkinut maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi. Eräänä kotoutumisen kannalta merkittävänä seikkana haastatellut maahanmuuttajat pitivät sitä, että suomalaisesta kulttuurista ja yhteiskunnasta kerrotaan tarpeeksi. Uuteen kotimaahan asettumista helpottaa, kun tietää, mitä ympärillä on. (Suokonautio 2008, 72.) Suokonautio viittaa Selene Jokisaaren (2006) huomioon, että suomalaisessa kotouttamispolitiikassa osallistuminen ja yhteiskunnassa toimiminen ovatkin keskeisiä kotoutumisen päämääriä. Maahanmuuttajien halutaan voivan toimivan yhteiskunnassa tasavertaisina jäseninä sekä taloudellisessa, poliittisessa että sosiaalisessa elämässä, mutta tällöin heille on myös kerrottava, millaisia

yhteiskunnallisia odotuksia heihin kohdistetaan ja millä tavoin heidän oletetaan tai toivotaan toimivan. Mikäli nämä seikat jäävät pimentoon tai ilman ymmärrettävää selitystä, on vaarana, että myös kotouttamispolitiikan päämäärät jäävät sisäistämättömiksi. (Suokonautio 2008, 72; Jokisaari 2006, 78.)

Suokonautio (2008, 113) ja Jokisaari (2006, 57) ovat molemmat tutkimuksissaan havainneet, että maahanmuuttajat ovat loppujen lopuksi hyvinkin epätietoisia siitä, mitä heitä varten laaditut viralliset kotoutumissuunnitelmat tarkoittavat. Kotoutumissuunnitelmat koetaan hyödyttömänä ja niissä esiintyvät käsitteet niin abstrakteina, etteivät maahanmuuttajat näe käsitteiden takana esiintyviä tavoitteita. Kotoutumissuunnitelmista on puuttunut myös mahdollisuus sellaiseen vuorovaikutukseen, joka tukisi maahanmuuttajan sitoutumista kotoutumisen hälle asettaviin pyrkimyksiin. (Suokonautio 2008, 113.)

Imad Kawani on pro gradu -työssään (2010) tutkinut maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuudesta suomalaisen yhteiskuntaan sopeutumisessa. Haastattelututkimuksen avulla Kawani keräsi tietoa kotouttamiskoulutuksesta saaduista kokemuksista, koulutukseen liittyneistä toiveista sekä näiden toiveiden toteutumisesta. Haastateltavien päätavoite kotoutumiskoulutuksessa oli ollut suomenkielen oppiminen, tiedonsaanti työhausta, suomalaisesta työelämästä ja kulttuurista, naapuruussuhteista, yhteiskunnasta ja suomalaisista elämäntavoista. Lisäksi haastateltavien tavoite oli saada ”kontakteja paikallisten kanssa sekä oppia pärjäämään Suomessa”. Kaikki toiveet eivät kuitenkaan olleet toteutuneet. Vaikka kotouttamiskoulutusta järjestävän oppilaitoksen tarkoitus oli luoda maahanmuuttajille mahdollisuus tutustua koulutuksen taukojen aikana suomalaisiin, ei yksikään haastateltava ollut siinä onnistunut. Haastateltavat olivat tutustuneet suomalaisiin vain työssäoppimisjakson aikana, mutta koska maahanmuuttajia oli pidetty harjoittelijoina, oli yhteys työkavereihin katkennut harjoittelujakson päättyttyä. (Kawani 2010, 55-58.) Kawanin tutkimuksesta ilmenee, että maahanmuuttajat kokevat kotoutumisen kannalta merkittäväksi saada olla tekemisissä suomalaisten kanssa, mutta luonnolliset kanavat tähän puuttuvat.

Reet Mammon (2010) on puolestaan tutkinut erilaisista kulttuureista saapuvien

maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumisprosessiin sopeutumisesta. Tutkimuksessa hän havaitsi, että huolimatta etnisestä alkuperästä tai kulttuuritaustasta kotoutumisprosessiin liittyy yhdeksän aluetta, joissa maahanmuuttajat kokivat sopeutumista. Nämä alueet olivat muutto Suomeen, suomen kielen opiskelu, sopeutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan, rasmin ja syrjäyttämisen kohtaaminen, sosiaalinen tukiverkosto, oma kulttuuri, työ ja koulutus, vapaa-aika ja harrastukset sekä minäkäsitys. Maahanmuuttajat kokivat yleisesti tärkeiksi hyvän suomen kielen taidon, kyvyn joustavaan sopeutumiseen sekä työn. Työ koettiin elämässä eteenpäin vieväksi voimaksi. (Mammon 2010, 94-95.) Mammonin mukaan tutkimustulokset vahvistivat käsitystä siitä, että etnisten ryhmien maahanmuuttajien erilaiseen sopeutumiseen kotoutumisprosessissa olisi syytä kiinnittää enemmän huomiota. Viranomaistenkin olisi tärkeä huomioda, että yksilön kulttuuritausta vaikuttaa siihen, miten maahanmuuttaja itse ymmärtää sopeutumiseen liittyvät tavoitteet ja toiminnan. Eri kulttuureista saapuvilla maahanmuuttajilla voi olla erilaisia käsityksiä omista oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan esimerkiksi kotoutumisprosessissa. (Mammon 2010, 113.)

Kuten aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, maahanmuuttajille on jaetuista tavoitteista huolimatta usein epäselvää, minkälaisia odotuksia tai vaatimuksia heille kotoutumisprosessissa viranomaisten taholta asetetaan: käsitteet voivat olla joko liian abstrakteja tai erilaisista kulttuuritaustoista riippuen avautua yksilöille eri tavoilla. Toisaalta vaikuttaa siltä, että tutkimuksiin osallistuneet maahanmuuttajat ovat osanneet viestiä selkeästi kotoutumista koskevista tarpeistaan, mutta aina tarpeisiin ei ole vastattu relevantilla tavalla. Osa maahanmuuttajien toiveista ja tarpeista on tulkittu niin, etteivät vastauksena tarjotut toimenpiteet olekaan enää kohdanneet maahanmuuttajien tarpeita.

5 Tutkimuksen toteutus

5.1 Tutkimusmenetelmät

5.1.1 Kokemus ja fenomenologinen analyysi

Maahanmuuttajaitien haastatteluiden osalta tavoitteenani on heidän yksilöllisten kotoutumisen kokemustensa tavoittaminen. Fenomenologiassa keskeistä on subjektiivisuus ja henkilökohtaisten aistimusten, kokemusten ja elämysten pohtiminen. Fenomenologisen lähestymistavan mukaan tieto maailmasta välittyy vain sen aistimisen ja kokemisen kautta. Fenomenologiassa tutkijalta edellytetään avoimuutta, koska tutkittavaa pyritään lähestymään ilman ennakko-oletuksia, määritelmiä tai teoreettista viitekehystä. (Jyväskylän yliopisto, Koppa.) Fenomenologisen tutkimusotteen yhdistäminen diskurssianalyttiseen WPR-analyysiin on näkemykseni mukaan perusteltu ja toimiva kokonaisuus, koska WPR-analyysi on yksi policy-analyysin työkaluista ja perustuu sosiaaliseen konstruktivismiin. Policy-analyysillä pyritään tarkastelemaan poliittisten päätösten konkreettisia vaikutuksia. Sosiaalisen konstruktivismin juuret, kuten deskriptiivisen fenomenologiankin, ovat Edmund Husserlin ajatuksissa. Fenomenologian avulla taas voin tuottaa tietoa politiikan kohteena olevien yksilöiden kokemuksista.

Deskriptiivinen fenomenologia

Edmund Husserlia (1859–1938) pidetään yhtenä tärkeimmistä (deskriptiivisen) fenomenologisen filosofian kehittäjistä. Husserl oletti, että ”todellinen maailma on olemassa ja että sen sisällön ymmärtäminen on mahdollista” kokemuksen välityksellä. Kognitiiviset suhteet ihmisten välillä ovat mahdollisia ihmisaistien kykyjen takia. Maailmassamme olevien ilmiöiden olemassaolo ja merkitys eivät kuitenkaan ole riippuvaisia tarkastelijasta tai tarkastelun tavasta. Sitä vastoin ilmiöiden olemassaolo ja merkitys kuitenkin välittyy kokemusten kautta. Husserlin mukaan kaikki tieto perustuu kokemukseen. (Grönfors 2011, 10.)

Toinen fenomenologinen tutkimussuuntaus on hermeneuttinen fenomenologia, jonka on kehittänyt Martin Heidegger. Siljanderin (Väkevä 1999, [Siljander 1988, 115-119]) mukaan hermeneuttisessa tutkimuksessa tulkintaprosessilla ei ole absoluuttista lähtökohtaa, vaan tulkitsijan oma esiymmärrys toimii kaiken ymmärryksen perustana. Esiymmärrys voi muuttua tutkimuksen ja tulkinnan edetessä vaikuttaen seuraaviin tulkintoihin ja niistä syntyvään ymmärrykseen. Tutkijan tulisi ymmärtää tutkimusaiheensa kokonaisuus voidakseen ymmärtää kokonaisuuden osien yksittäisiä elementtejä ja niiden välistä dialogia. Tämä olisi kuitenkin ollut liian suuri vaatimus tutkimukseni osalta, koska tutkittavani edustivat useita erilaisia kulttuureita, joihin en olisi pystynyt perehtymään tarvittavalla laajuudella. En olisi siis pystynyt tulkitsemaan heitä muuten kuin oman länsimaisen kulttuurini lähtökohdista käsin, minkä vuoksi pidin Husserlin deskriptiivistä eli kuvailevaa fenomenologista lähestymistapaa turvallisempaa valintana.

Tutkijapositio

Fenomenologiseen lähestymistapaan liittyy myös tutkijan oman position paljastaminen, koska tarkasteltavan ilmiön ymmärtämisessä on keskeistä havainnoijan itsensä esittämästä subjektiivisesta tulkinnasta (Rinne 2010, 49; [Husserl 1970]). Johdantoluvussa olen käynyt jo läpi hieman omaa tutkijapositiotani. Tiivistetysti oma tutkijapositioni on muodostunut valtionhallinnossa vietetyistä vuosista maahanmuuttajien arkielämän haasteiden kanssa työskennellen, äitiyden ja opiskelun myötä muodostetuista uusista näkökannoista ja ihmissuhteista sekä ihmettelystä, kuinka nämä kaksi eri todellisuutta voivat yhden yksilön kokemuksessa samanaikaisesti olla hallitsevasti niin todellisia ja samalla niin erilaisia. Tästä lieneekin syntynyt myös haluni peilata keskenään pro gradu -tutkielmassani kahta eri todellisuutta: maahanmuuttajaäitien kotoutumisen kokemuksia ja eduskunnassa käytyä keskustelua maahanmuuttajien (erityisesti maahanmuuttajanaisten) kotoutumisesta.

Reduktio ja sulkeistaminen

Fenomenologisessa tutkimuksessa keskeinen käsite on reduktio. Se tarkoittaa, että tutkija yrittää hahmottaa tutkimuskohteensa kokemuksen välittömästi sellaisenaan,

jolloin tutkija pyrkii irrottautumaan luonnolliseen asenteeseensa liittyvistä, tutkittavaa kohdetta koskevista ennakkokäsityksistään. Tutkijan tulee siis laittaa syrjään omat uskomuksensa ja mielipiteensä voidakseen paljastaa tutkittavan ilmiön moniulotteisuuden. (Perttula 1998, 53.) Reduktion ensimmäistä vaihetta on kutsuttu sulkeistamiseksi. Sulkeistamisen avulla katsotaan voivan on mahdollista tavoittaa kokemus välittömänä. (Perttula 1995, 10.) Perttulan (1995, 55–56, 70) mukaan kaiken sulkeistaminen ei kuitenkaan koskaan ole tutkijalle mahdollista, koska tutkija ei voi täysin irtautua elämäntilanteestaan, ja siksi tutkimukseen liittyy aina tulkintaa. Sulkeistamisen jälkeen tutkittavaa ilmiötä pyritään kuvaamaan mielikuvatasolla tapahtuvan muuntelun avulla, mikä tarkoittaa sitä, että tutkija pyrkii löytämään ilmiöistä intuition tai mielikuvituksen avulla ne tekijät, jotka ovat muokanneet ilmiön sellaiseksi kuin se on.

Koska ymmärsin, että omat näkemykseni tutkielman aihepiiristä olivat vahvoja, halusin varmistaa reduktion onnistumisen tutustumalla muotoilemalla haastattelurungon huolellisesti. Pidin myös tärkeänä, että haastattelurunko jätti avoimien kysymysten kautta tilaa haastateltavan omille näkemyksille, mielikuville ja tavoille konstruoida kotoutumistaan, mutta samalla kävi säännönmukaisesti läpi jokaisen haastateltavan elämäntilanteet. Haastatteluissa halusin vapaan kerronnan jälkeen herättää haastateltavaa ajattelemaan eri elämäntilanteiden merkitystä kotoutumiselle voidakseni käyttää aineistoa luotettavammin vertailumateriaalina parlamentaarille puheelle.

Perttulan ja Giorgin fenomenologinen menetelmä

Niin kutsutussa Perttulan ja Giorgin fenomenologisessa menetelmässä aineistosta etsitään reduktion jälkeen tutkittavan ilmiön merkitystihentymiä, joista muodostuu merkitysverkosto (Perttula 1995, 47). Latomaa (2005, 52-56) on kuvannut menetelmän vaihteita seuraavasti:

0. Tekstimuotoiseen aineistoon perehtyminen esiymmärryksen saamiseksi niin, että reduktio, sulkeistaminen ja omat ennakkokäsitykset tiedostetaan samalla.
1. Merkitysantojen tai merkityssuhteiden erottaminen tutkimuksen kohteena oleva kokemus mielessä pitäen. Merkitysannot ovat tässä tutkielmassa koostuneet lauseiden muodostamista kokonaisuuksista. Merkitysantoja on mahdollista

ryhmitellä teemoittain tai sisältöalueittain.

2. Merkitysantojen ja merkityssuhteiden merkityssisällön eksplikoiminen, tekstin tulkinta psykologisella (tässä tapauksessa yleisesti tieteellisellä) kielellä esitettynä; siirtyminen kokemuksen tasolta kokemuksen rakenteen tasolle.
3. Yksilökohtaisten merkitysverkkojen laatiminen liittämällä tieteelliselle kielelle laaditut eksplikoidut merkityssisällöt yhteen. Merkitysverkon on rekonstruoitava tutkittava kokemus mahdollisimman alkuperäisenä.
4. Yleisen merkitysverkon laatiminen, jossa siirrytään yksilötasolta yleiselle tasolle. Yleinen merkitysverkko muodostetaan vaiheiden 2 ja 3 tavoin nostamalla yksilökohtaisista merkitysverkoista esiin ylempiä merkityssuhteita.

Latomaan kuvaamat vaiheet vaikuttivat ensin jokseenkin mekaanisilta ja surin aluksi haastatteluaineiston pilkkomista ”merkityksenantoihin” ja yhdistämistä ”merkitysverkkoihin”. Olin haltioissani tarinoista, jotka olin saanut haastatteluissa kuulla, enkä olisi halunnut päästää irti kokonaisuuksista, jotka tarinat itsessään muodostivat. Perehdyttyäni muihin fenomenologisiin tutkimuksiin huomasin kuitenkin, että Perttulan ja Giorgin menetelmän avulla tehdyt analyysit olivat nostaneet kokemusten kirjosta esiin jaetut kokemukset sellaisina, että lukijan oli helppo tavoittaa kokemusten syvin olemus. Muiden fenomenologisten tutkimusten lukeminen auttoi myös omaksumaan tietynlaista fenomenologista asennetta, mikä helpotti aineiston työstämistä. Aineiston analyysiluvussa esittelen tarkemmin analyysin työvaiheet käytännössä ja havainnollistan työskentelyä esimerkein.

5.1.2 WPR-analyysi

Diskurssianalyysissa lähtökohtana on kieli, jolla on luonne tuottaa erilaisia seurauksia. Eri ilmiöistä voidaan puhua useilla eri tavoilla, ja nämä eri tavat voivat esiintyä rinnakkain, kilpaillen toistensa kanssa. Hegemonisiksi diskursseiksi kutsutaan puheen tuottamisen tapoja, jotka ovat saavuttaneet yleisen hyväksynnän ja joiden katsotaan usein kritiikittömästi kuvaavan tarkasteltavaa ilmiötä riittävästi. Kielen tuottamia seurauksia kutsutaan representaatioiksi. (KvaliMOTV.)

Kielen voidaan nähdä rakentavan sosiaalista todellisuuttamme; se, mitä tiedämme maailmasta, on kielen välittämää. Diskurssit eivät vain kuvaa asioita ja maailmaa vaan tuottavat kohteensa (Foucault 1972, 74). Foucault'laisesta diskurssianalyysistä on kyse myös niin kutsutussa WPR-analyysissä. Carol Bacchin ”minkälaiseksi ongelma kuvataan” -analyysi (”What's the problem represented to be -analysis”) on keino tutkia diskurssien merkitystä ja valtaa sellaisessa poliittisessa päätöksenteossa, joka on kohdennettu ongelmiksi koettuihin ilmiöihin (Bacchi 2009). Bacchin lähestymistavan avulla on mahdollista analysoida toimintapolitiikkojen synty- ja toimintatapoja sekä sitä, millaiseksi toimintapolitiikat luovat ongelman. Bacchin mukaan ”politiikat antavat ongelmille muodon, eivät osoita niitä” (2009, X). Kun politiikassa esitettyjen konkreettisten ehdotusten sisältöä niin sanotusti ”keritään” taakse päin, voidaan havaita, minkälaiseksi tietty ongelma representoidaan ehdotuksissa (Bacchi 2009, 3). Keskiössä on näin siis eri ilmiöiden ongelmallistamisen kriittinen tarkastelu. Ongelmallistamisessa eri ilmiöitä pyritään yksinkertaistamaan ja siten saamaan hallittavaksi. Ongelmallistamiseen liittyy se, että vain osa ilmiöön liittyvistä seikoista tuodaan julki, minkä vuoksi olisikin tärkeää pyrkiä analyysin keinoin selvittämään, mistä asioista ongelmallistamisessa vaietaan. (Saari 2011.)

WPR-analyysissä aineistoa analysoidaan kuuden eri kysymyksen kautta. Nämä kysymykset ovat:

1. Mikä on tietyssä toimintapolitiikassa esitetty ”ongelma”?
  2. Mitä ennakkokäsityksiä tai oletuksia on kyseisen ”ongelman” taustalla?
  3. Miten tämä ongelmarepresentaatio kyseisestä ”ongelmasta” on muodostunut?
  4. Mitä jätetään kyseenalaistamatta kyseisessä ongelmarepresentaatiossa? Mitkä ovat hiljaisuudet? Voidaanko ”ongelma” ajatella toisin?
  5. Millaisia vaikutuksia kyseisellä ongelmarepresentaatiolla on?
  6. Missä ja miten kyseinen ongelmarepresentaatio on tuotettu, jaettu ja puolustettu? Miten se voitaisiin kyseenalaistaa, miten sitä voisi häiritä ja miten sen voisi korvata?
- (Bacchi 2009, 2; Saari 2011.)

Tarkoitukseni on WPR-analyysin avulla selvittää, miten parlamentaarisessa puheessa ja valtionhallinnon asiakirjoissa ongelmallistetaan maahanmuuttajaaitien kotoutumista:

mikä esitetään ongelmaksi, mitä ennakkokäsityksiä ongelman taustalla esiintyy ja mitä jätetään kyseenalaistamatta. Vertailemalla analyysin tuloksia maahanmuuttajaäitien haastatteluista saatuihin tuloksiin voin myös arvioida, voidaanko parlamentaarisen puheen ja valtionhallinnon asiakirjojen ongelmarepresentaatioissa havaita hiljaisuuksia.

5.2 Aineisto ja analyysi: Maahanmuuttajaäitien haastattelut

5.2.1 Tutkimusetiikka

Tuomas Martikaisen mukaan maahanmuuttajille tehdyissä haastattelututkimuksissa on monenlaisia erityispiirteitä, jotka on ollut syytä pohtia ennen haastatteluiden suorittamista. Yleensä maahanmuuttajia koskeva tutkimus käyttää menetelmänä haastattelua, koska esimerkiksi viranomaisrekistereihin ei ole kerätty tarpeeksi tietoa niin monista seikoista, että rekisteritutkimuksen käyttö olisi järkevää. Haastateltavien etsiminen aiheuttaa myös työtä, koska viranomaiset ja muut tahot eivät mielellään luovuta vaadittavia tietoja. Myös laki saattaa kieltää tietojen luovutuksen. (Martikainen 2009, 5.) Omassa tutkielmassani haastateltavat ovat maahanmuuttajaäitejä, jotka olivat osallistuneet Mannerheimin Lastensuojeluliiton Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toimintaan. Pystyin käyttämään Mannerheimin Lastensuojeluliittoa apuna tutkimusta koskevan tiedon jakamisessa ja vapaaehtoisten haastateltavien tavoittamisessa.

Martikaisen (2009, 6) mukaan haastateltavien tavoittamisen jälkeen on seuraava vaihe haastateltavien motivointi, johon on syytä varata aikaa, mikäli haastateltavalla ei ole aikaisempaa kokemusta tutkimuksesta tai mikäli hän joutuu käyttämään haastattelussa vierasta kieltä. Haastattelut pystyttiin suorittamaan tulkkauksen ansioista haastateltavan äidinkielellä tai kielellä, jota hän muutoin osasi sujuvasti, ei kieli noussut keskeiseksi ongelmaksi. Uskon myös, että haastateltavilleni oli tärkeää se, että he pääsevät itse kertomaan kokemuksistaan, joista kukaan muu ei heidän puolestaan olisi voinut kertoa.

Martikaisen mukaan motivointi negatiivisten kokemusten kertomiseen haastattelussa saattaa olla vaikeaa. Haastattelutilanne voi aiheuttaa ulkomailta Suomeen muuttaneelle

haastateltavalle epävarmuutta, mikäli aikaisemmat haastattelutilanteet ovat liittyneet viranomaisen kanssa asiointiin. Haastateltavalla saattaa olla huonoja kokemuksia oman maansa viranomaisista ja suomalaisen tutkijan ammatillisen roolin sijoittaminen oikeaan kontekstiin voi olla vaikeaa. Tutkijaa saatetaan erehtyä luulemaan viranomaiseksi. Näiden ongelmien välttämiseksi on haastattelijan ja haastateltavan pyrkiä hieman tutustumaan luottamuksen saavuttamiseksi. (Martikainen 2009, 6.) Suorittamissani haastatteluissa en havainnut Martikaisen kuvailemia ongelmia koskien tutkijan rooliin liittyviä mielikuvia tai virheellisiä käsityksiä. Jokaisella haastateltavalla oli itsellään joko korkeakoulutausta kotimaastaan tai Suomesta tai esimerkiksi Suomessa korkeakoulussa opiskelevia lapsia. Käsitys akateemisesta tutkimuksesta oli jokaiselle haastateltavalle pääosin selvä, ja he halusivat osallistua ja antaa panoksensa tämänlaatuiseen tutkimukseen.

On vaikea arvioida, kuinka hyvin haastateltavat yleisesti ottaen uskaltautuivat kertomaan negatiivisista asioista. Yksi haastattelu poikkesi muista siltä osin, että haastateltavalla oli suuri tarve saada kertoa hänen perhettään Suomessa kohdanneista traumaattisista tapahtumista, minkä vuoksi haastattelussa käytiin läpi hyvinkin yksityiskohtaisia raadollisia tapahtumia. Muutoin yksityisen piiriin kuuluvat asiat, kuten lapsiperheiden arjessa esiintyvät väsymys ja kiire tai niistä muodostuvat paineet parisuhteen dynamiikassa ja toimivuudessa, tulivat haastatteluissa esille osana luonnollista elämää. Samoin myös kriittiset huomiot yhteiskunnan rakenteista ja syrjinnän kokemuksista saivat tasaisesti mainintoja.

5.2.2 Haastateltavien valinta

Kuten aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Kawani 2010, Jokisaari 2006) on todettu, maahanmuuttajat itse kokevat suomenkielen oppimisen sekä kontaktit suomalaisten kanssa tärkeiksi kotoutumista edistäväksi tekijöiksi. Suunnitellessani tutkimusasetelmaa ja kysymyksenasettelua katsoin relevantiksi sen, että haastateltavat edustivat ryhmää, joka oli aktivoitunut edistämään kotoutumistaan hakeutumalla suomenkieltä ja kontakteja suomalaisten kanssa tarjoavaan kansalaisjärjestötoimintaan. Oletin, että tällainen ryhmä oli jo pohtinut kotoutumisen ongelmallisuutta ja siksi osallistunut

kansalaisyhteiskunnassa järjestettyyn ystäväpalveluun. Tämä oli ensimmäinen syy, jonka vuoksi kiinnostuin Mannerheimin Lastensuojeluliiton Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toimintaan osallistuneista maahanmuuttajaäideistä tutkimuskohteena. Toiseksi uskoin, että kyseisen ryhmän valinta tutkimuskohteeksi mahdollistaa vertailun ryhmän itsensä artikuloimien, kotoutumisen ongelmiin liittyvien käsitysten ja valtionhallinnon artikuloimien, maahanmuuttajanaisten kotoutumiseen liittyvien ongelmien välillä. Nykyinen suomalainen kotouttamispolitiikka hakee uudenlaisia näkökulmia ja parhaita käytänteitä maahanmuuttajien kotouttamiseen muun muassa Osallisena Suomessa -hankkeen muodossa, jossa kansalaisjärjestöillä on oma roolinsa. Myös haastateltavien ryhmä on syntynyt kansalaisjärjestön toiminnan kautta. Kolmas syy ryhmän valintaan liittyi havaintooni, jonka mukaan julkisessa keskustelussa maahanmuuttajanaiset esitetään usein perheväkivallan uhreina. Voidakseni problematisoida maahanmuuttajanaisista annettua kuvaa pidin järkevänä kysyä asiaa suoraan heiltä itseltään. Taustalla oli epäilykseni siitä, että esimerkiksi maahanmuuttajanaisten heikkoon työllisyysprosenttiin, jolla naisten kotoutumisen ongelmia yleensä kuvataan, on perheväkivalta aivan liian helppo selitys.

Lähetin Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminnasta vastaavalle perhetoiminnan ohjaajalle Teija Silvoselle sähköpostitse suomen- ja englanninkieliset haastattelukutsut, jotka hän lähetti edelleen maahanmuuttajaäideille. Silvonen lupautui yhteyshenkilöksi, jolle maahanmuuttajaäidit pystyivät myös ilmoittautumaan. Lisäksi Silvonen lähetti haastatteluista tiedon maahanmuuttajaäitien suomea puhuville ystäville, jotta maahanmuuttajaäidit pystyivät keskustelemaan haastattelukutsusta ja mahdollisesta haastatteluun osallistumisesta suomea puhuvien naisten kanssa. Niille maahanmuuttajaäideille, kenellä ei ollut sähköpostia käytössä, lähetin haastattelukutsun postitse. Osoitteet ja nimet sain MLL:lta.

Haastattelukutsuja lähetin yhteensä 63 kappaletta. Kymmenen äitiä otti minuun yhteyttä, mutta seitsemää haastattelin. Yksi ilmoittautuminen saapui silloin, kun aineisto oli jo pääosin kerätty ja kylläntynyt. Yksi haastatteluun halukkaaksi ilmoittautuneista ei vastannut yhteydenottoihini ja yksi myöhästyi tapaamisesta pääkaupunkiseudun

joukkoliikenteen sotkeneen lumimyrskyn vuoksi. Uutta aikaa haastattelua varten en hänen kanssaan ehtinyt enää järjestää.

5.2.3 Tulkkaus

Tulkin käyttö muodosti yhden kivikkoisimman osuuden tutkimusprosessissa. Tulkkaus aiheutti toki senkin, että haastattelujen kesto vähintäänkin kaksinkertaistui. Toinen ongelma oli kustannuskysymys. Kustannussyistä päädyin palkkaamaan tulkit Helsingin yliopiston kieltenopiskelijoiden joukosta. Lähetin yliopiston eri sähköpostilistoille opintosihteerien ystävällisellä avustuksella ilmoituksen, jossa hain tulkkia graduhaastatteluja varten. Sähköpostissa kuvasin työtehtävän, palkan ja työsopimuksen yleisesti. Sain kaikkiaan noin 72 vastausta eri kielten opiskelijoilta. Osa työtarjoukseeni vastanneista puhui äidinkielenään esimerkiksi venäjää tai japania ja osa oli myös toiminut jo aiemmin tulkkina tai asunut maassa, jossa opiskeltua kieltä puhutaan. Varsinkin sen takia, että en käyttänyt asioimistulkkikeskusten tulkkeja haastatteluissa, jouduin pohtimaan niitä ulottuvuuksia, joita tulkin käyttöön liittyy. Nämä seikat tuli ottaa huomioon jo tulkin valinnassa ja ohjeistuksessa. Huolehdin itse työnantajan velvollisuuksista (pakolliset työntekijän tapaturmavakuutukset, työeläkemaksut sekä mahdolliset verot) ja palkanmaksuista. Palkkauskulut päätin hoitaa itse. Loppujen lopuksi tarvitsin tulkkia vain neljää haastattelua varten, joista yksi haastattelu peruuntui viime hetkellä. Tulkattavat kielet olivat venäjä, ranska ja espanja. Kolme muuta haastattelua tein itse englanniksi. Yksi haastattelu käytiin osittain suomeksi ja osittain haastateltavan äidinkielellä, jolloin tulkkauksessa auttoi haastateltavan aikuinen poika.

Tulkin käytöstä tutkimushaastattelussa en ole toistaiseksi löytänyt paljoakaan tietoa. Olen kuitenkin aiemmassa ammatissani toiminut paljon tulkkien kanssa ja havainnut seuraavia seikkoja, joita pidän merkityksellisinä. Tulkin tehtävä on toimia puolueettomana tiedonvälittäjänä ja pyrkiä välittämään tieto mahdollisimman alkuperäisenä. Tulkin tulee välttää omia tulkintojaan tai ainakin kertoa, mikäli hän joutuu esimerkiksi jonkin ilmaisullisen vaikeuden vuoksi tekemään itse tulkinnan. Ammattimaisesti toimivan tulkin tulisi tiedostaa omat asenteensa ja maailmankuvansa, jottei tulkki ryhtyisi ”ymmärtämään” tulkattavaa liikaa niiden kautta. Tällaisessa

ymmärtämisessä vaarana olisi, että ollessaan epävarma jostakin, mitä tulkattava sanoo, tulkki haluaa auttaa ja kertookin, mitä on itse sisällöstä ymmärtänyt. Tämä voi kuitenkin poiketa siitä, mitä tulkattava on itse perimmillään tarkoittanut. On hyvä, että tulkki kertoo, mitä tulkattava sanoo eikä mitä tämä tarkoittaa. On toki myös huomionarvoista, että eri kielissä ja kulttuureissa on sellaisia ilmaisuja, joiden suora kääntäminen on mahdotonta ilman, että niiden merkitys muuttuu. En siksi tarkoitaakaan, että ilmaukset kuten ”nostaa kissa pöydälle” pitäisi tulkata sellaisenaan, vaan että tulkin oma maailmankuva ei saa toimia oikotienä vuorovaikutustilanteessa. Ehkä olisikin parempi muotoilla aikaisempi lause näin: on hyvä, että tulkki kertoo, mitä tulkattava sanoo ja tietyissä tilanteissa myös, mitä tämä tarkoittaa. Tällaisen ohjeistuksen lähetin käyttämilleni tulkeille etukäteen sähköpostilla.

Haastateltava saattaa kertoa jotakin arveluttavia asioita, joista voisi seurata ongelmia heille itselleen. Siksi tulkin luotettavuus pitäisi varmistaa. Tämä on ongelma, jota en pystynyt ratkaisemaan tulkkia valitessa muutoin kuin pyrkimällä valitsemaan sellaisia henkilöitä tulkeiksi, jotka jo nyt toimivat tulkkeina. Ammattitulkkeja sitoo vaitiolovelvollisuus, mutta myös käyttämieni opiskelijatulkkien työsopimukseen kirjasin vaitiolovelvollisuuden.

Joskus kulttuuriset tekijät aiheuttavat sen, että haastateltava kokee vaikeana tai vaivaannuttavana sen, että tulkkina toimii vastakkaista sukupuolta oleva henkilö. Olen usein työurani aikana kuullut väitteen, ettei Suomessa tulkkia tarvitsisi valita sukupuolen perusteella, koska maahanmuuttajien on hyvä havaita, että täällä miehet ja naiset voivat toimia ja työskennellä yhdessä. Tässä väitteessä on toki ymmärrettävä perustelu. Uskon silti, että koska tutkimushaastattelun aihepiiriin kuuluivat hyvin henkilökohtaiset asiat, oli ne helpompi kertoa samaa sukupuolta olevalle tulkille ja haastattelijalle kulttuurista riippumatta.

5.2.4 Puoliavoimien yksilöhaastatteluiden toteutus

Haastatteluiden yleinen kuvaus

Suoritin haastattelut vuoden 2012 marras- ja joulukuun aikana. Kolme haastattelua suoritin haastateltavan kotona ja neljä kahvilassa tai haastateltavan ehdottomassa julkisessa kerhotilassa. Kolmessa haastattelussa oli tulkki mukana, yhdessä tulkkauksessa auttoi haastateltavan aikuinen lapsi ja kolme haastattelua tein itse englanniksi. Haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi päätin jättää haastateltavien kotimaat mainitsematta lopullisessa tutkimuksessa, mutta katsoin haastateltavien äidinkielen kieliryhmän riittävän kuvaamaan haastateltavien heterogeenisyyttä. Äidinkielet kuuluivat seuraaviin kieliryhmiin: itäslaavilaiset kielet, bantukielet, indoiranilaiset kielet, romaaniset kielet ja germaanisets kielet. Kahden haastateltavan äidinkieli kuului indoiranilaisten kielten kieliryhmään ja kahden germaanisten kielten kieliryhmään, mutta kyseessä olivat kuitenkin keskenään eri uskontoon, kulttuuriin, etniseen ryhmään ja asuinmaahan kuuluvat haastateltavat. Lopullisessa tutkimuksessa myös haastateltavien nimet ja kertomusten yksityiskohdat on muutettu yksityisyyden suojaamiseksi mutta muutokset on tehty kuitenkin niin, ettei haastatteluiden sisältö ole oleellisesti muuttunut. Haastatteluiden nauhoituksen kesto on yhteensä 13h 5min.

Suoritin maahanmuuttajaaitien haastattelut puoliavoimella yksilöhaastattelulla. Lähetin kysymysrungon etukäteen tulkeille, jotka saivat perehtyä aihealueeseen etukäteen. Haastattelukutsu ja kysymysrunko ovat liitteenä tässä tutkielmassa. Puoliavoimessa haastattelussa osa kysymyksistä laaditaan etukäteen ja ne kysytään kaikilta. Osa kysymyksistä muotoillaan haastattelun aikana haastateltavasta saadun käsityksen ja hänen antamiensa vastausten perusteella. Puoliavoin haastattelu sopii fenomenologiseen lähestymistapaan, koska se jättää tilaa haastateltavan omille kokemuksille ja mahdollistaa etenemisen niiden valossa. Lisäksi uskon yksilöhaastattelun olleen relevantin valinta, koska kotoutumiseen liittyviin ongelmiin liitetään aiempien tutkimusten mukaan hyvin henkilökohtaisia kokemuksia kuten kokemuksia syrjinnästä tai perheväkivallasta.

Haastattelurunko

Haastattelukysymykset noudattivat osittain FEMAGE-loppuraportissa (Säävälä 2009, 15) mainittua kysymysrunkoa. Kyseisessä tutkimuksessa on haastateltavien annettu kertoa ensin oma elämäntarinansa ja tämän jälkeen häneltä on kyselty kokemuksia eri elämänaalueilla. Tätä samaa kaavaa noudatin pääpiirteissään omassa haastattelututkimuksessani. Haastattelun runko muodostui viidestä osa-alueesta: elämäntarinasta, kotoutumisen määrittelystä, eri elämänaalueiden vaikutuksesta kotoutumiseen, Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin ystävätoiminnan arvioimisesta sekä mielikuvaharjoituksesta, jossa haastateltavaa pyydettiin varauksetta pohtimaan, miten kotoutumista voisi parhaiten tukea ja minkälaisilla muutoksilla helpottaa.

Ennen haastattelun aloittamista haastateltavalle kerrottiin, mistä tutkielmassa on pääpiirteissään kyse. Haastateltavalle kerrottiin, ettei hänen tarvitse noudattaa kotoutumista koskevissa kertomuksissaan mitään virallista kotoutumisen määritelmää vaan tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita kuulemaan, miten haastateltava itse määrittelee kotoutumisen. Lisäksi haastateltavalle kerrottiin, että haastattelun aikana tullaan kyselemään henkilökohtaisiakin asioita, jotta olisi mahdollista saada kokonaiskuva haastateltavan elämään vaikuttavista asioista ja kysymällä tietyt samat kysymykset jokaiselta haastateltavalta on mahdollista vertailla, minkälaisia tiettyjä samankaltaisuuksia ja eroja haastateltavien äitien välillä on. Haastateltavalle kerrottiin, ettei hänen tarvitse vastata liian henkilökohtaiselta tuntuviin kysymyksiin. Haastateltavalle luvattiin, että hän saa myös haastattelun lopuksi kertoa, jos haluaa poistettavaksi jotakin haastattelussa kertomiaan asioita. Haastateltavalle kerrottiin oikeudesta saada keskeyttää haastattelu missä vaiheessa tahansa ja hänelle luvattiin, että lopulliseen tutkimukseen kirjatuihin asioista ei voi mitenkään tunnistaa hänen henkilöllisyyttään ja että vain tutkielman tekijä tietää hänen henkilötietonsa. Tulkin vaitiolovelvollisuudesta kerrottiin myös.

Ensin haastateltavaa pyydettiin siis kertomaan oman elämäntarinansa, johon meni haastateltavasta riippuen kymmenestä minuutista tuntiin. Tarkentavia kysymyksiä tehtiin vain niistä asioista, joita haastateltava itse sivusi. Tämän jälkeen kysyttiin,

minkälainen mielikuva haastateltavalla oli ollut siitä, minkälaiseksi elämä muodostuu Suomessa ja olivatko nämä suunnitelmat ja käsitykset myöhemmin toteutuneet. Sen jälkeen haastateltavaa pyydettiin itse kertomaan, miten hän kotoutumisen määrittelee ja mitä elementtejä onnistuneeseen kotoutumiseen liittyy.

Tämän jälkeen haastateltavalle kerrottiin, että haastattelussa käydään läpi seuraavaksi eri elämänalueita ja haastateltavaa pyydettiin pohtimaan, minkälaisia vaikutuksia niillä on ollut kotoutumiseen erityisesti naisena ja äitinä. Nämä elämänalueet olivat perhe (puoliso, lapset, omat ja puolison vanhemmat), sosiaalinen verkosto ja ystävät (omaa etnisyyttä edustavat, suomalaiset, omaa kieltä puhuvat, suomea puhuvat ja muita kieliä puhuvat), koulutus ja työura (lähtömaassa sekä Suomessa), itsenäisyys ja asema naisena (kulttuurin ja taloudellisen itsenäisyyden merkitys omassa elämässä, puolison asema suhteessa omaan), uskonnollisuus, terveys, suhde nykyiseen asuinmaahan sekä suhde lähtömaahan. Haastatteluja tehdessä kävi nopeasti ilmi, että osa elämänalueiden kysymyksistä saattoi vaikuttaa lähestulkoon omituisilta joillekin haastateltavista, kun taas joillekin toisille kysymykset samoista elämänalueista avautuivat heti ja synnyttivät paljon pohdintaa. Uskon tämän johtuvan haastateltavien erilaisista kokemuksista ja alun epävarmuuden jälkeen vakuutuin, että elämänalueiden säännönmukainen läpikäynti jokaisen haastateltavan kohdalla oli järkevä valinta.

Tulkkauksen sujuvuus

Haastattelutilanteessa haastateltavaa pyrittiin ohjeistamaan tulkkauksen suhteen niin, että tulkkaus olisi sujunut mahdollisimman vähäisin ongelmin. Ohjeistuksesta huolimatta haastateltava välillä innostui kertomaan kokemuksistaan sellaisella intensiteetillä, että tulkki joutui koville. Haastatteluissa jouduttiinkin keskeyttämään haastateltavia usein, jotta tulkki ehti kääntää kaiken. Keskeyttäminen oli välttämätöntä mutta saattoi aiheuttaa sen, että haastateltavan ajatus katkesi. On mahdollista, että teknisesti ottaen haastateltava pystyi kertomaan kaikki haluamansa asiat, mutta ilmaisu jäi saattoi jäädä toivottua kapeammaksi. Havaittavissa oli myös haastateltavan väsymistä haastattelun loppua kohden, koska tulkkauksesta johtuen haastattelun kesto piteni.

Haastatteluiden nauhoitus ja litterointi

Haastattelut nauhoitettiin haastateltavien suostumuksella. Litteroin haastattelut sanatarkasti mutta jätin osittain pois tietyt tarpeettomat sanat kuten ”niinku”. Merkitsin naurahdukset ja eleet kuten pään pudistelun tai kasaan vetäytymisen ja käsivarsien asettamisen tiukkaan puuskaan, mitkä elekielenä saattoivat liittyä ahdistaviin muistoihin tai kokemuksiin. Jos haastateltava painotti jotain sanaa voimakkaasti, alleviivasin sen litteroituun aineistoon. Mikäli painotus oli erittäin voimakas, kirjoitin painotetun sanan isoilla kirjaimilla. Englanninkieliset haastattelut, jotka suoritin ilman tulkkia, litteroin suoraan suomenkielelle. Litteroin haastattelut yleensä heti haastattelun jälkeen, mutta kahden viimeisen haastattelun litteroinnit suoritin hieman myöhemmin. Litteroitua tekstiä syntyi 108 sivua.

5.2.5 Fenomenologisen analyysin kulku

Analyysin kulkua helpotti se, että olin perehtynyt haastatteluaineistoon läpikotaisin tehtyäni haastattelut itse ja litteroituani ne. Ensin jokaisesta haastattelusta nousi esille selkeä elämäntarina, jossa kotoutumista pohdittiin oman historian, arvomaailman ja tulevaisuudennäkymien kautta. Kun aloitin analyysin, palautin jokaisen haastattelutilanteen mieleeni ilmapiirin ja haastateltavan elekielen avulla. Olin litteroinneissa merkinnyt ylös tunnelmaan ja ympäristöön liittyviä tekijöitä, jotka auttoivat haastattelutilanteen mieleen palauttamisessa.

Michelle avaa oven. Hän puhuu hiljaa, koska vauva on juuri nukahtanut. Istuudumme olohuoneeseen. Koti on kaunis ja erittäin siisti, olisi vaikea uskoa että kyseessä on lapsiperheen koti. Seinällä on iso taulu, joka esittää Jeesusta ristillä. Olohuoneessa on myös toinen taulu Jeesuksesta. Seinillä on myös kehystettyjä valokuvia Michellen perheestä. Michelle on rauhallinen, ehkä hieman jännittynyt, tai pikemminkin odottava. Sijoitan nauhurin Michellen ja tulkin väliin. Esittelen tutkimuksen tavoitteet ja sen, millaisia asioita tulen haastattelussa kyselemään.

(Michelle, litterointi, huomiot s. 1.)

Haastateltavien elekieleen liittyvät merkinnät helpottivat haastattelutilanteen mieleen palauttamista analyysivaiheessa. Elekielen merkinnät olin erottanut hakasulkein

puheesta. Ilman merkintöjä litteroinneista olisi muutoin jäänyt puuttumaan kokemukseen liittyviä tärkeitä havaintoja, kuten haastateltavan äänetön itku, kun hän kertoi kotimaassaan tapahtuneista sisarustensa kidutuksesta ja teloituksista.

Haastattelija: Ja sun veljet ja sisko, he olivat myös poliittisesti aktiivisia?

Tara: Kyllä. He olivat vankilassa. Ja paljon on.. kidutus.

Haastattelija: Minkä ikäinen sä olit silloin kun nää asiat tapahtui?

Tara: Minä... olin kolmetoista, kun ensimmäinen tapahtui. Veli oli 29, silloin. Sitten seuraava yksi vuosi jälkeen, mä olin neljätoista, ja sitten kolmen jälkeen mä olin seitsemätoista. Ja minun sisko, minä olin... Mä sain lapsen, mä olin naimisissa. [Taran silmät kostuvat, mutta ei itke ääneen, pyyhkii kyyneleet pois huomaamattomasti, huom. ei jatka siskostaan enempää.]

(Tara, litterointi, s. 2.)

Kirjoitin litteroinnit ”auki” tarinaksi pelkistämällä kertojalle merkitykselliset tapahtumat ja kuvaukset ensin yksinkertaisemmiksi, pelkistetyiksi ilmaisuiksi. Ilmaisut muutin sen jälkeen laajemmaksi kokonaisuudeksi, tarinaksi, jossa merkityksenannot muodostivat loogisesti etenevän kokonaisuuden. Perttulan ja Giorgin fenomenologisessa menetelmässä tätä kutsutaan merkityksenantojen ja merkityssuhteiden merkityssisällön eksplikoimiseksi. Taulukossa 5.2.5a on esitetty ote merkityssisällön eksplikoimisesta.

Taulukko 5.2.5a. Esimerkki merkityssisällön eksplikoimisesta

Kotoutumisessa olisi paljon, mitä voisi parantaa. Eniten helpottaisi suomalaisten ystävien saaminen. Hän asuu asunnossaan mutta ei tunne naapureita. Se on hänestä omituista. Kun joku saapuu Suomeen, suomalaiset ystävät auttaisivat parhaiten ilman, että tarvitsee aina turvautua sosiaalityöntekijöiden apuun. Heti, kun joku nainen saapuu Suomeen, hänelle pitäisi kertoa MLL:n toiminnasta ja siitä, miten hän voi löytää ystäviä. Lähellä asuvista ystävästä olisi apua, jotta heidän kanssaan voisi osallistua aluetoimintaan, oman alueen tapahtumiin. Olisi myös hyvä, että olisi kursseja, jonne naiset voisivat tulla lastensa kanssa oppimaan kieltä, jonne lapset voisi ottaa mukaan. (Michelle, analyysi: Kuinka kotoutumista voisi helpottaa? s. 4)

Analyysin alkuvaiheessa tein pelkistetyistä kokemuskuvauksista taulukoita, joiden avulla hahmottelin, mitä yhteisiä tekijöitä kertomuksiin liittyi. Alasuutarin (1994, 40-43) mukaan haastatteluaineiston havaintoja tarkastellaan tietystä teoreettis-

metodologisesta näkökulmasta ja huomio kiinnitetään vain siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta olennaista. Niinpä lähestyin ensin aineistoa kysyen, mitkä tekijät ovat olleet kotoutumisprosessissa edesauttavia ja mitkä vaikeuttavia. Lähestymistapani oli pragmaattinen, koska halusin tavoittaa arjen todellisuuden haastateltavien elämästä. Näistä raakahavainnoista muodostin kotoutumisprosessiin vaikuttavat alateemat (taulukko 5.2.5b).

Taulukko 5.2.5b. Esimerkki maahanmuuttajaäitien haastatteluiden analyysin alkuvaiheen teemoittelusta

Lainaus	Pelkistys	Alateema
<i>Siellä kursseilla on oppinut puhumaan sellaista yleiskieltä millä selviää arjessa mutta että oppisi työkieltä, niin pitäisi mennä työpaikalle, pitäisi saada töitä ja siellä solmia suhteita ihmisiin ja sitä kautta sitten oppisi. Tää mun ala on vielä niin laaja että siinä kestää aikansa oppia se kieli.</i>	Kielikursseilla oppii yleiskieltä mutta työelämässä tarvittavan kielen oppimiseksi pitäisi voida oppia kieltä puhumalla suomea työkavereiden kanssa.	Kielikurssit
<i>Ja ehkä nää ongelmat tuntuu suuremmilta senkin takia että on yksin ja niistä tuskista tulee suurempia koska niitä pyörittelee päässään niin paljon ja on vähän yksin ja hylätty eikä ole perhettä joka soittelis ja kyselis että mitä kuuluu.</i>	Ongelmat tuntuvat pahemmilta yksinäisenä eikä ole omaa perhettä tukemassa.	Yksin Suomessa

Pyrin pelkistämään alateemoja edelleen yläteemoiksi (taulukko 5.2.5c). Yläteemoiksi muodostuivat lopulta asenne kotoutumiseen, rakenteelliset tekijät sekä sosiaalinen pääoma. Alateemojen luonne oli sen sijaan enemmänkin läpileikkaava, ja alateemat saattoivat esiintyä useammassa yläteemassa samanaikaisesti. Tämä kertoi kotoutumisen prosessiluonteesta ja siitä, että kotoutumisessa on kyse useasta, eri tasoilla tapahtuvasta, samanaikaisesti elämään vaikuttavasta muutoksen ja juurtumisen työstämisestä. Esimerkiksi kotoutumisen asenteeseen vaikuttivat Suomeen tulon syy, kokemukset syrjinnästä, Suomessa muodostuneiden sosiaalisten suhteiden laatu, suhteet kotimaahan, terveydentila, rakenteiden toimivuus perhe-elämän ja koulutuksen tai työn

yhdistämisessä, kokemukset työmarkkinoilla, kielikurssien laatu ja toimivuus sekä muiden valtioiden vetovoimatekijät. Rakenteiden alle liitin kokemukset julkisen sektorin palveluiden toimivuudesta, terveydentilan hoidosta, asumis- ja päivähoitopolitiikasta ja syrjinnästä työmarkkinoilla. Sosiaaliseen pääomaan liittyivät puolestaan suomalaisten ja oman etnisen ryhmän kanssa muodostuneet ystävyyssuhteet, omien tai puolison vanhempien merkitys lastenhoidossa ja yleisessä jaksamisessa sekä vieraskielisyydestä johtuvat tiedonsaannin ongelmat ja väärinkäsitykset syrjityksi tulemisesta.

Taulukko 5.2.5c. Maahanmuuttajaäitien haastatteluiden analyysin ylä- ja alateemat

Yläteema	Alateemat
Asenne kotoutumiseen	Suomeen tulon syyt Suhteet kotimaahan Kokemukset syrjinnästä työmarkkinoilla Kokemukset syrjinnästä vapaa-ajalla Rakenteiden ja perhe-elämän yhteensovitus Sosiaaliset suhteet Terveystila (masennus) Muiden valtioiden vetovoimatekijät
Yhteiskunnan rakenteet	Terveystila (masennuksen diagnosointi ja hoito) Kokemukset syrjinnästä työmarkkinoilla Kielikurssit (laatu ja saatavuus) Päivähoidon järjestäminen Asumispolitiikka
Sosiaalinen pääoma	Sosiaaliset suhteet (suomalaisten kanssa) Sosiaaliset suhteet (oman etnisen ryhmän kanssa) Yksin Suomessa Tiedonsaannin vaikeudet vieraskielisenä Virhetulkinnat syrjityksi tulemisesta Omien vanhempien tuki Kielen oppiminen

Koska havaitsemani teemat olivat toistensa suhteen läpileikkaavia ja samat alateemat saattoivat esiintyä useammassa yläteemassa samanaikaisesti, katsoin mahdottomaksi

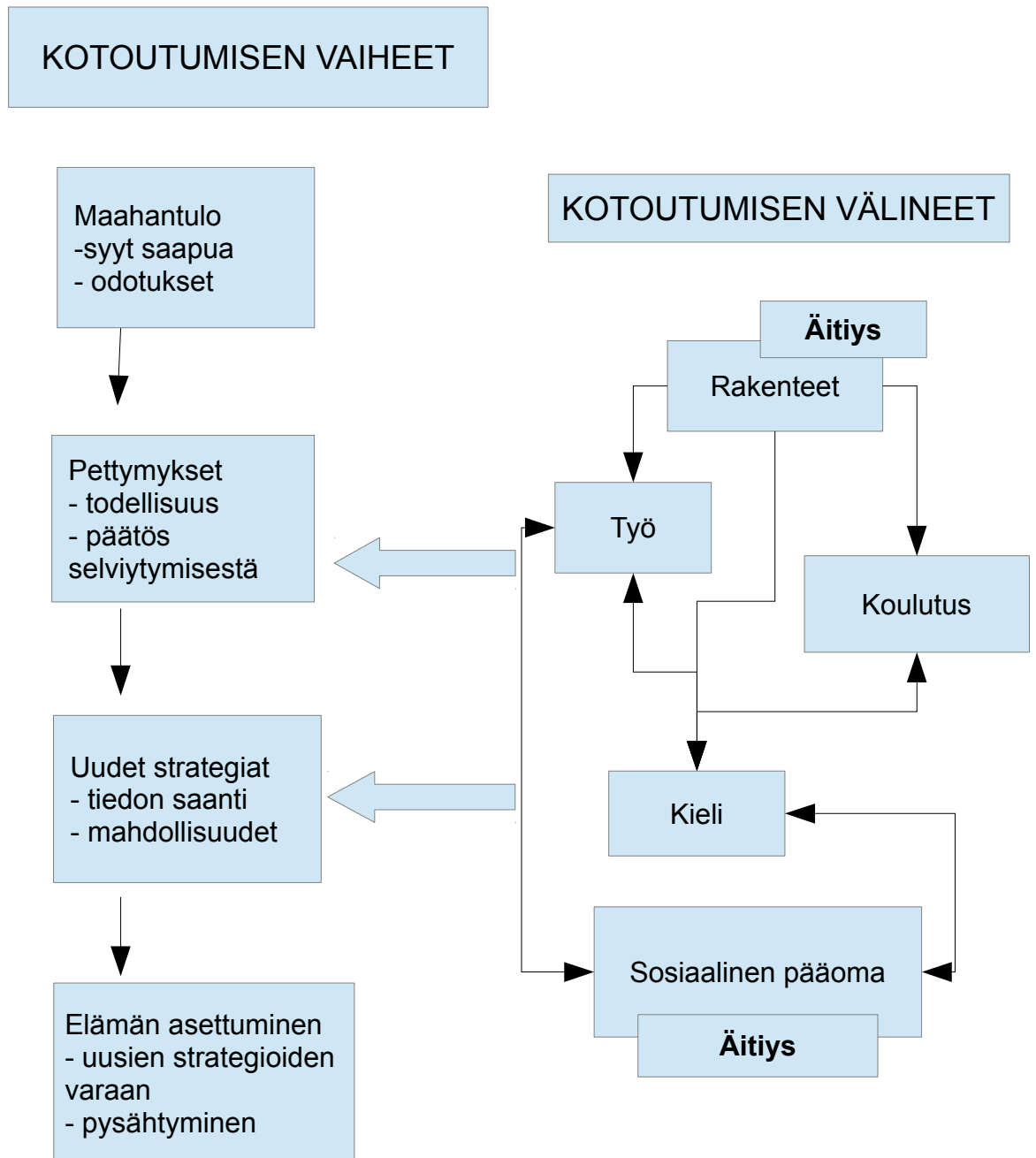
purkaa alateemojen läpileikkaavuutta ilman, että samalla tekisin aineistolle ”väkivaltaa”. Tämän luokittelun varassa tehdystä analyysistä olisi kuitenkin tullut mahdollisesti haasteellinen ja sekava. Tällä yksittäisten kokemusten tasolla – vaikkakin hyvänä arjen kuvaajana – analyysistä olisi voinut olla vaikea muodostaa tapaustutkimuksenkaan tasolla yleistettäviä johtopäätöksiä saati verrata analyysin tuloksia yleisellä tasolla tapahtuvaan parlamentaariseen puheeseen. Siksi päätin hyödyntää havaintojani kotoutumisen prosessiluonteesta ja tarkastella aineistoa sen avulla etäämmältä.

Kotoutumisprosessin vaiheiden löytyminen

Lähestyin haastatteluaineistoa nyt uudelleen tietoisena yläteemoista ja eri yläteemoissa yhtäaikaaisesti toistuvista alateemoista etsimällä aineistosta muita yhteisiä nimittäjiä, jotka pätsivät poikkeuksetta koko aineistoon. Tarkastelin jokaisen seitsemän haastatellun maahanmuuttajaäidin kertomusta yhtäaikaaisesti etsien niistä yhteisiä laajempia kategorioita. Lopulta havaitsin, että jokaisen haastatellun elämästä Suomeen saapumisen jälkeen oli löydettävissä tietyt samanlaiset vaiheet: odotusten ja pettymysten vaihe, uusien strategioiden muodostamisen vaihe sekä elämän asettumisen vaihe. Vaiheita jäsensivät paitsi kronologisesti samanlaiset kokemukset (muutto maahan, odotusten ja pettymysten yhteentörmäys, uudelleen orientoituminen ja mahdollisuuksien selvittäminen, mahdollisuuksiin tarttuminen ja elämän asettuminen), myös samanlainen kotoutumisen välineiden käsitteellistäminen (työ, kielen oppiminen, koulutus, rakenteet ja sosiaalinen pääoma) sekä sosiaalisen pääoman merkityksen korostuminen uusien strategioiden muodostamisessa ja elämän asettumisessa.

Uusien strategioiden muodostumisen vaihe vaikutti olevan kriittinen sen suhteen, minkälaiseksi elämä lopulta muodostui Suomessa. Mikäli kyky muodostaa strategioita jäi heikoksi, elämä asettui kapeampien mahdollisuusrakenteiden varaan ja vaikutti negatiivisesti yksilön tyytyväisyyteen. Vaiheiden analyysin avulla aineistosta nousi esille sosiaalisen pääoman merkitys monipuolisempien strategioiden luomisessa esimerkiksi tiedonsaannin, kielen oppimisen, lapsiperheen saaman tuen sekä yleisemmin positiivisemmän asenneilmapiirin kautta. Yllättävä havainto oli, ettei äitiyttä käsitetty erityiseksi olosuhteeksi tai haasteeksi vaan luonnolliseksi osaksi omaa

elämää, vaikkakin äitiys vahvisti rakenteiden ja sosiaalisen pääoman merkitystä kotoutumisprosessin välineinä.

Kuvio 5.2.5. Kotoutumisen vaiheet ja välineet maahanmuuttajaäitien kertomuksissa

Yksilön ja yhteiskunnan välisen vastavuoroisuuden havaitseminen

Kotoutumisen vaiheiden esiin nousemisen lisäksi etäämmältä tapahtunut aineiston tarkastelu toi näkyviin lisäksi sen, että kotoutumista jäsennettiin myös yksilön ja asuinmaan vastavuoroisuuden kautta. Onnistuneeseen kotoutumiseen liitettiin haastatteluaineistossa useita indikaattoreita, jotka jakoivat vastuuta onnistuneesta kotoutumisesta tasaisesti sekä yksilölle että yhteiskunnalle. Tällaisia olivat työ, kielenoppiminen, suomalaiset ystävät ja elämä ilman syrjintää. Onnistunutta kotoutumista kuvaavat indikaattorit oli mahdollista käsittää yhden teeman avulla: osallisuudella ja vuorovaikutuksella (taulukko 5.2.5d).

Taulukko 5.2.5d. Esimerkki analyysistä: aiheena maahanmuuttajaäidin käsitys onnistuneesta kotoutumisesta

Lainaus	Pelkistys	Teema
<i>Silloin kun hänet nähdään samanlaisena kuin kaikki muutkin. Ja silloin kun tästä henkilöstä tuntuu itsestäänkin siltä, että hänkin on vain yksi muiden joukosta siinä yhteiskunnassa. – Se, että tekis jotain siinä yhteiskunnassa, että tuottais jotain ja olis hyväksytty.</i>	Maahanmuuttaja on kotoutunut onnistuneesti silloin, kun hänet hyväksytään ja nähdään samanlaisena kuin muutkin ja kun yksilö tuottaa jotain yhteiskunnalle.	Osallisuus ja vuorovaikutus
<i>Siis vaikka suomalaisia ystäviä, että voisi jutella, olis kiva käydä töissä, siis tällasia ihan normaaleja arkijuttuja että ei mitään ihmeellistä vaadi.</i>	Maahanmuuttaja on kotoutunut onnistuneesti silloin, kun hänellä on suomalaisia ystäviä, hän voi käydä töissä ja elämään kuuluu normaaleja arjen asioita.	Osallisuus ja vuorovaikutus

Vastaavasti epäonnistunutta kotoutumista kuvattiin yksilön ja asuinmaan yhteiskunnan yhteensovittamattomilla tarpeilla ja resursseilla (taulukko 5.2.5e). Epäonnistuneeseen kotoutumiseen liitettiin kokemus yksilön irrallisuudesta ympäröivään yhteiskuntaan nähden, ja tällöinkin irrallisuus tulkittiin vastavuoroisuuden kautta yksilön ja yhteiskunnan kahdensuuntaisessa vuorovaikutuksessa. Epäonnistuneessa kotoutumisessa yksilön ominaisuuksien ja hänen käytössään olevien resurssien nähtiin olevan torjuttuja yhteiskunnan taholta ja samalla tavalla myös yhteiskunnan ominaisuuksien ja tarjolla olevien resurssien nähtiin olevan torjuttuja yksilön taholta.

Epäonnistunut kotoutuminen nähtiin tilana, jossa yksilö punnitsee asuinmaansa hyödyt, haitat sekä mahdollisuuden vastaanottaa yksilö osaksi yhteiskuntaa, ja jossa yksilö päättää muuttaa joko kotimaahansa tai johonkin toiseen valtioon, jossa yksilön ja yhteiskunnan resurssit ja tarpeet vastaavat paremmin toisiaan.

Taulukko 5.2.5e. Esimerkki analyysistä: aiheena maahanmuuttajaäidin käsitys epäonnistuneesta kotoutumisesta

Lainaus	Pelkistys	Teema
<i>Suurimmalla osalla siivoojista, mustista siivoojista, joita näet, on ainakin alempi korkeakoulu- tutkinto. Joillakin on jopa tohtorin tutkinto, mutta mitä he tekevät, he ovat siivoojia. Ja jos he menisivät takaisin kotimaahansa ja saisivat töitä, he olisivat professoreja. He olisivat ministereitä. Jos henkilö on korkeasti koulutettu, ja tällä ihmisellä olisi ollut työ ennen tänne saapumista, tämä henkilö ei luultavasti kotoudu, vaan menee todennäköisemmin takaisin. Mutta toisinaan on myös korkeasti koulutettuja ihmisiä, jotka eivät olleet saaneet töitä ennen kuin saapuivat tänne. Vaikka heillä olisi tohtorin tutkinto, he ovat peloissaan, että kun he menevät takaisin, he eivät ehkä saisi töitä. Tämän pelon takia he päättävät jäädä tänne. Mutta jotkut menevät takaisin.</i>	Korkeastikoulutetut maahanmuuttajat punnitsevat sosioekonomisia olosuhteitaan asuinmaansa ja kotimaansa välillä. Mikäli kotimaassa on mahdollisuus työllistyä paremmille aloille kuin asuinmaassa, yksilö päättää lähteä pois Suomesta. Yksilö jää Suomeen, jos hän pelkää, ettei saisikaan töitä kotimaastaan.	Resurssien ja tarpeiden yhteensovittamattomuus
<i>Että vaikka menee työvoimatoimistoon ja annan nämä koulutodistukseni niin sitä ei jotenkin oteta huomioon. Ja sitten pitää aloittaa alusta ihan. Tunnen paljon ihmisiä jotka ovat kotimaassaan toimineet lääkäreinä, heillä on ollut korkea koulutus mutta heti kun he ovat tulleet tänne Suomeen niin heidän on pitänyt aloittaa kaikki alusta. Se on myös sellainen mikä on myös häirinnyt kotoutumista.</i>	Muulla suoritettuja tutkintoja ei tunnusteta tai tunnusteta Suomessa, minkä vuoksi maahanmuuttajat joutuvat aloittamaan kaiken alusta ja tämä häiritsee kotoutumista.	Resurssien ja tarpeiden yhteensovittamattomuus

Kyllääntyikö aineisto?

Laadullista tutkimuksessa aineiston riittävyyttä kuvaa usein ilmaisu aineiston kyllääntymisestä tai saturaatiosta. Esimerkiksi Eskolan ja Suorannan (1998, 62) mukaan aineistoa on riittävästi, kun uudet tapaukset eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Fenomenologisessa tutkimuksessa aineiston kyllääntymistä ei kuitenkaan voida arvioida samalla tavoin kuin yleisesti laadullisessa tutkimuksessa. Koska fenomenologisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ilmiöstä sellaisena, kuin se yksilöiden kokemuksissa ilmenee, aineiston kyllääntymistä voidaan sen sijaan arvioida tutkittavien kertomuksissa esiintyvien yhteisten kokemussisältöjen löytämisen kannalta. (Perttula 1995, 60-63.) Tarkastellessani aineiston analyysin tuloksia aloin olla vakuuttunut siitä, että olin tavoittanut kotoutumisen kokemuksia tarvittavassa laajuudessaan eikä useammasta haastattelusta olisi ollut enää hyötyä.

5.3 Aineisto ja analyysi: Parlamentaarinen puhe

5.3.1 Aineiston keruu ja alustava teemoittelu

Parlamentaarisen puheaineiston keräämisen aloitin luomalla ensin yleiskatsauksen maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevään poliittiseen materiaaliin. Perehdyin hallituksen esityksiin, täysistuntokeskusteluihin, kirjallisiin kysymyksiin, suullisten kyselytuntien sisältöön, maahanmuuttopoliittisiin julkaisuihin, kansanedustajien puheisiin maahanmuuttoa käsittelevissä tapahtumissa ja esimerkiksi valtioneuvoston selontekoon kotouttamislain toimeenpanosta. Ajallisesti katsastamani aineisto kattoi julkaisuja noin kuuden vuoden ajalta. Laitoin merkille, missä määrin maahanmuuttajanaisten kotoutumista käsiteltiin ja muodostin alustavan yleiskäsityksen tarkastelemani poliittisen puheen sisällöstä.

Kotouttamislaki muuttui kotoutumislaksi vuoden 2011 syyskuussa. Tämä helpotti aineiston rajaamista vuosien 2010 – 2013 aikana käytyyn keskusteluun. Vuoden 2011 lakimuutos vastasi muutostarpeisiin, jota vanhassa laissa oli havaittu. Lakimuutos oli edellyttänyt luontaisesti poliittista keskustelua, ja kotouttamiseen liittyviä ongelmia oli

poliittisessa puheessa tuotu aktiivisesti esille niin lakimuutoksen tarpeen kuin vuoden 2011 eduskuntavaalienkin vuoksi. Niinpä katsoin, että ennen lakimuutosta käytyä keskustelua olisi hyödytöntä kerätä liian kaukaa vuosikymmenen toiselta puolen. Päätin kuitenkin kerätä aineistoa vuodesta 2013 taakse päin niin kauan, että aineisto kyllääntyisi. Oletukseni osui oikeaan: vuoden 2009 aikana käydyt eduskuntakeskustelut ja muu poliittinen puhe eivät enää tuoneet mitään uutta aineistooni, joten päätin rajata aineiston vuosiin 2010 – 2013. Eduskunnan ulkopuolella käytyä keskustelua en loppujen lopuksi ottanut mukaan aineistoon. Tämä johtui siitä, että materiaalia oli saatavilla kovin vähän. Materiaali, jota löysin, koostui harvoista blogikirjoituksista, ministerien puheista eri tilaisuuksissa ja yhden kansanedustajan puheesta alueellisessa tapahtumassa. Tämä materiaali poikkesi kuitenkin tyypiltään ja laadultaan muusta materiaalista liikaa eikä kohdellut tasaisesti puolueita. Materiaali ei myöskään tarjonnut enää uutta tietoa tai näkökulmaa, joten siirsin materiaalin syrjään.

Keräsin koko aineistoni sähköisistä lähteistä. Eduskunnan internetsivuilta löytyivät niin kirjalliset kysymykset, täysistuntokeskustelut, talousarvioaloitteet, suullisten kyselytuntien sisällöt kuin hallituksen esityksetkin ja valtioneuvoston tiedonanto uuden hallituksen ohjelmasta. Vaikka aikomukseni oli kohdentaa fokus parlamentaariseen puheeseen, pidin järkevänä ottaa tarkastelun kohteeksi myös sellaisen materiaalin, jonka pohjalta eduskunnassa keskusteltiin, kuten esimerkiksi hallituksen esitykset ja valtioneuvoston tiedonannon uuden hallituksen ohjelmasta. Eduskunnan internetsivujen arkistosta oli mahdollista etsiä julkaisuja eri hakusanoilla. Käytin aineiston etsimisessä hakusanoja ”kotout*” ja ”maahanmu*”, ”siirtolai*” ja ”ulkomaal*”. Lisäksi hain internetistä eri hakutoiminnoilla kotoutumiseen liittyviä eduskuntakeskusteluja, mutta tämän hakutavan avulla en löytänyt mitään sellaista, mitä en olisi jo aineistooni kerännyt.

Kun aloin kerätä aineistoa, kopioin jokaisen sähköisen dokumentin sisällön ja muodostin niistä tekstinkäsittelyohjelmalla oman tiedostonsa. Kirjoitin tekstitiedostoihin alustavat huomioni hyvin vapaalla tyylillä kyseisen dokumentin sisällöstä. Kun aineisto oli kerätty, aloin teemoitella sitä ja poistaa joukosta epäolennaisuuksia. Muun muassa nuorten maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevät

tekstit jätin pois aineistosta. Sen sijaan lasten kotoutumista käsittelevät tekstit säilytin aineistossa, mikäli ne liittyivät jollain tavalla perheen kotoutumiseen. Tässä vaiheessa pidin mielessäni WPR-analyysille tyypillisen ”ongelmakeskeisyyden”, mutta en vielä keskittynyt ongelmallistuksiin. Teemoittelin aineiston sen sisällön mukaan seuraaviin havaitsemiini toistuviin teemoihin: työ, koulutus, kieli, rakenteet, syrjintä ja sosiaalinen pääoma. Maahanmuuttajanaisia käsittelevän keskustelun teemoittelin täysin omaan luokkaansa voidakseni myöhemmin hahmottaa, millä tavalla maahanmuuttajanaiset sijoittuvat suhteessa yleiseen maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevään keskusteluun. Syy, miksi en kerännyt vain maahanmuuttajanaisia käsittelevää aineistoa on se, etten halunnut vahvistaa omalta osaltani sukupuolellisia dikotomioita tai de Beauvoirin toiseuden teorian kuvaamaa käsitystä siitä, että kun puhutaan maahanmuuttajasta, puhutaan maahanmuuttajamiehestä. Lähestyin aineistoani näin ollen ajatellen, että poliittisessa puheessa käsite ”maahanmuuttaja” on sukupuoleton, mutta myöhemmässä analyysissä tapahtuva maahanmuuttajanaisten ryhmän vertailu sukupuolettomaan maahanmuuttajien ryhmään voi tarjota tilaisuuden tehdä mielenkiintoisia havaintoja.

5.3.2 WPR-analyysi parlamentaarista puheesta

Bacchin WPR-analyysissa on kuusi kysymystä, joiden avulla aineistoja voi tarkastella niiden tuottamien ongelmallistusten suhteen. En tässä tutkielmassa noudattanut kuitenkaan kuuden kysymyksen sarjaa orjallisesti, vaan pyrin omaksumaan WPR-analyysille ominaisen lähestymistavan.

Huomioita aineiston sisällön laadusta

Aineistoon valikoituneesta materiaalista on huomioitava se, että niillä puolueilla, jotka ovat olleet vuosien 2010 – 2013 aikana hallituksissa, on ollut myös enemmän pakollisia puheenvuoroja aineistoon valikoituneissa eduskuntakeskusteluissa. Tämä johtuu luonnollisesti siitä, että hallituspuolueen ministerit ovat joutuneet vastaamaan sekä kirjallisiin kysymyksiin että suullisten kyselytuntien kysymyksiin. Erityisesti ne puolueet, jotka ovat ministerisalkkunsa vuoksi olleet vastuussa

maahanmuuttopolitiikasta, työ- ja elinkeinopolitiikasta sekä sisäpolitiikasta, ovat esittäneet aineistossa eniten vastauspuheenvuoroja. Toinen seikka, joka aineistosta on huomioitava, on se, että esimerkiksi kirjallisten kysymysten vastausten sisältöön on vaikuttanut lähtökohtaisesti jo alkuperäisen kysymyksen kysymyksenasettelu. Tämä tarkoittaa sitä, että jos alkuperäisessä kysymyksessä on esitetty maahanmuuttajien työttömyys työmarkkinoiden syrjinnästä johtuvana ilmiönä, myös aihepiiristä vastuussa oleva ministeri on vastauksessaan käsitellyt työttömyyttä ja syrjintää. Toisaalta aineiston puoluejakoa tasapainotti se, ettei maahanmuuttoministeriä ole enää ollut vuonna 2011 muodostetussa hallituksessa, vaan maahanmuuttopoliittisiin asioihin ovat vastanneet muun muassa työministeri (SDP), sisäministeri (KD), opetusministeri (SDP), kulttuuri- ja urheiluministeri (VAS) sekä asunto- ja viestintäministeri (SDP). Vuodelta 2010 peräisin olevassa materiaalissa sen sijaan korostui Suomen ruotsalaisen kansanpuolue, joka tuolloin piti hallussaan maahanmuuttoministerin salkkua. Oppositiossa olleiden puolueiden kommentteissa esiintyi eniten analyysille hedelmäistä ongelmallistusta, jossa motivaationa on voinut kuitenkin olla hallituspolitiikan arvostelu. Eniten kommentteja esitettiin SDP:n taholta. Toiseksi eniten kommentteja esittivät oppositiossa olleet perussuomalaiset. Puheenvuorojen jakauma on esitetty taulukossa 5.3.2a.

Taulukko 5.3.2a. Puheenvuorojen jakautuminen puolueittain aineistossa

SDP	PS	VAS	VIHR	KOK	RKP	KD	KESK
37	16	10	9	9	9	4	3

Lisäksi on huomioitava, että aineiston havaintoyksiköitä on kerätty myös parlamentaarisen puheen ulkopuolelta. Nämä ovat peräisin esimerkiksi Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmasta ja hallituksen esityksistä, joista täysistunnoissa on keskusteltu. Tällaiseen materiaaliin havaintoihin ei voinut liittää puoluekantaa, mutta koska tarkoitukseni oli muodostaa kokonaiskuva kotoutumiseen liittyvästä keskustelusta eikä fokukseni ollut vertailla puolueiden välisiä eroja, pidin aineistoa kokonaisuudessaan toimivana. Lopullinen aineisto koostui materiaalista, joka on luetteloitu taulukossa 5.3.2b.

Taulukko 5.3.2b. Parlamentaarisen puheen aineisto

Asiakirjat	Täysistunnot	Kirjalliset kysymykset	Talous-arvio-aloitteet	Laki-aloitteet
Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi HE 95/2012	PTK 26/2010 PTK 83/2012 PTK 22/2011 PTK 150/2010 PTK 153/2010 PTK 8/2013	KK 18/2010, KK149/2010 KK 223/2010, KK 314/2010 KK 563/2010, KK 778/2010 KK 849/2010, KK1030/2010 KK 251/2011, KK 370/2011 KK 364/2011, KK 211/2012	205/2012 379/2010 755/2010 830/2010 447/2012	84/2010
PM Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma	PTK 23/2011 PTK 135/2010 PTK 71/2011	KK 225/2012, KK 361/2012 KK 922/2012, KK 1029/2012 KK 105/2013		
Hallituksen esitys laiksi ulkomaalaislain muuttamisesta				
Hallituksen esitys laiksi kansalaisuuslain muuttamisesta				

WPR-analyysin alkuvaiheet

Keräämäni aineisto kattoi lopulta laajasti maahanmuuttajien kotouttamista ja kotoutumista käsittelevän nykyisen poliittisen eduskunnassa tapahtuvan keskustelun. Ensimmäiseksi jaoin aineiston karkeasti omiin aihepiireihinsä sisällön mukaan, eli työhön, koulutukseen, kieleen, rakenteisiin, syrjintään ja sosiaaliseen pääomaan. Alkuvaiheen teemoiteltua aineistoa kertyi yhteensä 66 sivua. Seuraava työvaihe oli tarkempi aineistoon tutustuminen. Jokaisen kotoutumista käsittelevän kappaleen ylle kirjoitin otsikoksi aiheen, jota teksti käsitteli, sekä lyhyen kuvauksen siitä, mitä tekstissä pidettiin ongelmana. Vahvensin myös tekstistä ne lauseet, joissa ongelman kuvaukset esiintyivät.

Tämän jälkeen olin valmis aloittamaan WPR-analyysin. Aloitin työn pelkistämällä aineiston pelkkiin ongelmallistuksiin saadakseni aineistosta yksinkertaisen kokonaiskäsityksen ja kootakseni tiedoston, josta löysin lyhyet ongelmakuvaukset

helposti. Keräsin aineistosta jokaisen aikaisemmin otsikoimani ja kuvaamani ongelmallisuuden, numeroin sen juoksevalla numerolla ja tein saman alkuperäiselle lainaukselle. Tällä tavalla pystyin jäljittämään keräämäni ongelmallistukset myöhemmin takaisin alkuperäisiin lainauksiin ilman, että ongelmallistusten hallinta aineistona olisi vaikeutunut liiasta datasta. Merkitsin myös puhujan puolueen näkyviin. En tehnyt analyysistä excel-taulukkoa, mutta alkupelkistystyksen työvaiheen jäsentely on havainnollistettu taulukossa 5.3.2c.

Taulukko 5.3.2c. Esimerkki WPR-analyysin ensimmäisestä vaiheesta, teemana työ

Alkuperäinen lainaus ja lähdemerkintä	Pelkistys ja lähdemerkintä
<p>Täysistunnon pöytäkirja PTK 83/2012 vp TORSTAINA 20.9.2012 kello 10.00 HE 95/2012 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2013: 10. NAISTEN HUONOMPI TYÖMARKKINA-ASEMA SUHTEESSA MIEHIIN, RATKAISUNA PALVELUT JA KEHITTÄMISTOIMET 1. Jotkin naisryhmät, mm. maahanmuuttajat ja romanit, ovat huonommassa työmarkkina-asemassa kuin vastaavien ryhmien miehet. Vallitseviin eroihin puututaan palveluilla ja kehittämistoimilla. s. 537</p>	<p>Täysistunnon pöytäkirja PTK 83/2012 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2013, HE 95/2012 10. NAISTEN HUONOMPI TYÖMARKKINA-ASEMA SUHTEESSA MIEHIIN, RATKAISUNA PALVELUT JA KEHITTÄMISTOIMET</p>
<p>Täysistunnon pöytäkirja PTK 8/2013 vp 26. TYÖMARKKINOIDEN RAKENTEET, SYRJINTÄ. ONGELMA: SUOMALAISET TYÖMARKKINAT AIHEUTTAVAT ONGELMIA TYÖPERÄISELLE MAAHANMUUTOLLE, TÄSTÄ ESIMERKKINÄ ULKOMAALAISEN TYÖVOIMAN HYVÄKSIKÄYTTÖ. TYÖNHAKIJOITA MYÖS SYRJITÄÄN, EIVÄT SAA TYÖPAIKKAA TAI SITTEN HEITÄ KÄYTETÄÄN PÄTKÄTÖISSÄ. ONGELMANA OVAT MYÖS SE, ETTÄ TYÖNANTAJAT TARVITSISIVAT KOULUTUSTA SIINÄ MITEN HALLINNOIDAAN MONIKULTTUURISIA TYÖPAIKKOJA.</p>	<p>Täysistunnon pöytäkirja PTK 8/2013 vp 26. TYÖMARKKINOIDEN RAKENTEET, SYRJINTÄ, ONGELMA: SUOMALAISET TYÖMARKKINAT AIHEUTTAVAT ONGELMIA TYÖPERÄISELLE MAAHANMUUTOLLE, TÄSTÄ ESIMERKKINÄ ULKOMAALAISEN TYÖVOIMAN HYVÄKSIKÄYTTÖ. TYÖNHAKIJOITA MYÖS SYRJITÄÄN, EIVÄT SAA TYÖPAIKKAA TAI SITTEN HEITÄ KÄYTETÄÄN PÄTKÄTÖISSÄ. ONGELMANA OVAT MYÖS SE, ETTÄ TYÖNANTAJAT TARVITSISIVAT KOULUTUSTA SIINÄ MITEN HALLINNOIDAAN MONIKULTTUURISIA</p>

<p>Anna Kontula/vas: Arvoisa puhemies! Työperäiseen siirtolaisuuteen liittyy Suomessa monia sellaisia ongelmia, <u>joita meidän työmarkkinat aiheuttavat</u>. Yritysten ulkomailta tulevan <u>siirtotyövoiman alipalkkaus on yleistä, harmaa työ on yleistä, työehdot ovat yleensä huomattavasti heikommalla tasolla</u> kuin vastaavia töitä tekevien suomalaisten. Sitten taas jos katsotaan sellaisia ihmisiä, jotka asuvat jo Suomessa mutta ovat <u>muualta kotoisin tai joilla on vierasperäinen nimi, ei auta koulutus, ei auta kielitaito</u>. Siitä huolimatta <u>heidän on huomattavasti vaikeampi saada työpaikkaa kuin suomalaisten</u>. Tästä on myös tutkimustietoa. Heitä myös käytetään <u>joustotyövoimana</u>, eli sitten, kun lama tulee, ulkomaalaiset potkaistaan työpaikasta ensimmäiseksi ulos ja heidän työttömyydessään se näkyy ensimmäisenä.</p> <p>Ruotsissa onkin kiinnitetty huomiota ei vain maahanmuuttajien koulutukseen vaan myös työnantajien koulutukseen, siihen, mitenkä hallinnoidaan monikulttuurisia työpaikkoja. (Puhemies koputtaa) Kysyisin: onko tätä harkittu myös Suomessa?</p>	<p>TYÖPAIKKOJA. VAS</p>
---	--------------------------------------

Ongelmallistukset hahmottuvat

Kolmas vaiheeni oli koko aineiston siirtäminen excel-taulukkoon. Taulukko koostui yhdeksästä sarakkeesta: puheen juokseva numerointi, kuvattu ilmiö, ongelma ilmiössä, syy ongelman taustalla, ratkaisuehdotus, puhujan puolue, sukupuoli, nimi sekä omat merkintäni. Omat merkintäni koostuivat muun muassa analyysin aikana mieleeni nousseista ajatuksista sekä huomioista ongelmallistusten hiljaisuuksissa. Taulukossa 5.3.2d on esitetty esimerkki excel-taulukoinnista.

Taulukko 5.3.2d. Esimerkki WPR-analyysin toisesta vaiheesta, teemana kieli.

Nr	Ilmiö	Ongelma	Syytaustalla	Ratkaisu	Puolue	Sukupuoli	Nimi	Omat huomiot
40	Jonotusajat kielikursseille	Estää työntekijöiden kotoutumisen aloittamisen	Resurssit	Lisää resursseja koulutukseen	SDP	M	Mika Kari	Entäs sos-pääoma?
41	Jonotusajat kielikursseille	Pakolaisten heikko koulutustausta tekee koulutuksesta kalliimpaa	Resurssit	Lisää resursseja koulutukseen, uusien koulutusmallien kehitys	SDP	M	Lauri Ihalainen	Entäs sos-pääoma?
42	Maahanmuuttajien työ ei suju hoitoalalla, ristiriidat työpaikoilla	Maahanmuuttajien heikko kielitaito hoitoalalla	Maahanmuuttajien omat ominaisuudet	Kielitaitovaatimuksia yhtenäistettävä, kielitaidon parannuttava	PS	N	Arja Juonen	Ei englanninkielelle

Tällä tavalla lopulliseksi aineistoksi muotoutui 135 havaintoyksikköä, tässä tapauksessa siis 135 ongelmallistusta. On huomattava, että havaintoyksiköiksi ovat päätyneet vain ne lausumat, joihin on liittynyt jonkinlainen kotoutumisen ongelmarepresentaatio. Näin ollen ilman ongelmarepresentaatiota esiintyneitä puheita maahanmuutosta tai maahanmuuttajista ei ole kerätty aineistoon. Ongelmallistukset jaoin sisällön perusteella seitsemään kategoriaan, jotka olivat työ ja koulutus, pelkkä koulutus, kieli, syrjintä, sosiaalinen pääoma, muut sekä naiset. Havaintoyksilöt koostuivat ongelmakuvauksista yksittäisten kansanedustajien tai ministerien käyttämissä puheenvuoroissa, kirjallisissa kysymyksissä, talousarvioaloitteissa, lakialoitteissa sekä puheiden taustamateriaaleissa.

Muodostuneet kategoriat

Työn ja koulutuksen kategoria muodostui ongelmallistuksista, joissa kotoutumisen ongelmat liittyivät työmarkkinoihin tai koulutusjärjestelmään. Koska useimmissa puheissa nämä kaksi teemaa liitettiin toisiinsa, en halunnut erottaa niitä; kategorian

puheissa kotoutumisen ongelmiksi käsitettiin vaikeudet työmarkkinoilla, mutta koulutus liitettiin osaksi työmarkkinoita esimerkiksi ammatillisen koulutuksen muodossa. Tyypillistä tälle kategorialle oli kotoutumisen ongelmien kuvaus työttömyydellä, mutta ongelmallistusten sisältö vaihteli työvoimapolitiittisten palveluiden resurssien lisäämisestä maahanmuuttajaryhmien omiin ominaisuuksiin, joiden katsottiin olevan syynä työllistymisen vaikeuksiin. Omien merkintöjeni avulla pystyin jäljentämään sisällön tarkemmin tarvittaessa. Työtä ja koulutusta koskevia havaintoyksiköitä oli 38. Pelkän koulutuksen kategoria sisälsi pelkästään koulutusjärjestelmään liittyvät ongelmallistukset. Näitä oli aineistossa vain viisi.

Kieleen liittyviä ongelmallistuksia aineistoon päätyi 25. Kieleen liittyviin ongelmallistuksiin kuului esimerkiksi puheet kielikurssien jonotusaikojen merkityksestä kotoutumiselle tai ehdotus itsestäänselvyyksinä saatavien tulkkausten karsimisesta maahanmuuttajien palveluista motivaationa kielenoppimiselle.

Sosiaalisen pääoman kategoriaan sijoitin kaikki puheet, joissa esiintyi eri ihmisryhmien välinen vuorovaikutus. Näitä aineistossa oli 14. Sosiaalisen pääoman kategoriaan kuuluivat niin maahanmuuttajien asuinkeskittymien kuvailu väestöryhmien vuorovaikutuksen kautta kuin puhe ulkomaalaislain mukaisen perhekäsityksen pitämisestä nykyisenlaisena. Kategorialle tyypillistä oli, että siihen liittyvät käsitykset ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta typistyivät asuinalueiden ongelmiin tai abstrakteihin kuvauksiin onnistuneesta kotoutumisesta. Kotoutumisen välineenä sitä käsiteltiin viidessä puheenvuorossa; kolme puheenvuoroa käsitteli urheiluseurojen tai yhdistysten merkitystä kotouttajana, jolloin näille toivottiin resursseja. Kaksi puheenvuoroa mainitsi liikunnan kotoutumisen tukena. Yhdessä puheenvuorossa mainittiin sosiaalisten suhteiden merkitys kotoutumisessa; taustalla oli moite siitä, että työnantaja oli kieltänyt pakolaisten kanssa työskenteleviä ihmisiä ystäväystymästä asiakkaiden kanssa. Muutoin positiivista vuorovaikutusta eri väestöryhmien välillä käsiteltiin tavoitteena.

Kahdeksan havaintoyksikköä sijoittui syrjinnän kategoriaan. On huomattava, että työn ja koulutuksen kategoriaan sisältyi myös useita mainintoja rasismista, mutta näissä

maininnoissa pääongelmana oli kuitenkin työ. Syrjinnän kategoriaan puolestaan lukeutui ne kommentit, jotka liittyivät yksinomaan syrjintään.

Kategoriaan ”muut” sisältyi 17 havaintoyksikköä. Nämä olivat ongelmallistuksia, joita oli vaikea sijoittaa mihinkään tiettyyn laajempaan havaintojen kokonaisuuteen. Aihepiiri vaihteli maahanmuuttajien perhekoot huomioon ottavasta asuntopolitiikasta uhkakuviiin siitä, ettei liian suurta määrää maahanmuuttajia voida onnistuneesti kotouttaa, mistä seuraa radikalisoitumista ja slummiutumista.

Seitsemäs kategoria sisältyi vain maahanmuuttajanaisiin (ja -äiteihin) liitetystä ongelmallistuksista. Maahanmuuttajanaisia käsitteleviä havaintoyksiköitä aineistossa oli 23 kappaletta, ja ne olivat hajautuneet melko tasaisesti muun muassa eri täysistuntopöytäkirjoihin, hallituksen esityksiin, kirjallisiin kysymyksiin sekä talousarvioaloitteisiin. Osa havaintoyksiköistä oli kerätty puheenvuoroista, joissa käsiteltiin myös yleisesti maahanmuuttajien kotoutumista. Mikäli maahanmuuttajanaisiin kohdistuvat puheet olivat irrallisia muusta puheen sisällöstä, keräsin ne omiksi havaintoyksiköikseen. Mikäli maininta maahanmuuttajanaisista liittyi oleellisesti puheen muuhunkin sisältöön ja asia koski esimerkiksi kielikoulutuksen kehittämistä, tein lausumasta yhden havaintoyksilön, liitin sen kieltä koskevaan kategoriaan ja merkitsin, että havaintoyksikköön sisältyy maininta maahanmuuttajanaisestakin. Tällä tavalla pystyin tekemään maahanmuuttajanaisten kotoutumista käsittelevistä ongelmallistuksista oman kategorian voidakseni vertailla siinä tuotettua kuvausta muuhun aineistoon, mutta samalla säilyttää ongelmallistusten yhteyden muihin kategorioihin silloin, kun ne alkuperäisessä aineistossakin niihin kytkettiin. Aihepiiri vaihteli maahanmuuttajanaisista väkivallan ja alistavien kulttuurien uhreina kotiäitien kielenopiskelun vaikeuksiin ja siitä seuraavaan epätasa-arvoon.

Analyysin loppuvaihe

Neljäs työvaihe liittyi aineiston parempaan jäsentämiseen. Aloin etsiä ”ongelmallistusten kielelle” koodatusta aineistosta laajempia yhteneväisyyksiä ja eroja. Koska tutkielmani lopullisena tarkoituksena oli verrata toisiinsa kahta hyvin erilaista aineistoa, joissa myös keskustelu liikkui toisistaan hyvin erilaisilla tasoilla, pidin

tärkeänä parlamentaarisen puheaineistonkin osalta tavoittaa samanlaisia kategorioita, joita maahanmuuttajaäitien haastatteluista löysin. Näin ollen haastatteluista saamani kokemuspinta ohjasi parlamentaarisen puheen analyysia. Myös toiseus teoreettisena lähestymistapana ohjasi aineiston analyysia, päinvastoin kuin maahanmuuttajaäitien haastatteluissa, joiden analyysissa pyrin asettamaan teoriat taka-alalle.

Voidakseni havaita, kuinka hyvin parlamentaarinen puheaineisto vastasi haastatteluaineistossa esille nousseihin laajempiin teemoihin, tarkastelin ensin, mitä tekijöitä kotoutumisen välineiksi nimettiin. Hyvin nopealla analyysilla selvisi, että parlamentaarisessa puheessa kotoutumisen välineet olivat hyvin pitkälle samoja kuin haastatteluaineistossakin; välineiksi nimettiin työ, koulutus ja kielitaito ja syrjintään puuttuminen. Sen sijaan sosiaalinen pääoma erottui puheaineistossa poissaolollaan. Sosiaalista pääomaa käsiteltiin päämääränä, johon kotoutumisella pyrittiin, mutta sitä ei nimetty välineeksi. Tällöin päätin, että sosiaalinen pääoma tulee muodostamaan keskeisen teoreettisen lähtökohdan tutkielmalle.

Maahanmuuttajaäitien haastatteluiden analyysissa olin havainnut, että onnistunutta ja epäonnistunutta kotoutumista jäsennettiin yksilön ja yhteiskunnan välisen tasa-arvoisen vastavuoroisuuden kautta. Tähän tapaan jäsentää kotoutumisprosessin kaksisuuntaisuutta liittyi myös ajatus siitä, että epäonnistuneessa kotoutumisessa häviöjinä ovat niin yksilö kuin yhteiskuntakin, ja että yksilön päätös muuttaa toiseen maahan kuvasti yhtä merkkiä epäonnistumisesta. Muistin tämän havainnon tarkastellessani parlamentaarisen puheen aineistoa ja huomasin, että haastateltavien kuvailema tasa-arvoinen vastavuoroisuus puuttui parlamentaarisen puheen aineistosta lähes täysin. Tähän havaintoon pääsin kysymällä aineistolta, miten se kuvaili epäonnistunutta kotoutumista, ja huomasin, että vertailuasetelma oli toimiva. Siksi päätin tehdä siitä toisen tarkastelupisteen johtopäätöksiini.

Koska tutkielmani keskiössä ovat maahanmuuttajanaiset, kolmannen analyysikierroksen tein aineistolle koskien maahanmuuttajanaisten kotoutumista. Tästä sain työlleni kolmannen vertailuasetelman.

6 Tulokset

Haastatteluaineistosta olisi ollut saatavilla eri lähestymistapojen ja teorioiden avulla esiin runsaasti erilaisia näkökulmia. Tehtyäni WPR-analyysin parlamentaariseen puheeseen havaitsin kuitenkin pian, että parlamentaarisen puheen analyysin tuloksista nousi esille samanlaisia kategorioita, joita esiintyi myös maahanmuuttajaäitien haastatteluissa. Sisällöllisesti kategoriat olivat osittain hyvin erilaisia, mutta ne jakoivat saman tavan käsitteellistää ja problematisoida kotoutumista ilmiönä. Analyysin aikana muodostuva vertailuasetelma ohjasi näin siis niiden näkökulmien valintaa, joiden avulla päätin analyysin tuloksia lähestyä. Tässä luvussa esittelen vertailuasetelmaan soveltuvat kategoriat sekä maahanmuuttajaäitien haastatteluaineiston pohjalta että parlamentaarisen puheen pohjalta. Johtopäätösluvussa tarkastelen näiden kategorioiden sijoittumista toisiinsa nähden sekä pohdin, minkälaisia samankaltaisuuksia ja eroja niissä on havaittavissa, mitä niistä on mahdollista oppia sekä millä tavoin tiettyjä eroavaisuuksia on mahdollista selittää.

Nyt annan ensin äänen kuitenkin maahanmuuttajaäideille. Aloitan haastateltavien esittelyllä, josta jatkan kotoutumisprosessia jäsentävien vaiheiden kuvaukseen. Käsittelen vaiheiden piirteitä ja ominaisuuksia sekä havainnoin haastatteluiden tulosten avulla, millä tavoin haastateltavien nimeämät eri kotoutumisen välineet (työ, kieli, koulutus, sosiaalinen pääoma, rakenteet) palvelevat ja toimivat niin vaiheiden sisäisessä dynamiikassa kuin siirtymisessä vaiheesta toiseen. Tämän jälkeen tarkastelen kotoutumista yksilön ja yhteiskunnan vastavuoroisena ilmiönä sen avulla, mitä tekijöitä onnistuneeseen ja epäonnistuneeseen kotoutumiseen liitetään. Maahanmuuttajaäitien haastatteluiden tulosten esittelyn jälkeen käyn läpi keskeiset WPR-analyysin tulokset parlamentaarisen puheen osalta ja samoin kuin haastatteluaineistonkin osalta, esitän myös, miten parlamentaarinen puhe representoi onnistunutta ja epäonnistunutta kotoutumista. Esitän myös keskeiset tulokset parlamentaarisen puheen tuottamasta maahanmuuttajanaisen kuvauksesta.

6.1 Haastateltavien esittely

Katarina: itäslaavilaisten kielten kieliryhmä, naimisissa, kolme lasta

Katarina oli saapunut Suomeen miehensä kanssa 8 vuotta sitten. Katarinan miehen sukulainen oli asunut Suomessa jo pidempään. Sukulaisella oli tapana kehua Suomea ja houkutella Katarinaa ja tämän puolisoa myös muuttamaan Suomeen. Puoliso alkoi käydä Suomessa matkoilla ja vihdoinkin ehdottikin Suomeen muuttoa, koska Suomi vaikutti puhtaalta, kauniilta ja rauhalliselta maalta. Katarina muutti miehensä kanssa Suomeen työviisumin kautta tarkoituksena kokeilla Suomessa asumista vuoden verran. Syynä tähän oli se, että puolison sukulainen oli luvannut, että suomen kielen voisi oppia vuodessa. Katarina kuitenkin huomasi, ettei kieltä ollut mahdollista oppia niin nopeasti, mutta tehtyään töitä ja opiskeltuaan kieltä vuoden ajan Suomessa hän ei enää halunnut muuttaa takaisin kotimaahansa. Katarinan lapset ja puoliso kotiutuivat Suomeen nopeasti ja vain Katarina ajoittain kaipasi kotimaataan. Vuosien varrella Katarina alkoi kuitenkin huomata puhuvansa Suomesta kotina; suomen kieli aiheutti päänvaivaa, mutta muutoin elämä oli hyvää Suomessa.

Katarinalla oli alempi korkeakoulututkinto kaupalliselta alalta kotimaassaan. Suomessa hän oli työskennellyt siivoojana ja haaveili oman alan töistä. Katarinalle kotoutuminen merkitsi erinomaista kielitaitoa ja mahdollisuutta tehdä töitä alalla, josta pitää. Kielitaito oli Katarinalle edelleen syy, jonka vuoksi hän ei ollut saanut töitä kaupalliselta alalta. Kielitaidon kehittymistä vaikeutti se, ettei kieltä ollut päässyt käyttämään; Katarinasta oli ajoittain tuntunut, etteivät suomalaiset halunneet puhua hänen kanssaan. Haastattelussa Katarina painotti yksilön vastuuta kotoutumisessa. Tästä kertoi myös se, että hän oli puolisonsa kanssa viiden vuoden ajan tehnyt päivät töitä ja opiskellut suomea iltaisin oppiakseen kielen kunnolla, ennen kuin he olivat alkaneet suunnitella perheenlisäystä.

Tara: indoiranilaisten kielten kieliryhmä, naimisissa, neljä lasta

Tara oli keski-ikäinen nainen, joka oli saapunut perheensä kanssa Suomeen pakolaisena 18 vuotta sitten. Ennen maastamuuttoa monta Taran perheenjäsentä oli vangittu, kidutettu ja teloitettu poliittisista syistä kotimaassa. Tara ja hänen aviomiehensä olivat säästyneet vangitsemisilta, mutta heidän taloudellista asemaansa ja työuraansa oli vaikeutettu siten, että elämä oli käynyt mahdottomaksi.

Taran haastattelu poikkesi hieman muista haastatteluista, koska Taran aikuinen poika Amir kertoi suurimman osan Taran elämästä ja kokemuksista Taran omasta pyynnöstä. Välillä varmistin, oliko Tara samaa mieltä niistä asioista, mitä hänen poikansa kertoi. Tara vastasi poikansa tietävän kaiken, mitä hänelle on tapahtunut. Välillä Tara kertoi kokemuksistaan itse ja Amir tulkkasi, mutta useat kokemukset vaikuttivat olleen läpikäytyjä perhepiirissä niin, että Amir pystyi niistä äitinsä puolesta kertomaan. Syntyi mielikuva, että tietyt muistot ovat edelleen niin raskaina Taran mielessä, ettei hän jaksanut niistä itse puhua, mutta hän halusi, että ne tulivat kerrotuiksi.

Taran kotoutumisen haasteet olivat liittyneet syrjintään ja sosiaalisten kontaktien vähyyteen. Taran valmistumista oppilaitoksesta oli vaikeutettu ilman todellista syytä estämällä häntä osallistumaan näyttökokeen suorittamiseen, ja näyttökokeen suorittaminen oli järjestynyt vasta kun työvoimatoimisto oli puuttanut asiaan. Valmistumispäivänään hän sai puhelimeensa herjaavan tekstiviestin tuntemattomasta numerosta. Haastattelussa käytiin läpi myös Amirin lukemattomia kokemuksia syrjinnästä. Katsoin aiheelliseksi liittää ne mukaan tutkimusaineistoon, koska kyse oli kuitenkin maahanmuuttajaäidin lapseen kohdistuneesta syrjinnästä ja tätä kautta ne olivat myös henkilökohtaisia kokemuksia Taralle. Taran tarinasta nousi esille pakolaisuuteen johtaneiden traumaattisten kokemusten, masennuksen ja uudessa asuinmaassa koetun syrjinnän yhteisvaikutus kotoutumista vaikeuttavina tekijänä. Perheen tuki jaksamisessa ja selviämisessä oli ollut merkittävä.

Adia: germaanisten kielten kieliryhmä, naimisissa, yksi lapsi

Adia oli saapunut Suomeen vuonna 2007 ja suorittanut Suomessa yliopistossa kansainvälisen englanninkielisen maisteritutkinnon. Ennen Suomeen tuloa hän oli

suorittanut kotimaassaan lääketieteelliseltä alalta ensimmäisen asteen tutkinnon. Maisteritutkinnon suorittamisen jälkeen hän pohti kotimaahansa palaamista mutta päätti jäädä Suomeen, koska hänen samaan etniseen ryhmään kuuluva puolisonsa asui Suomessa ja Adia omien sanojensa mukaan oppi rakastamaan Suomea. Paremman terveydenhuollon takia Adia halusi myös synnyttää lapsensa Suomessa. Asuttuaan useamman vuoden Suomessa Adia menetti vanhan työpaikkansa kotimaassaan, mikä vahvisti päätöstä jäädä Suomeen.

Korkeakoulututkinnon suorittanut Adia oli kuitenkin Suomessa vietettyjen vuosien jälkeen kyseenalaistanut mahdollisuutensa kotoutua Suomeen. Hän ei ole saanut koulutustasoaan vastaavaa työtä ja hän koki, että koulutuksellaan hän saisi kotimaassaan paitsi enemmän yhteiskunnallista arvostusta, myös paremman työpaikan. Ongelmaksi oli muodostunut vaatimus kaksikielisyydestä; opiskeltuaan aikansa suomen kieltä Adialle oli selvinnyt, ettei hän tulisi saamaan koulutustaan vastaavaa työtä julkiselta sektorilta ilman ruotsinkielentaitoa, minkä vuoksi hän ei usko koskaan saavuttavansa tavoitteitaan – Adia ei uskonut voivansa koskaan oppia suomea ja ruotsia niin hyvin, että hän saisi koulutustaan vastaavaa työtä.

Adian kokemat haasteet kotoutumisessa liittyivät myös vaikeuteen yhdistää perhe ja työ, koska hänen oli ollut vaikea löytää päivätöitä. Koska Adian puoliso teki jo nyt vuorotyötä, oli Adia joutunut työnhaun yhteydessä aina pohtimaan lastenhoidon järjestymistä. Adian ja hänen puolisonsa vanhemmat asuvat Adian kotimaassa, minkä vuoksi Adia oli useimmiten yksin vastuussa lastenhoidosta. Adialla oli myös paljon kokemuksia syrjinnästä työmarkkinoilla. Adian kokemuksen mukaan syrjintä oli johtunut hänen ihonväristään ja perheellisyydestään. Adia painotti, että korkeakoulutetun yksilön kotoutuminen on vaikeaa Suomessa, koska kärsittyään aikansa syrjinnästä korkeakoulutetut maahanmuuttajat alkavat pohtia palaamista takaisin kotimaahansa, jos siellä heidän asemansa oli parempi. Adian tarinassa nousivat esille syrjintä, rakenteelliset kotoutumista vaikeuttavat seikat sekä sosiaalisen pääoman merkitys kotoutumisessa.

Michelle: bantukielten kieliryhmä, naimisissa, kolme lasta

Michelle oli nuori nainen, jonka elämänasennetta kuvasi päättäväisyys, itsenäisyys ja kiitollisuus. Ollessaan lapsi Michelle oli paennut perheensä kanssa kotimaansa sotaa naapurivaltioon ja asunut seitsemän sisaruksensa ja vanhempiensa kanssa pakolaisleirillä 15 vuoden ajan. Pakolaisleiriaikaan oli liittynyt monia vaikeita ja hankalia asioita, ja jo pelkästään asuminen yhdeksän ihmisen kanssa pienessä teltassa 15 vuoden ajan oli ollut raskasta.

Michelle kertoi ajattelevansa, että maailmassa kaikki on mahdollista. Hän piti itseään onnekkaana, koska oli pystynyt opiskelemaan: pakolaisleiriltä käsin hän oli käynyt peruskoulun loppuun sekä suorittanut kolmivuotisen korkeakoulututkinnon asuinmaansa yliopistossa. Valmistumisen jälkeen Michelle oli työskennellyt koulutustaan vastaavalla alalla samassa kaupungissa. Onnekkautena hän piti myös sitä, että hänen perheensä oli hyväksytty kiintiöpakolaisina Suomeen noin viisi vuotta sitten, ja että nyt koko hänen perheensä asui Suomessa. Saavuttuaan perheensä kanssa Suomeen Michelle oli ollut ennen kaikkea helpottunut, koska elämä oli muuttunut erilaiseksi. Hänestä oli tuntunut käsittämättömältä, että perheellä oli oma asunto ja lapsille omat huoneet. Vaikka huomisesta ei ollut tietoa, perheen ei tarvinnut enää kokea jatkuvaa huolta. Myöhemmin Michellen aviopuolisokin pääsi Suomeen. Michellen lapset ovat syntyneet Suomessa.

Michelle kertoi rakastavansa opiskelua. Hän olisi halunnut saada jatkaa opintojaan eteenpäin Suomessa, mutta huomasi, ettei se ollut mahdollista. Ensin kieli oli muodostunut esteeksi, mutta toisaalta myös Michelle piti kielenoppimista tärkeimpänä tekijänä hänen perheensä kotoutumiselle. Toinen tekijä, joka vaikeutti opiskelujen jatkamista, oli tiedonsaannin vaikeus. Hän ei pystynyt löytämään tietoa siitä, kuinka olisi voinut jatkaa opintojaan. Kun suomen kielen kursseilta ihmisiä oli ohjattu työharjoitteluun, oli Michellen hänen toiveistaan huolimatta annettu ymmärtää, ettei työharjoittelua olisi mahdollista järjestää Michellen oman alan piirissä. Sen sijaan Michellea kannustettiin hakeutumaan lähihoitajan ammattiin. Michelle kuitenkin järjesti itse itselleen työharjoittelupaikan omalta alaltaan, eikä paikan järjestymiseen liittynyt mitään ongelmia. Kolmas syy, joka esti Michellen suunnitelmia, oli vaikeus saada

ulkomailla suoritettuja tutkintoja hyväksytyksi Suomessa. Michelle pääsi kuitenkin jatkamaan oman alansa opintoja ammattikorkeakoulun täydennyskoulutuksessa ja pystyi myös luetuttamaan hyväksi osan ulkomailla suorittamistaan opinnoista.

Michelle kuvasi kotoutumisprosessiaan selkeästi: ensin on opittava kieli ja aloitettava joko työt tai opinnot, muuten ihminen ei voi kotoutua. Hän piti tärkeänä suomalaisia ystäviä, joiden kanssa hän pystyi oppimaan suomea ja tutustumaan suomalaiseen elämään. Michelle piti kotoutumiselle tärkeänä myös sitä, että ihminen voisi rakentaa elämänsä Suomessa jo kerätyn tietotaitonsa päälle. Michelle kertoi päättäneensä pysyä omalla alallaan huolimatta siitä, että häntä oli kannustettu lähihoitajan opintoihin, koska hän piti tärkeänä, että ihminen seuraa aina yhtä tiettyä valitsemaansa polkua elämässään.

Lapsiperheen äitinä Michellen elämässä korostui sosiaalisen pääoman positiivinen vaikutus niin elämän tyytyväisyydessä kuin käytännön apuna lastenhoidon järjestämisessä ja kielen oppimisessa. Michelle oli kokenut aluksi vaikeana ystävyyssuhteiden solmimisen suomalaisten kanssa ja kertoi murehtineensa, miten hän voisi kotoutua maahan, jossa hänellä ei ole suomalaisia ystäviä. Yhteiskunnan rakenteet olivat kuitenkin toimineet hyvin päivähoiton suhteen, ja lasten myötä myös äiti oppi jatkuvasti lisää suomen kieltä. Myös äitiyslomalla ollessaan hän pystyi suorittamaan kirjatenttejä, koska omat vanhemmat auttoivat lastenhoidon ja opiskelun yhdistämisessä. Myös puolison tuki oli ollut tärkeä – Michelle koki, että vaikka he molemmat olivat maahanmuuttajia, yhdessä he olivat vahvempia.

Frida: germaanisten kielten kieliryhmä, naimisissa, kolme lasta

Frida oli saapunut Suomeen miehensä työn vuoksi noin neljä vuotta sitten. Hän oli suorittanut kotimaassaan alemman korkeakoulututkinnon, minkä jälkeen hän oli saanut ensimmäiset lapsensa. Fridalla oli kokemuksia kotoutumisesta kahdessa maassa. Lasten ollessa pieniä perhe oli muuttanut ulkomaille, ja Frida oli jatkanut uudessa asuinmaassa opintojaan ylempään korkeakoulututkintoon asti. Koska uuden asuinmaan kieli oli Fridalle puoliksi tuttu ja asuinalueella asui paljon opiskelijanuoria, oli kotoutuminen suhteellisen helppoa. Frida työskenteli osa-aikaisesti opintojaan

vastaavassa työssä. Suomeen Frida saapui perheensä kanssa puolison työn vuoksi. Fridan kolmas lapsi syntyi Suomessa.

Frida alkoi Suomessa työskennellä jo äitiyslomansa aikana osa-aikaisesti koulutustaan vastaavalla alalla, jossa työkielinä olivat englanti ja suomi. Työpaikalla hän tutustui suomalaisiin työtovereihin, mutta kommunikointi tapahtui englanniksi. Fridalla oli ollut vaikeuksia löytää tarpeeksi myöhään illalla alkavia suomen kielen kursseja, jotta hän olisi pystynyt yhdistämään puolisonsa työajat lastenhoitoon. Frida totesi, että jos hänelle olisi tarjoutunut mahdollisuus päästä kielikurssille, jonne olisi ollut mahdollista ottaa pienin lapsi mukaan, ei asiassa olisi ollut mitään ongelmia.

Fridan tarinassa esille nousivat tiedonsaannin vaikeudet vieraskielisenä. Frida koki, että hän menetti monta tärkeää tilannetta ja mahdollisuutta elämässään sen vuoksi, ettei hänen ollut mahdollista löytää tietoa yhteiskunnan toiminnasta sujuvasti. Fridan kokemukset muodostuivat esimerkiksi vaikeuksista saada puhelimitse lääkäriaikaa lapselle sen vuoksi, ettei ajanvarausvirkailija osannut englantia, tai vaikeutena saada tietoa omista raskauteen ja äitiyteen liittyvistä oikeuksista ja yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista. Frida toivoi, että vieraskielisille olisi olemassa jonkinlainen englanninkielinen internet-sivusto, jossa selvitettäisiin edes se, mistä tarvittavaa tietoa voi alkaa etsiä.

Frida koki, että suomalaiset ystävät olisivat tärkeä osa kotoutumista paitsi kielen oppimisen vuoksi, myös kulttuurista ja yhteiskunnan toiminnasta saatavan tiedon vuoksi; suomalaiset ystävät korvaisivat myös Fridan pohtiman internet-sivuston tarpeen. Frida kertoi, että perhe tulee todennäköisesti 6 vuoden kuluttua muuttamaan takaisin kotimaahansa muun muassa siellä asuvan suvun ja ystävien vuoksi. Frida uskoi, että hänen lapsensa voisivat kotoutua helposti Suomeen, mutta hänelle se on vaikeaa. Frida kuitenkin ajatteli, ettei kotoutumista voi kiirehtiäkään, vaan se tapahtuu parhaimmillaan luonnollisesti esimerkiksi lasten kautta, kun äitinä luo suomalaislasten vanhempien kanssa sosiaalisia kontakteja. Tällä hetkellä sosiaaliset kontaktit olivat vielä vähäisiä, ja suomalaisnainen, johon Frida oli MLL:n ystävöiminnan kautta tutustunut, toimi

tärkeänä tekijänä yhteiskuntaa koskevan hiljaisen tiedon tarjoajana.

Ana: indoiranilaisten kielten kieliryhmä, naimisissa, kolme lasta

Ana oli valoisa, optimistinen ja aktiivinen nainen. Hän, hänen puolisonsa sekä molempien vanhemmat olivat korkeakoulutettuja ja edustivat kotimaassaan korkeaa sosioekonomista luokkaa. Ana oli saapunut Suomeen miehensä työn vuoksi noin seitsemän vuotta sitten. Anan perheellä oli tarkoitus muuttaa tulevaisuudessa takaisin kotimaahansa.

Huolimatta siitä, ettei Ana aikonut viettää loppuelämäänsä Suomessa, hän oli halunnut kotoutua maahan paitsi kokemuksen takia, myös voidakseen tukea lapsiaan suomenkielen ja kulttuurin oppimisessa. Ana oli kokenut kotoutumisessa haasteita, mutta hän oli oma-aloitteisesti ja aktiivisesti tarttunut toimeen selvitäkseen niistä. Ana oli alusta asti halunnut tutustua suomalaiseen kulttuuriin, vaikka aluksi hänen perheensä tarkoitus oli ollut asua Suomessa vain vuoden. Hän oli lukenut jopa Kalevalaa englanninkielellä ymmärtääkseen paremmin suomalaista kulttuuria. Kun puolisolle oli tullut mahdollisuus jatkaa projektiluontoista työtä Suomessa, Ana oli kannustanut häntä tähän, koska tuolloin toista lastaan odottava Ana piti suomalaista äitiysterveystuella ja neuvolapalvelua erinomaisena. Äitiyden kautta Ana oli voinut kerryttää elämäänsä sosiaalista pääomaa tutustumalla muihin äiteihin esimerkiksi leikkipuistoissa ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton perhekahvilassa.

Saavuttuaan puolisonsa kanssa Suomeen Ana oli järjestänyt itselleen työpaikan kymmenessä päivässä. Hän pystyi työskentelemään englanniksi ja käyttämään englantia myös keskustellessaan suomalaisten työkavereiden kanssa. Kielen oppimista Ana piti silti ongelmallisena, koska kerran saatuaan englanninkielisen työpaikan hänen motivaationsa suomenkielen oppimiseen laski. Oman alansa töitä Ana ei ollut Suomesta saanut.

Ana opiskeli haastatteluhetkellä suomen kieltä ja piti puolisonsa tukea tärkeänä tekijänä lastenhoidon järjestymisessä. Ana kertoi ajoittain kärsivänsä yksinäisyydestä ja

väsymyksestä pienten lasten äitinä ja toivoi, että hänen omilla vanhemmillaan olisi paremmat mahdollisuudet tulla auttamaan perhettä lastenhoidossa.

Ana kuvasi yksilön kotoutumista prosessina, jossa on sisäinen ja ulkoinen osa. Ulkoista osaa hän kuvasi näkyväksi puoleksi eli sellaiseksi, kuinka ihminen pystyy puhumaan kieltä ja ymmärtämään sosiaalisen normiston. Sisäistä osaa hän kuvasi sellaiseksi, kuinka kiinnostunut ja avoin ihminen on muita kulttuureita kohtaan. Anan mukaan kotoutumisessa oli kyse tietyn yhteiskunnan sisäistämisestä ja sen kunnioittamisesta; vaikka kulttuurit, tavat tai uskonnot olisivat erilaisia, kotoutujan tulisi ajatella, että tässä maassa ihmiset elävät omalla tavallaan ja rakentavat yhteiskuntaansa omalla tavallaan.

Maria: romaanisten kielten kieliryhmä, eronnut, kaksi lasta

Maria oli korkeakoulututkinnon suorittanut nainen, joka oli saapunut Suomeen kuusi vuotta sitten yhdessä suomalaisen puolisonsa kanssa. Kun pariskunta oli suunnitellut perheen perustamista, päättivät he valita pysyväksi asuinmaakseen Suomen yhteiskunnallisen stabiiliuden takia. Marian tavoitteena oli synnyttää lapsensa Suomessa, opiskella suomenkieltä ja alkaa työskennellä omalla alallaan. Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet. Marian puoliso sairastui psyykkisesti ja Marian tietämättä alkoi kohdistaa perheen lapsiin vakavaa henkistä väkivaltaa. Kun Marian lapset alkoivat oireilla isän käytöksen vuoksi, Maria turvautui puolisonsa vanhempiin. Puolison vanhemmat kohtelivat Mariaa kuitenkin alentavasti ja lopulta kävi ilmi, että myös isovanhemmat kohdistivat Marian lapsiin henkistä väkivaltaa. Vähäisenkin turvaverkoston hajotessa Maria jäi yksin lastensa kanssa eikä voinut yhteishuoltajuuden takia viedä lapsia kotimaahansa, jossa Maria olisi saanut perheensä tukea vaikeaan elämäntilanteeseensa. Maria turvautui Monika-Naiset -liiton apuun, pääsi turvakotiin ja sai tietoa oikeudellisista asioista. Maria erosi puolisostaan mutta kesti kauan, ennen kuin hän pääsi eroon puolison vanhemmista. Maria koki puolisonsa vanhempien jatkuvat yhteydenotot vainoamisena ja pelkäsi lastensa turvallisuuden puolesta.

Marian tarina oli surullinen esimerkki luonnollisen turvaverkoston petttämisestä ja maahanmuuttajaäidin yksinäisyydestä maassa, jossa hänellä ei ollut apuna sukua tai

ystäviä omasta kotimaastaan. Marian oli vaikea muodostaa luottamusta muihin ihmisiin kokemustensa jälkeen. Se vaikeutti hänen mahdollisuuksiaan kielenopiskeluun ja työelämään, koska häntä arvelutti jättää lapsiaan vieraiden ihmisten hoitoon. Maria oli kiitollinen avusta, jota hän oli saanut Monika-naiset -yhdistyksen sekä sosiaali- että lastensuojeluviranomaisten taholta, mutta yksinäisyyttä ja sosiaalisten kontaktien puutetta eivät viranomaiset voineet paikata. Haastattelun lopussa Maria suri sitä, että joutui viettämään joulun yksin pienten lastensa kanssa ja pohti, olisiko hän voinut kutsua tuntemattomia yksinäisiä suomalaisia joulunviettoon omaan kotiinsa. Marian tarinasta esille nousi sosiaaliviranomaisten tuen sekä terveydentilan ja sosiaalisen pääoman merkitys kotoutumisprosessissa.

6.2 Kotoutumisprosessin vaiheet

Maahanmuuttajaäitien haastatteluiden analyysissa nousi korostuneesti esille kotoutumisen käsittäminen prosessina, jonka vaiheisiin liittyi erilaisia orientaatiotapoja ja strategioita. Vaiheita oli havaittavissa kolme. Vaiheita ei leimannut niinkään tietty ajallisuus vaan orientaatiotapojen vaihtuminen. Vaiheiden muodostamisessa ei ollut kyse uuden teorian muodostamisesta vaan tapaustutkimukseen osallistuneiden haastateltavien kokemusten analyysin luontevimmasta jäsennostavasta.

Alkuvaihetta, jossa yksilön odotukset törmäävät yhteen realiteettien kanssa, kutsun odotusten ja pettymysten vaiheeksi. Hyväksyttyään realiteetit yksilö alkaa ottaa selvää mahdollisuuksistaan ja suunnitella uutta selviytymisstrategiaa. Tätä kutsun tässä tutkielmassa selviytymisstrategian luomisen vaiheeksi. Kun selviytymisstrategiaa aletaan soveltaa käytäntöön ja yksilön elämänpiiri asettuu strategian mahdollistamiin uomiin, kokee yksilö pysähtymistä ja asettumista. Tätä kolmatta vaihetta kutsun asettumisen vaiheeksi. Vaiheita jäsensivät kronologisesti samanlaiset kokemukset (muutto maahan, odotusten ja pettymysten yhteentörmäys, uudelleen orientoituminen ja mahdollisuuksien selvittäminen, mahdollisuuksiin tarttuminen ja elämän asettuminen),

samanlainen kotoutumisen välineiden käsitteellistäminen (työ, kielen oppiminen, koulutus, rakenteet ja sosiaalinen pääoma) sekä sosiaalisen pääoman merkityksen korostuminen kriittisimmässä uusien strategioiden muodostamisessa ja tätä seuraavassa elämän asettumisessa.

Yllättävä havainto oli, ettei äitiyttä käsitetty yhdessäkään kotoutumisprosessin vaiheessa erityiseksi olosuhteeksi tai haasteeksi, vaan luonnolliseksi osaksi omaa elämää. Sen sijaan äitiys vahvisti toimivien rakenteiden ja sosiaalisen pääoman merkitystä kotoutumisprosessin välineinä erityisesti selviytymisstrategian luomisen vaiheessa. Ongelmat, jotka liittyivät vanhemmuuteen, nähtiin ongelmina, jotka ovat ratkaistavissa yhteiskunnan tarjoamien palveluiden paremmalla kohdentamisella. Tätä havaintoa tukee Minna Säävälän FEMAGE-loppuraportissa mainittu tutkimustulos, jonka mukaan kunnallisen päivähoiton saatavuus kaikille lapsille on keskeinen naisten kouluttautumisen ja työnteon mahdollisuuksia Suomessa parantava tekijä. Suomalainen sosiaali-, perhe- ja koulutuspolitiikka luo edellytyksen hyvälle kotoutumispolitiikalle, joka puolestaan synnyttää mahdollisuudet rakenteelliseen kotoutumiseen. Rakenteellisen kotoutumisen lisäksi tarvitaan kuitenkin myös ”hyväksyntää, sosiaalisia suhteita ja mahdollisuuksia kokea oma erilaisuutensa arvokkaana”. (Säävälä 2009, 22.)

6.2.1 Odotusten ja pettymysten vaihe

Haastatteluiden analyysissa tuli ilmi, että jokainen haastateltava jakoi samantyyppisiä kokemuksia elämässään välittömästi Suomeen tulon jälkeen. Odotusten ja pettymysten vaiheessa haastateltavat olivat kokeneet, etteivät heidän odotuksensa elämästä Suomessa vastanneet todellisuutta eivätkä ne mahdollisuudet, joita he olivat uskoneet voivansa toteuttaa ja joiden varaan he olivat suunnitelleet rakentavansa tulevaisuutta, olleet realistisia. Suomeen muuttaessa haastateltavilla oli ollut todellisuudesta poikkeavia käsityksiä mm. kielen oppimisen helppoudesta, tutkintojen hyväksymisestä ja sosiaalisen elämänpiirin muodostumisesta. Haastateltavat olivat kokeneet toiveiden ja realiteettien yhteentörmäyksen eri intensiteetillä; yhteentörmäystä vahvistivat tai

heikensivät eri tekijät, jotka on esitelty taulukossa 6.2.1. Tekijöitä olivat Suomeen tulon syyt, sosiaalisen pääoman rikkaus tai puute, tiedonsaannin vaikeudet vieraskielisenä sekä todelliset että virhepäätelmiin perustuvat kokemukset syrjityksi tulemisesta.

Taulukko 6.2.1. Odotusten ja pettymysten vaiheen kokemuksia vahvistavat ja heikentävät tekijät

Vaihe	Kokemusta vahvistavat tai heikentävät tekijät
Odotusten ja pettymysten vaihe	Suomeen tulo
	Sosiaalinen pääoma
	Tiedonsaannin vaikeudet vieraskielisenä
	Todelliset kokemukset syrjityksi tulemisesta
	Virhepäätelmiin perustuvat kokemukset syrjityksi tulemisesta

Suomeen tulon syy oli ensimmäinen tekijä, joka muodosti kokemuspohjan odotusten ja pettymysten yhteentörmäykselle. Mikäli maahanmuuttoon liittyi negatiivinen lataus, kuten pako kotimaasta ja vaihtoehtottomuus asuinmaan valinnassa, pettymykset koettiin vahvempana.

Haastattelija: Miltä se tuntui se ajatus siitä että muutatte Suomeen, tiesikö Suomesta mitään etukäteen?

Tara: En tykännyt etukäteen Suomesta koska täällä oli kylmä, ja monia ystäviä tuli Turkista Suomeen, ne sano puhelimesta täällä on kylmä, pitkä aika on pimeää, ei ole työtä, kieli on tosi vaikea, etukäteen tiesin millainen on tilanne, ja mä en tykännyt. Mutta oli pakko tulla.

Haastattelija: Silloin kun sä muutit Suomeen, niin oliko sulla jonkinlainen kuva päässä, että viiden vuoden päästä elämä tulee olemaan tietynlaista?

Tara: Mun ainoa tavoitteeni oli muuttaa pois Suomesta.

Haastattelija: Minne sä halusit muuttaa?

Tara: Kanadaan.

Haastattelija: Mikä siinä Kanadassa oli, eiks sielläkin oo kylmä?

Tara: Ei, Vancouver ei ole kylmä.

Haastattelija: Oliko sulla siellä tuttavias?

Tara: Joo, tuttavias, ystäviä oli siellä ja myös kieli on englantia ja ranska ja englantia on tuttu mutta suomenkieli ei ole tuttu. Että vaikea on.

Haastattelija: Mutta sitte elämä lähti jotenki, jotenki eteenpäin täällä?

Tara: Kamalasti meni eteenpäin. Ei hirveen hyvin menny eteenpäin.

(Tara, litterointi s. 4.)

Vastaavasti positiivinen lataus Suomeen muutossa ja muuttoon johtaneissa syissä edesauttoi tulevien pettymysten kohtaamisessa ja niihin suhtautumisessa, kuten 15 vuotta pakolaisleirin pienessä teltassa yhdeksän muun perheenjäsenen kanssa asunut Michelle kuvaa:

Haastattelija: Sitten sä tulit Suomeen. Mitä sä ajattelit että mitä elämästä tulee Suomessa?

Michelle: Olin todella helpottunut, koska elämä oli todella erilaista. Se, että meillä oli oma asunto, lapsilla oli omat huoneet, se oli todella käsittämätöntä. Se oli erittäin erilaista. Vaikka emme tienneet mitä tapahtuu huomenna, tai mitä syömme huomenna, pystymmekö syömään, meidän ei tarvinnut huolehtia asiasta.

Haastattelija: Oliko sinulla joku kuva päässä, että mitä asioita tulee tapahtumaan Suomessa?

Michelle: Halusin saada jatkaa opintojani. Näin, että Euroopassa koulutustaso on erittäin hyvä ja kuka tahansa pystyy opiskelemaan. Rakastan opiskelemista.

Haastattelija: Halusit jatkaa opintoja. Mitä halusit lähteä opiskelemaan?

Michelle: Minun tieteenalaani yliopistoon. Maisteri tai joku muu, se taso jolla olin, halusin jatkaa siitä ja nousta.

Haastattelija: Miten kävi?

Michelle: [naurahdus] Se ei ollut kuten toivoin. Kun saavuimme Suomeen, piti opiskella kieli, suomen kieli. Mutta mielestäni oli erittäin hyvä asia koska ajattelin, ettemme voi integroitua ilman kielen osaamista.

(Michelle, litterointi s. 2.)

Myös runsas sosiaalinen pääoma helpotti pettymysten kokemusta. Perheen tuki ja ystävyysuhteet suomalaisten ja oman etnisen ryhmän kanssa toimivat voimavaroina. Suomalaisten ystävien tuki mainittiin Suomeen saapumisen yhteydessä tehokkaammaksi kuin apu sosiaalityöntekijöiltä.

Michelle: Kun joku saapuu Suomeen, ja hänellä on paljon ystäviä, he pystyvät häntä auttamaan parhaiten ilman että tarvitsee aina ottaa apua sosiaalityöntekijöiltä. Heti kun on joku nainen joka saapuu Suomeen, hänelle pitäisi kertoa tästä Mannerheimin Lastensuojeluliiton antamasta mahdollisuudesta, miten hän voisi löytää itsellensä ystäviä.

(Michelle, litterointi s. 9.)

Frida: Eka vuosi olisi tosi tärkeä, että sinulla olisi joku, jolta voisit kysyä kysymyksiä.

(Frida, litterointi s. 8.)

Englannin kielellä saatu ystävällinen apu neuvolasta ja ystävystyminen suomalaisten kanssa helpottivat myös vasta maahan saapunutta, esikoistaan odottavaa äitiä, joka ei osannut suomen kieltä. Kokemus siitä, että hänet toivotettiin tervetulleeksi lapsiperheille suunnattuihin tapahtumiin, jossa oli mahdollista tavata muita äitejä ja lapsia, rohkaisi häntä ja auttoi muodostamaan luottavaisen ja positiivisen suhteen omaan elinympäristöönsä alusta alkaen.

Ana: Minä olen kokenut suomalaiset hyvin ystävällisinä ihmisinä – –, he ovat erittäin avuliaita. Mediassa puhutaan negatiivisuudesta ja jotkut ihmiset sanovat että on rasismia ja mitä tahansa mutta kaikkialla missä olen asunut, minulla on lapset täällä, ja kun odotin ensimmäistä lastani – sinä tiedät mitä se on kun et tiedä mitään ja neuvola... Hän oli niin ihana, hoitaja oli niin avulias. Hän puhui englantia ja hän oli myös työskennellyt Aasiassa joitakin aikoja. Hän oli aika tietoinen kulttuuristamme. Ja neuvolassa he olivat erittäin avuliaita. Kaikkea, kertoivat sinulle miten systeemi toimii, ja löysin muita äitejä, yritin integroitua ottamalla lapset mukaani pieniin asioihin, viemällä heidät esimerkiksi leikkipuistoon, perhekahvilaan, tai sen tyyppisiin, MLL:n perhekahvilaan ja sen tyyppisiin juttuihin. Ja tarkoitan – en puhunut kieltä mutta en koskaan tuntenut oloani ei-tervetulleeksi.

(Ana, litterointi s. 3.)

Odotusten ja pettymysten yhteentörmäystä helpotti, jos tietoa uudesta asuinmaasta oli saatavilla tutulla kielellä. Kuten Anan kertomuksessa kävi ilmi, englanninkieliset neuvolapalvelut, aasialaista kulttuuria tunteva terveydenhoitaja sekä neuvolan avuliaan henkilökunnan kautta saatu tieto yhteiskunnan järjestelmän toiminnasta helpottivat tiedon saantia ja sen omaksumista uudessa asuinmaassa. Kun tiedonsaannissa esiintyi vaikeuksia, syntyi väärinkäsityksiä, jotka vahvistivat ”alkushokkia” ja yhteiskuntajärjestelmän vierauden tuntua virhepäätelmien johdosta. Samanlaiset virhepäätelmät saattoivat vaikeuttaa omien odotusten yhteensovittamista tiettyjen yhteiskunnan rakenteiden kanssa. Esimerkiksi yhdellä haastateltavista oli käsitys, että suomalainen asuntopolitiikka rajaa perheiden mahdollisuuksia lapsiluvun kasvattamiseen kieltämällä perheen asumisen ahtaasti. Hän ajatteli, ettei perhe voi hankkia lisää lapsia, ellei perheellä ole varaa muuttaa isompaan asuntoon, koska järjestelmä sääntelee asumista. Pahimmillaan jotkut väärinkäsityksiin ja virhepäätelmiin perustuneet tilanteet tulkittiin rasismina, kuten esimerkiksi pankkiasioiden hoitamisen

vaikeutuminen ulkomaalaisena monimutkaisen byrokratian takia.

Maahan saapumisen alkuaikoina koetut aidosti rasistiset tapahtumat jättivät syvät jäljet rasismin kohteeksi joutuneelle. Tara asettui aluksi asumaan perheensä kanssa tietämättään hyvin maahanmuuttajavastaiselle alueelle. Eräänä päivänä tuntematon mies kävi hänen, pienten lasten äidin, kimppuun. Maahantulon lähiaikoihin liittyvien rasististen kokemusten jälkeen hän ei enää pysty nykyään – useiden vuosien jälkeenkään – asioimaan tietyn ketjun supermarketissa, jonka yksi toimipisteistä sijaitsi lähellä hänen ensimmäistä kotiaan. Pelkkä liikeyrityksen näkeminenkin saa hänet vielä nykyäänkin kokemaan masennusta.

Amir: Muistan kun hän [Tara] meni ulos, joku oli alkanut lyömään kepillä häntä. Silloin oli hänellä 2 lasta vielä.

Tara: Silloin. Se oli tosi tosi paha aikaa silloin. [Amir naurahtaa.]

Haastattelija: Kauanko te asuitte siellä?

Tara: Neljä vuotta.

Amir (tulkkaa Taraa): Hän [Tara] sekos ihan täysin. Sit hän vaan tuli pääkaupunkiseudulle ja sit soitti meille että ensi viikolla me ollaan muuten muuttamassa pääkaupunkiseudulle.

Haastattelija: Se oli varmasti hyvä ratkaisu.

Tara: Joo. Tosi vaikea oli olla siellä. Siellä oli yksi kauppa Citymarket, ei ihan lähellä, mutta ehkä on yksi kilometri. Silloin koko ajan mentiin sinne. Nyt vain kun mä näen jossain on Citymarketin talo, mä olen masentunut. Muistelen koko [sitä] aikaa.

Amir: Hän [Tara] ei pysty käymään enää Citymarketissa.

Tara: Mä EN pysty mennä. Nyt siellä missä asutaan on yks, on hyvä että on toisella puolella, että mä en näe sitä. [naurua]

(Tara, litterointi s. 19.)

6.2.2 Selviytymisstrategian luomisen vaihe

Odotusten ja pettymysten vaiheen jälkeistä aikaa haastateltavat kuvasivat myös hyvin samantyyppisillä orientaatiotavoilla. Hyväksyttyään realiteetit haastateltavat olivat alkaneet ottaa selvää eri mahdollisuuksistaan Suomessa sekä suunnitella uutta selviytymisstrategiaa. Selviytymisstrategian luomisen vaiheessa elämänasenteet, kokemukset mahdollisuuksista sekä elämänpiirissä tarjolla oleva informaatio vaikuttivat kykyyn muodostaa uusia strategioita (taulukko 6.2.2). Selviytymisstrategian luomisen vaihe oli ratkaiseva sen suhteen, minkälaiseksi elämä lopulta alkoi muovautua Suomessa. Mikäli kyky muodostaa strategioita jäi heikoksi, elämä asettui kapeampien mahdollisuusrakenteiden varaan ja vaikutti negatiivisesti yksilön tyytyväisyyteen rajaten myös käytössä olevia mahdollisuuksia.

Taulukko 6.2.2. Selviytymisstrategian luomisen kykyyn vaikuttavat tekijät

Vaihe	Strategian luomisen kykyyn vaikuttavat tekijät
Selviytymisstrategian luomisen vaihe	<i>Elämänasenne:</i> Suomeen tulon syyt Suhteet kotimaahan Kokemukset syrjinnästä Perhe-elämän ja rakenteiden yhteensovittaminen Sosiaalisten suhteiden muodostuminen Terveystila Muiden valtioiden vetovoimatekijät
	<i>Kokemukset mahdollisuuksista:</i> Kokemukset työmarkkinoilla Kokemukset syrjinnästä työmarkkinoilla Kielikurssien laatu ja saatavuus Päivähoidon järjestyminen Terveystila Tiedonsaannin vaikeudet vieraskielisenä Omien vanhempien tuki
	<i>Elämänpiirissä tarjolla oleva tieto:</i> Omien vanhempien tuki Kielen oppiminen Sosiaaliset suhteet suomalaisten kanssa Sosiaaliset suhteet omassa etnisessä ryhmässä Yksinäisyys Tiedonsaannin vaikeudet vieraskielisenä

Selviytymisstrategian luomisen vaiheessa elämänasenteisiin vaikuttivat Suomeen tulon syy, suhteet kotimaahan, kokemukset syrjinnästä, perhe-elämän ja rakenteiden yhteensovituksen onnistuminen, sosiaalisten suhteiden määrä ja laatu, terveydentila sekä muiden valtioiden vetovoimatekijät. On huomattava, että selviytymisstrategian luomisen vaiheet olivat osittain hyvin sidoksissa odotusten ja pettymysten vaiheeseen. Myös vaiheen sisäiset tekijät sijoittuivat toisiinsa nähden limittäin. Jaotteluni onkin todellisen elämän suhteen hieman keinotekoinen. Esimerkiksi Suomeen tulon syyt saattoivat olla tekemisissä terveydentilaan, suhteisiin kotimaassa ja muiden valtioiden vetovoimatekijöihin, kuten Taran haastattelussa ilmeni: pakolaisuuteen johtaneet syyt johtivat myös masennukseen ja huoleen kotimaassa asuvista perheenjäsenistä. Diagnosoimaton masennus puolestaan vaikeutti kotoutumista ja kielen oppimista sekä korosti pimeään talveen liittyvää ahdistusta, minkä vuoksi kotoutumiseen liittyvä asenne muodostui negatiiviseksi.

Amir (tulkkaa Taraa): Yks hyvä, ett lääkärit vois tajuta että yleensä ihmiset jotka tulee tänne, niillä on joku ongelma, tai joku tällanen tai vastaava. Hän toivoo että olis voinut esim. hänenkin depressiota hoitaa jo 15 vuotta sitten eikä vasta 15 vuoden jälkeen. Sen kielen opiskelunkin kannalta niin depressoitunut ei hirveen hyvin opi. – –

Tara: Ei ole Suomessa aurinkoa. Se vaikuttaa, tulee enemmän masentuneeksi. (Tara, litterointi s. 18)

Terveydentila limittyi myös kokemuksiin käytettävissä olevista mahdollisuuksista; masentuneella oli vaikea ylipäättään havaita ympärillään tarjoutuvia mahdollisuuksia. Muita tekijöitä, jotka konstruoivat mahdollisuuksien kokemusta, olivat omien vanhempien tuki, kokemukset työmarkkinoilla, kokemukset syrjinnästä työmarkkinoilla, kielikurssien laatu ja saatavuus, päivähoiton järjestyminen sekä tiedonsaannin vaikeudet vieraskielisinä. Esimerkiksi Michelle koki, että maailmassa on kaikki mahdollista, jos hänkin on selviytynyt pakolaisleirillä vietetyistä vuosista päätyen Suomeen, jossa on voinut jatkaa oman alansa opiskelua. Michellen elämässä useat kotoutumisprosessiin liittyvät tekijät olivat muutoinkin tasapainossa, kuten omilta

vanhemmilta ja puolisolta saatu tuki, suomalaisten ystävien kasvava määrä, kielenoppimisen sujuva eteneminen ja yhteiskunnan perusrakenteiden toimivuus.

Michelle: Se on ihan oikein, se on ihan arkipäiväistä että kaikki on mahdollista maailmassa [nauraa].

Haastattelija: Hieno tapa ajatella.

Michelle: Jos miettii miten olen muuttanut Suomeen niin kaikki on mahdollista tosiaan. [naurahduksia]

(Michelle, litterointi s. 9.)

Adia puolestaan oli kokenut syrjintää työmarkkinoilla, mikä tuotti ongelmia työn ja perhe-elämän yhteensovittamiselle. Hän, monien tummaihoisten ystäviensä lailla, koki joutuneensa syrjityksi työmarkkinoilla ihonvärinsä takia. Hän piti selvänä sitä, etteivät hän ja hänen puolisonsa voineet koskaan saavuttaa tasa-arvoista asemaa työntekijöinä valkoihoisten maahanmuuttajien tai suomalaisten kanssa. Syrjintä oli rajannut käytännössä mahdollisuuksia työllistyä tai saada jotain muuta työtä kuin vuoro- tai yötyötä. Adia koki, ettei hänellä ollut mahdollisuuksia vaikuttaa omaan työuraansa, vaan hänen oli otettava vastaan, mitä jäljelle oli muilta jäänyt. Koska puoliso jo työskenteli aamu- ja yövuoroissa, oli Adian vaikea vastaanottaa vuorotyötä, koska jonkun oli huolehdittava lapsesta öisin. Jos Adian vanhemmat olisivat asuneet Suomessa, työnarkomaaniksi tunnustautunut Adia olisi ollut valmis työskentelemään vaikka 24 tuntia vuorokaudessa, kun se vain olisi ollut mahdollista.

Adia: Tavallaan perhe tekee kotoutumisen helpommaksi mutta myös vaikeaksi. Olettaen ettei minulla olisi lasta, ehkä olisin oppinut enemmän. Mieheni on töissä. Sosiaalinen järjestelmä on sellainen täällä, että on vaikeaa että kaksi aikuista perheestä työskentelee, jos on lapsia. Et voi todella valita sellaista työtä, millaista haluaisit. Systeemi valitsee puolestasi. Eli niin kuin että et tee työtä jota haluat, vaan teet työtä, jonka saat. Ja työ, jonka saat, he kertoo sinulle ajan, milloin he haluavat sinun tulla töihin. Jotkut näistä ajoista ovat yöllä. Joten toisen vanhemmista pitää olla kotona, kun on lapsia. Päiväkodit eivät ole auki öisin. Jotkut päiväkodit ovat, mutta jos haluat viedä lapsen sinne yöksi, se maksaa enemmän mitä ansaitset työssä. Systeemi tekee siitä mahdotonta, kahden aikuisen työskennellä, kun on lapsia. — —

(Adia, litterointi s. 4.)

Adia: Ajattelen, että... Jos vanhempani, tai edes joku perheenjäseneni asuisi täällä, elämäni olisi kolme kertaa parempaa. Kuin se on nyt. Koska olen

työnarkomaani. Voin tehdä töitä 24 tuntia vuorokaudessa. Edellyttäen että saan mahdollisuuden. Joten oletan, että jos joku olisi täällä huolehtimassa lapsestani, käyttäisin kaiken aikani työskentelemiseen, mutta nyt en voi tehdä sitä.
(Adia, litterointi s. 5.)

Useat edellä mainitut tekijät, kuten syrjintä ja päivähoito, liittyivät yhteiskunnan rakenteisiin, jolloin rakenteiden toimivuudella oli suuri merkitys mahdollisuuksien havaitsemisessa. Yksi kotoutumisprosessille olennainen rakenne liittyy myös terveydenhuoltoon. Taran tarina osoittaa, että erityisesti pakolaisena tai turvapaikanhakijoina maahan saapuneiden mielenterveyttä olisi syytä seurata enemmän; muistot pakolaisuuteen johtaneista syistä sekä perheenjäsenten kidutuksesta ja teloituksista seurasivat myös Taran mukana valtioiden rajojen yli. Tuoreen Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi -tutkimuksen mukaan esimerkiksi 50 prosenttia Suomessa asuvista kurdinaisista kärsii masennuksesta (Castaneda ym. 2012, 145). Rakenteiden merkityksen tunnistaminen kotoutumisprosessin kriittisimmässä vaiheessa olisi tärkeää, jotta palveluita ja kotoutumisen välineitä olisi tarjolla riittävästi ja niitä kohdennettaisiin oikein.

Suomen kielen kurssien kehittäminen erityisesti kotona lapsia hoitaville äideille on yksi esimerkki rakenteisiin liittyvästä luovasta ongelmanratkaisusta, jota Osallisena Suomessa -hankkeessa kehitetään. Tutkimusten mukaan (ks. esim. Suokonautio 2008, 58) maahanmuuttajien motivaatio kielenoppimiselle on suurin heti maahan saapumisen jälkeen, minkä vuoksi yhteiskunnassa tulisi joustavoittaa kielikursseille pääsyä ja huolehtia kurssien saatavuudesta. Oman tutkielmani tulosten valossa Suokonaution tutkimuksessa mainittu alkumotivaatio liittyy selviytymisstrategian luomisen vaiheeseen, jolloin yksilö aktiivisesti etsii omaa paikkaansa ja mahdollisuuksiaan uudessa yhteiskunnassa. Tällä hetkellä kotouttamispalveluihin ja niiden kautta tarjotuille kielikursseille ovat oikeutettuja vain maahanmuuttajat, joille on jo myönnetty oleskelulupa. Tästä seuraa se, että esimerkiksi ihmiset, jotka odottavat päätöstä turvapaikkahakemukseensa, saattavat asua maassa kolmekin vuotta, ennen kuin myönteinen päätös annetaan. Näiden vuosien aikana selviytymisstrateginen vaihe kuluu, ja yksilö tottuu selviämään käytössään olevilla resursseilla. Toki oleskeluluvan myöntämisen jälkeen yksilölle tarjoutuu mahdollisuus kotouttamispalveluihin ja

kielikursseille, mutta uuden selviytymiseen liittyvän strategisen vaiheen suhdetta jo opittuun selviämiseen en pysty tämän tutkielman aineiston varassa pohtimaan.

Haastattelututkimuksen valossa maahanmuuttajaäitien tarpeiden tunnistaminen ei saisi jäädä kahden huoltajan perhemallin tasolle. Esimerkiksi Marialla, yksinäisellä maahanmuuttajaäidillä, ei ollut tukenaan puolisoa eikä omaa perhettä. Hänen elämässään käytännön arkea hallitsi loputon yksinäisyys, jossa apua ei ollut saatavilla silloin, kun sitä eniten tarvittiin. Maria toivoi, että yksinäisten vanhempien olisi mahdollista saada lastenhoidollista apua kriisitilanteissa; esimerkiksi sairastuttuaan akuutisti yöllä Maria oli joutunut herättämään lapsensa ja ottamaan nämä mukaan ambulanssiin ja sairaalaan.

*Maria: Se on ihan kauheeta kun oot kipeänä ja yksin etkä saa apua mistään, silloinkin kun oli anemia mulla ja ei ollut yhtään voimaa, niin piti yksin lähteä autolla lasten kanssa sairaalaan, ja täällä ei ole ketään kuka tulis kotiin auttamaan juuri silloin kun olet kipeä ja sehän voi juuri olla silloin keskellä yötä esimerkiksi. Niin kuin kaksi viikkoa sitten minulla oli hirveä vatsakipu ja lähdin sitten ambulanssilla keskellä yötä Marian sairaalaan ja jouduin siinä samalla herättelemään lapset ja ottaa ne mukaan sinne ambulanssiin koska kukaan ei voinut... – Siis tarvittais tällaista 24h apua yksinäisille naisille.
(Maria, litterointi s. 15.)*

Kolmas selviytymisstrategian luomisen vaihetta muokkaava tekijä oli elämänpiirissä tarjolla oleva informaatio, joka aineiston analyysin perusteella rakentui pitkälti sosiaalisen pääoman ja yhteiskunnan kielipoliittisten käytäntöjen varaan. Tiedon saatavuus ja vastaanottaminen sekä kyky käsitellä tietoa tai soveltaa sitä käytäntöön olivat riippuvaisia muun muassa omien vanhempien tuesta, kielen oppimisesta, sosiaalisista suhteista kantasuomalaisten ja oman etnisen ryhmän kanssa, yksinäisyydestä sekä tiedonsaannin vaikeudesta vieraskielisenä. Laaja sosiaalinen verkosto, joka koostui niin perheenjäsenistä kuin ystävistä, loi pohjan luonnolliselle tiedonsaannille. Sosiaalisen verkoston kautta käsitelty tieto oli helpompi soveltaa käytäntöön verrattuna muuten jaettuun tietoon. Kotona lapsiaan hoitavien maahanmuuttajaäitien sosiaalisen osallisuuden tukemisessa suullisesti ihmiseltä toiselle jaettua tietoa pidettiin tehokkaampana ja osallistavampana kuin esimerkiksi ilmoitustaulujen ilmoituksia neuvoloissa.

Michelle: On paljon tarjolla tietoa, saattaa olla asukaspuistossa tai seinillä ilmoituksia tai tapahtumia englanniksi tai suomeksi mutta että usein naiset ei välttämättä tiedosta kaikkia näitä mahdollisuuksia.

Haastattelija: Mistä se johtuu että naiset ei saa tietoa näistä asioista, onko se kieli vai se että he eivät mene niihin paikkoihin löytämään sitä tietoa vai?

Michelle: Se voi olla kieli kyllä mutta... voi olla ihan niin kuin että ajatellaan että se ei koske minua, se ei kiinnosta minua. He keskittyvät lastenhoitoon, he eivät välttämättä keskity näihin kaikkiin tietoihin tai tapahtumiin mitä tarjotaan. Se mikä voi auttaa on se, että se tieto tulee puhuttuna, suullisesti, mutta ei että se on paperimuodossa, ilmoitusmuodossa. Suullinen tieto voi olla hyödyllisempää, suullinen tieto voi olla se mikä auttaa.

Haastattelija: Miten sitä suullista tietoa voisi saada niillekin äideillä jotka jäävät kotiin?

Michelle: Pitäisi olla tietoa esimerkiksi neuvolassa, siellä annetaan tietoa suullisesti.

(Michelle, litterointi s. 6.)

Kotoutumisprosessin vaiheiden analyysissa aineistosta esiin nousseita havaintoja jäsensi sosiaalisen pääoman merkitys monipuolisempien strategioiden luomisessa esimerkiksi tiedonsaannin, kielen oppimisen, lapsiperheen saaman tuen sekä yleisemmin positiivisemmän asenteen kautta. Kuten Säävälä (2009, 22) toteaa, Suomessa kotoutumispolitiikkaa tukevat sosiaalipoliittiset rakenteet ovat kunnossa. Tästä olivat haastatellutkin pääosin samaa mieltä, vaikka parannusehdotuksiakin annettiin. Selviytymisstrategian luomisen vaihetta olisi hyvä tukea yhteiskunnallisesti myös vieraskielisten tiedonsaannin parantamisella sekä luomalla edellytyksiä sosiaalisen pääoman kertymiselle.

6.2.3 Asettumisen vaihe

Kolmas vaihe, joka oli mahdollista tavoittaa haastatteluiden sisällöstä, oli asettumisen vaihe. Asettumisen vaihe alkoi, kun yksilö oli luonut oman selviytymisstrategiansa, saanut jonkinasteisen käsityksen oman elämänsä tulevaisuudennäkymistä Suomessa ja alkanut soveltaa strategiaansa käytäntöön strategian avulla rakennetussa toimintaympäristössä. Asettumisen vaiheessa alkoi kotoutujan oman aktiivisen roolin ja yhteiskunnan välisen suhteen muokkaantuminen.

Asettumisen vaiheelle oli tyypillistä, että haastateltava alkoi tarjota käytössään olevia resursseja aktiivisesti uuden asuinmaansa yhteiskunnan käyttöön. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että kun arjen puitteet olivat pääosin kunnossa, päivähoitojärjestelyt selvillä ja kielikurssit alkaneet, yksilö koki olevansa valmis kehittämään rooliaan hyödyllisenä ja tuottavana yhteiskunnan jäsenenä. Kokemus siitä, että pystyi olemaan hyödyllinen ja tuottamaan jotain yhteiskunnalle, liittyi mielikuvaan osallisuudesta. Maria koki myös, että kun ihminen pystyi tuottamaan jotain yhteiskunnalle, muiden oli helpompaa kunnioittaa tätä, mikä hän piti avaimena kotoutumiselle.

Maria: Mutta luulen että se avain kotoutumiseen on se, että sä tuotat jotain minkä takia ihmiset voi kunnioittaa sua.

Haastattelija: Tarkoitatko työtä vai?

Maria: Se voi olla työtä tai se sit voi olla vaikka teatteriryhmä, mutta kunhan teet jotain mikä kiinnostaa ihmisiä kun sä tuotat jotain sellaista ja loppujen lopuksi kaikki on työtä. Ja totta kai pitää olla töissä mun mielestä.

(Maria, litterointi s. 7-8.)

Aktiiviselle roolille merkityksellisiä tekijöitä olivat yhteiskunnan rakenteet ja sosiaalinen pääoma. Yhteiskunnan rakenteet ovat laaja käsite, mutta se määrittelee silti osallisuuden kokemusta osuvasti: halua tulla aktiiviseksi osaksi yhteiskuntaa ei haastatteluissa rajattu tiettyihin sektoreihin. Mahdollisuudet vaikuttaa omaan asumiseen, työpaikkaan, koulutukseen ja elämänpiiriin laajentamiseen koettiin myös mahdollisuutena viedä omaa kotoutumista eteenpäin. Asettumisen vaiheessa oli ratkaisevaa se, kuinka yhteiskunta vastasi aktiivisuuteen. Jos omat ponnistelut veivät eteenpäin, kotoutuminenkin eteni ja side ympäröivään yhteiskuntaan vahvistui. Vastaavasti tarjotun aktiivisen roolin hylkääminen yhteiskunnan taholta teki prosessin kulkuun särön. Mielekäs työ koettiin yhdeksi tärkeimmäksi tekijäksi onnistuneessa kotoutumisessa; kun mahdollisuuteen löytää mielekäs työ uskottiin, motivaatio kotoutumisen työstämiseksi säilyi.

Katarina: Omalta näkökulmalta jos sanon, niin... mielenkiintoinen työ. Vaikka se

palkka olisi sama mitä siivousalalla, niin sellainen työ mihin menen mielelläni. Vaikka me harrastetaan täällä kulttuuria ja täällä on aika paljon meidän maalaisia ja omaa kulttuuriakin pystyy harrastamaan ja lapsilla on kaikki hyvin ja perheellä mutta se työ, se mielenkiintoinen työ, se on tärkeää, sen jälkeen kun minulla on sellainen, voin sanoa, että olen kotoutunut. Tykkään tosi paljon asua täällä enkä halua palata takaisin. Nyt pitää vaan löytää mielenkiintoinen työ ja sitten kehittää kielitaitoa.

(Katarina, litterointi s. 3.)

Aktiivista roolia sovellettiin niin työnhaussa, koulutuksessa, kielenopiskelussa, sosiaalisissa suhteissa kuin arjen järjestämisessäkin. Esimerkiksi mahdollisuus tukea oman lapsen koulunkäyntiä ja omaa vanhemmuutta valitsemalla lapselle englanninkielinen koulu oli merkityksellistä oman kotoutumisen polun suunnitelmassa. Frida, jonka lapsi puhui toisena kielenään englantia, aloitti englanninkielisen koulun, jotta vanhemmat voisivat tukea hänen koulunkäyntiään. Toisen lapsen kohdalla suunnitelmissa oli laittaa lapsi suomenkieliseen kouluun, koska vanhemmat uskoivat muutaman vuoden päästä osaavansa suomea tarpeeksi, jotta lasta olisi mahdollista esimerkiksi auttaa suomenkielisten kotitehtävien kanssa. Fridalle merkityksellistä oli mahdollisuus saada tehdä oman perheen ja oman elämäntilanteen kannalta parhaita valintoja.

Frida: Tämä on syy miksi päätimme laittaa vanhemman englantilaiseen kouluun, voidaksemme auttaa häntä kotiläksyissä. Olisi vaikeaa sekä hänelle että meille jos emme voisi tukea hänen koulunkäyntiään. – – Minua ei häittäisi jos nuorempi aloittaisi koulun täällä. – – Mutta mielestäni suomalainen koulusysteemi on tosi hyvä ja olisin iloinen, jos nuorempi aloittaisi koulun täällä.

Haastattelija: Olisiko sinulla paineita oppia suomea jos hän aloittaisi koulun täällä?

Frida: Kyllä varmasti, mutta hän on vasta kolme vuotta joten neljässä vuodessa ehtisi oppia paljon.

(Frida, litterointi s. 4.)

Sosiaalinen pääoma tarjosi myös rakenteiden ohella tilanteita, joissa aktiivista roolia sovellettiin. Kuten Marian aiemmassa lainauksessa kävi ilmi, mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa suomalaisten kanssa esimerkiksi teatterikurssilla ja sitä kautta

tuottaa jotain yhteiskunnalle, oli tärkeä kokemus kotoutumisen etenemisen ja osallisuuden kannalta.

Sosiaalinen pääoma tarjosi apua myös verkostoitumisen kautta. Adia sai tietoa työpaikoista omaan etniseen ryhmään kuuluvien muiden maahanmuuttajien avulla.

Adia: ...kun sinulla on ystäviä kotimaastasi, ajoittain he linkittivät sinua löytämään töitä. Jos hänellä on työ, ja hän tietää että töihin tarvitaan toinenkin ihminen, hän voi nopeasti kertoa siitä minulle, ja haen sitä paikkaa.

(Adia, litterointi s. 6.)

Asettumisen vaiheessa oli tärkeää tunne kotoutumisprosessin jatkuvuudesta. Vaiheeseen liittyi myös toivo siitä, että kotoutumisen päämääränä tai palkintona olisi täysi osallisuus yhteiskunnasta. Maria kuvaili mielikuvaansa täydestä kotoutumisesta tilanteena, jossa hänet nähdään samanlaisena kuin muutkin sekä tunteena, että on ”vain yksi muiden joukosta” yhteiskunnassa.

Maria: Silloin kun hänet nähdään samanlaisena kuin kaikki muutkin. Ja silloin kun tästä henkilöstä tuntuu itsestäänkin siltä, että hänkin on vain yksi muiden joukosta siinä yhteiskunnassa.

(Maria, litterointi s. 7.)

Kuten Reet Mammonkin (2010, 94-95) on maahanmuuttajien kotoutumista käsittelevässä tutkimuksessaan todennut, maahanmuuttajat kokevat työn tärkeäksi elämässä eteenpäin vieväksi voimaksi. Oman tutkielmani haastatteluaineistosta nousi esiin kokemus ylipäättään eteenpäin vievien voimien tarpeesta. Tämä voi johtua siitä, että haastateltavat olivat äitejä, joiden työura Suomessa oli ollut rikkonainen äitiyslomien ja opiskelujen takia. Tämän vuoksi he olivat tarttuneet niihin eteenpäin vieviin voimiin, joita heidän oli ollut mahdollista saada käyttöönsä. Eteenpäin vieviä voimia olivat työn lisäksi muun muassa tavoitteellinen kielenopiskelu ja kansalaisjärjestöjen tarjoamat suomenkielen oppimista tukevat kurssit. Maria ehdottikin, että mikäli töitä ei olisi saatavilla, kielenopiskelun motivaation ja kotoutumisprosessin

jatkuvuuden kannalta olisi hyvä, että tarjolla olisi esimerkiksi puolipakollisia kirjoituskursseja, joita vaikkapa kansalaisjärjestöt voisivat järjestää.

Maria: Joku sellainen jatkuva toiminto olis hyvä että vaikka että joka perjantai olis joku suomen puheryhmä minne vois tulla ja siellä vois myös kirjoittaa ja joku korjais niitä tekstejä, se olis mulle ainakin tärkeätä, ja sen pitäis olla sen osallistumisen jollain tavalla pakollista ettei sitten tulis keksittyä tekosyitä että... [naurahduksia]

(Maria, litterointi s. 12.)

6.3 Haastateltujen kuvaus onnistuneesta ja epäonnistuneesta kotoutumisesta

Kun tarkastelin haastatteluaineiston ja parlamentaarisen puheen aineiston analyysien tuloksia keskenään, pyrin löytämään lähestymistapoja, jotka olisivat edesauttaneet havaintojen jäsentämistä yleiselle tasolle irti yksittäisten ongelmien kuvauksesta. Lähestyttyäni aihetta useista eri suunnista huomasin, että molemmissa aineistoissa esiintyi samanlainen tapa tuottaa kategorioita onnistuneesta ja epäonnistuneesta kotoutumisesta kotoutuvan yksilön ja yhteiskunnan välisen vastavuoroisuuden kautta. Kategorioiden tuottamisen tavat loivat niin mielenkiintoisen vertailuasetelman, että tartuin aiheeseen jo pelkästä innostuksesta, mutta katsoin sen myös palvelevan tutkimuskysymykseen vastaamista. Lähestyin aineistoja uudelleen kysyen niiltä, miten niissä problematisoitiin ja jäsennettiin onnistunutta ja epäonnistunutta kotoutumista. Tässä alaluvussa käsittelen maahanmuuttajaäitien haastatteluissa esiin nousseita tapoja käsitteellistää onnistunutta ja epäonnistunutta kotoutumista. Kuten totesin, vastavuoroisuus oli avainkäsite, jolla pystyin nostamaan kahden hyvin erilaisen ja eri tasoilla keskustelewan aineiston tulokset samanlaiselle vertailutasolle.

Vastavuoroisuuden merkitys tuli esille, kun havaitsin, että haastatteluun osallistuneet maahanmuuttajaäidit mielsivät kotoutumisen kaksisuuntaiseksi prosessiksi, jossa yksilö tulee osaksi yhteiskuntaa. Kuten kotoutumisprosessin vaiheissakin aiemmassa

alaluvussa tuli ilmi, kotoutumisprosessin palkintona koettiin olevan täysi osallisuus sellaisessa yhteiskunnassa, jossa voisi olla samanlaisena yksilönä muiden joukossa. Osallisuuteen ei kytketty poliittista ulottuvuutta kuten esimerkiksi kansalaisuuden saamista ja äänioikeutta, vaan osallisuutta leimasi ”normaalius” suhteessa kantaväestöön, yhteiskunnan antama hyväksyntä ja syrjimättömyys. Työ, kieli, koulutus, sosiaalinen pääoma ja lastenhoidon järjestämistä tukevat julkiset palvelut nähtiin välineinä, joiden avulla kotoutumisprosessissa oli mahdollista edetä. Yksilön oman vastuun merkitys nähtiin kuitenkin lähtökohtana kaikkeen. Jokainen haastateltava painotti yksilön oman sisäisen asenteen ja tahdon merkitystä kotoutumisprosessissa. Asenteeseen, motivaatioon ja haluun kotoutua vaikuttivat sisä- ja ulkopuoliset tekijät, jotka olivat pitkälti samoja kuin selviytymisstrategian luomisen vaiheessa elämänasenteeseen ja mahdollisuuksien kokemuksiin vaikuttavat tekijät. Ulkopuolisia tekijöitä olivat siis esimerkiksi kokemukset syrjinnästä ja muiden valtioiden vetovoimatekijät.

Adia: Joskus, ajoittain sanon ettei se ole vain kielestä kiinni, vaan on jotain asioita, joita et voi muuttaa. Vaikka opiskelisit kielen, se ei olisi riittävästi. Joten se tekee joskus motivaation alhaiseksi, koska ajatellen että saan kutsun haastatteluun, ja minulla on parempi ansioluettelo kuin suomalaisella, ja puhun sujuvasti suomea, mutta värini takia minua syrjitään. Ja ajattelen, että miksi minä opiskelen tätä kieltä, kun en voi kuitenkaan vaihtaa väriäni.

(Adia, litterointi s. 11.)

Huolimatta kuitenkin ulkopuolisista olosuhteista haastateltavat painottivat oman asenteen merkitystä lähtökohtana kotoutumiselle. Asenne, itsenäisyys ja omaaloitteisuus saivat runsaasti mainintoja.

Maria: Se mikä yleisesti eniten vaikuttaa kotoutumiseen on sun oma asenne siihen ja sit sen lisäksi ihmiset. Se apu ja hyväksyntä minkä ne voi antaa sulle, eli se se on. Eli ne on mulle ne tärkeimmät asiat kotoutumisessa johonkin paikkaan. Se on se oma asenne mikä on kaikista tärkeintä integraatiossa ja missä tahansa mitä haluaa tehdä.

(Maria, litterointi s. 11.)

Katarina: Pitää olla itsenäinen, se on tärkein asia, koska esimerkiksi me tulimme Suomeen työn kautta, mutta on ihmisiä, jotka saavat heti jonkinlaisia tukia, että ei

pitäisi aina ajatella niin että aina tuettaisiin tätä asumista täällä Suomessa. Nyt kun mieheni on yksin töissä niin meillä on tulot vähän pienentyneet. Ei saisi ajatella että kaikki auttavat, tai pitäisi auttaa.

(Katarina, litterointi s. 6.)

Adia: Viimeinen kysymys voisi olla, että mitä ihminen voi itse tehdä asioidensa eteen. Ettei kaikki olisi vain sitä, että on autettavana. Ettei oletettaisi, että aina vain autetaan.

(Adia, litterointi s. 16.)

Ana: Minulla ei ole ollut huonoja kokemuksia ja minun näkemykseni integraatioon on se, että olen myös nähnyt paljon ulkomaalaisia jotka eivät halua integroitua. Ja tämä on ongelma. Jos istut kotonasi ja odotat jotakuta tulemaan auttamaan ja vain kritisoit maata, en usko että siitä on hyötyä. No, jos olet ulkomaalainen, sinun täytyy tehdä ensimmäinen siirto. Minä ajattelen niin. Se on minun näkemykseni integraatiosta... koska tämä on jonkun maa. Niin kuin jos menet jonkun taloon, sinun täytyy luultavasti yrittää nähdä... tai jos menet naimisiin, menet naimisiin toisen perheen kanssa, sinun täytyy nähdä miten tulet toimeen toisten kanssa ja ottaa pieniä askeleita, pienen pieniä askeleita.

(Ana, litterointi s. 3.)

Kun onnistuneelle kotoutumisprosessille annettuja merkityksiä tarkastelee vastavuoroisuuden kautta, huomaa, että yhteiskunnan vastuu maahanmuuttajien kotoutumisen onnistumisessa liittyy kotoutumisen välineiden (työ, koulutus, kieli) toimivuuteen sekä esimerkiksi ennakkoluulojen ja syrjinnän purkamiseen. Yhteiskunnan olisi myös kyettävä ottamaan vastaan yksilön tarjoamat resurssit, jotta vastavuoroinen suhde voisi muodostua. Haastatteluissa ilmeni, että jos yksilö koki joutuvansa turvautumaan esimerkiksi sosiaalipalveluiden apuun taloudellisen tilanteen vuoksi, hän koki sen myös tappiona oman itsenäisyytensä ja itsemääräämisoikeutensa suhteen. Tämän vuoksi onnistuneeseen kotoutumiseen liitettiin myös ajatus siitä, että yhteiskunnan rakenteiden tulisi toimia niin hyvin, että maahanmuuttajat voisivat rakentaa omaa elämäänsä työn ja elämää rikastavan sosiaalisen pääoman varassa ilman, että joutuisivat turvautumaan ulkopuoliseen apuun.

Adia: Tai joudut menemään sosiaalivirastoon pyytämään apua, ja kun sosiaalivirasto auttaa sinua, siihen liittyy stigma. Kun joutuu menemään sosiaalivirastoon ja sanomaan, etten pysty huolehtimaan perheestäni, vaan tarvitsen apuunne. Siihen liittyy stigma. Ei kaikki halua olla autettavana, kuin

olisit aina lapsi, vaan kun kasvat aikuiseksi, haluat kontrolloida oman elämäsi ja kantaa vastuun itse.

(Adia, litterointi s. 4-5.)

Onnistuneeseen kotoutumiseen vastavuoroisena prosessina liittyi näin ollen ajatus siitä, että maahanmuuttajan taitojen ja tarjoamien resurssien on kohdattava myös yhteiskunnan tarpeet; jos yhteiskunta ei tarvitse maahanmuuttajaa, maahanmuuttaja voi kokea kotoutumisessa epäonnistumista ja pohtia, missä muussa maassa hänen tarjoamansa resurssit otettaisiin paremmin vastaan. Epäonnistunutta kotoutumista haastatellut kuvasivat tilanteena, jossa maahanmuuttaja päättää lähteä pois Suomesta. Tällaisessa tilanteessa yhteiskunnan ja maahanmuuttajan tarpeet ja resurssit eivät kohtaa, jolloin oman kotimaan tai muiden maiden vetovoimatekijät vahvistuvat.

6.4 Kotoutumisen problematisointi parlamentarisessa puheessa

Seuraavaksi tarkastelen, millä tavalla parlamentaarisen puheen aineistossa ongelmallistettiin maahanmuuttajien kotoutumista. WPR-analyysin tulosten jäsentämiseen ja esitystavan muotoutumiseen vaikuttivat jo saadut tulokset maahanmuuttajaaitien haastatteluaineistosta sekä teorial määritelmien normatiivisuudesta, uusrasismista poliittisessa puheessa sekä toiseudesta. Pyrin jäsentämään parlamentaarisen puheen analyysin tulokset samanlaiseen lähestymistapaan, jota olin käyttänyt myös haastatteluaineiston analyysin tulosten jäsennyksessä ja esitystavassa. Tällä tavoin halusin saada kaksi hyvin erilaista aineistoa paremmin keskustelemaan keskenään.

Seuraavaksi esittelen keskeiset havainnot parlamentaarista puhetta käsittelevästä aineistosta. Havaintoni käsittävät aineistossa havaittavissa olleita hegemonisia diskursseja. Luvun lopussa käyn läpi keskeiset tulokset parlamentarisesta puheesta,

jonka kohteena oli ollut maahanmuuttajanaisten kotoutuminen. Johtopäätösluvussa yhdistän kahden aineiston havainnot ja pohdin, kuinka ne keskustelevat keskenään.

6.4.1 Kotoutuminen osallisuutta suomenkielisestä työelämästä

Maahanmuuttajavaltaistuminen ja erityisesti maahanmuuttajataustaisten asukkaiden korkea työttömyys vaatii nopeita toimia, etteivät Suomessa toistuvien Euroopan suurkaupunkien maahanmuuttajalähiöiden ongelmat. Työ on parasta sosiaaliturvaa.

Talousarvioaloite TAA 205/2012: määrärahan osoittaminen työllistämis-, koulutus- ja erityistoimiin Turun Varissuolla/Maria Lohela (ps)

Parlamentaariselle puheaineistolle suoritettu WPR-analyysi tuotti tuloksen, jonka mukaan suurin osa maahanmuuttajien kotoutumisen ongelmien taustalla olevista syistä liitettiin ongelmiin työmarkkinoilla. Syyt työttömyyteen miellettiin johtuvan puutteista kielenopetuksessa, kotouttamispalveluissa, byrokratiasta, syrjinnästä, puutteista osaamisen tunnistamisessa, liiasta maahanmuuttajien määrästä, joidenkin maahanmuuttajien heikosta koulutustasosta ja kielitaidottomuudesta tai muista tarkemmin nimeämättä jätetyistä ”ominaisuuksista”, jotka eivät palvele maahanmuuttajien työllistymistä suomalaisilla työmarkkinoilla.

Astrid Thors/r: Toinen asia on, että yksi osa Helsingin kaupunkia otti nyt nimettömän työnhaun käyttöön, jotta maahanmuuttajat pääsisivät paremmin työhön. Erinomainen esimerkki siitä: tiedämme, että jos on vierasperäinen nimi, olkoon se vaikkapa vain Bogomoloff, niin kestää kaksinkertaisen ajan (Ben Zyskowicz: Puhumattakaan, että se olisi Zyskowicz! - Naurua) - niin - ennen kuin saa mitään työtä. Onko teillä aikeita puuttua myöskin tähän asiaan?

Täysistunnon pöytäkirja PTK 8/2013; maahanmuuttajien kotouttaminen

Jussi Halla-aho/ps: Kuitenkin ruotsalaiset ja hollantilaiset lehtitiedot kertovat, että sikäläisten tutkimusten mukaan nimetön työnhaku ei millään tavalla parantanut maahanmuuttajien mahdollisuutta saada työtä. Työnantajien asenteet

ovat todennäköisesti aivan liian helppo selitys maahanmuuttajien tai tiettyjen maahanmuuttajaryhmien huikealle työttömyysasteelle. Todennäköisempi selitys on se, että näiltä ihmisiltä vain keskimääräistä useammin puuttuu niitä ominaisuuksia, jotka ovat suomalaisessa yhteiskunnassa tarpeellisia tai välttämättömiä työllistymiseksi.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 8/2013; maahanmuuttajien kotouttaminen

Ratkaisuksi ehdotettiin pääasiassa resurssien lisäämistä eri kotouttamispolitiikan sektoreille kuten lupahallintoon, työvoimatoimistoille, kielikurssien järjestäjille tai maahanmuuttajien kotoutumista tukeville järjestöille. Toinen yleinen ehdotus ongelmien ratkaisuksi oli yleisesti hallinnon kehittäminen ja esteitä tuottavien rakenteiden tarkasteleminen, tosin ratkaisuehdotusten tarkempi sisältö jäi yleensä abstraktille tasolle. (Tämä on ymmärrettävää, koska useissa täysistuntokeskusteluissa minuutin aikaraja puheelle rajasi puheen sisältöä ja pakotti puhujan muotoilemaan asiansa lyhyesti.) Kolmas yleinen tapa reagoida maahanmuuttajien työelämään kiinnittymisen vaikeuksiin oli liittää maahanmuuttajien lukumäärä ja kotoutumisen onnistuminen toisiinsa. Liian suuren maahanmuuttajamäärän nähtiin vaikeuttavan suomalaisen kotouttamisjärjestelmän toimivuutta ja johtavan syrjäytymiseen sekä riskeihin yhteiskuntarauhassa. Tällaisissa puhetavoissa oli tyypillistä kyseenalaistaa monikulttuurisen yhteiskunnan toimivuus ja ehdottaa ratkaisuksi ulkomaisen työvoiman saatavuusharkintaa tai yhteiskunnan muuttamista vähemmän houkuttelevaksi humanitääriselle maahanmuutolle.

Paitsi, että kotoutumisen ongelmien ilmenemismuodoiksi liitettiin työttömyys, työ nähtiin myös välineeksi monien muiden kotoutumisen ongelmien estämiseksi. Tällaisia ongelmia olivat esimerkiksi maahanmuuttajien keskittyminen tietyille asuinalueille, joiden pelättiin kehittyvän Suomen ”Malmöiksi”. Kuten tämän kappaleen alussa, lainauksessa Maria Lohelan (ps) talousarvioaloitteesta (TAA 205/2012), työtä pidettiin parhaana sosiaaliturvana, kun ratkaisua maahanmuuttajavaltaisen Varissuon alueen eriytymisen estämiseksi haettiin. Työllisyyden tukemisen välineiksi liitettiin yleisesti ammatillinen koulutus, suomalaista yhteiskuntaa käsittelevä koulutus, kielenopetus, syrjintään puuttuminen, työnantajien ja työntekijöiden kouluttaminen monikulttuuriseen

työympäristöön sekä kielen ja ammatillisen koulutuksen yhdistäminen.

Kotoutumisprosessin monisyisyys kutistettiin perussäännön ”kielitaito, koulutus, työ” varaan, jossa kieli ja koulutus veivät kotoutujaa kohti työmarkkinoita. Hallituspuolueiden osalta parlamentaarinen puhe sijoittui sektoreille, joiden rakenteet olivat tuttuja ja hallinnoituja ja joissa ratkaisuksi kelpasi useimmiten lisäraha. Ongelmallistaminen kulminoituikin oletuksiin, että rakenteiden toimimattomuus johtui resurssipulasta ja kehittämistarpeesta.

Työministeri Lauri Ihalainen: Meidän täytyy panostaa vielä enempi kuin ehkä nyt olemme tehneet nimenomaan näitten ihmisten kotouttamiseen, jonka ydin on kielitaito, koulutus ja työ. Ne ovat ne kotouttamisen välineet. Me olemme nyt lisänneet työvoimapolitiittista koulutusta maahanmuuttajille.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 83/2012; hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2013, keskustelu

Mitä kauemmaksi hallinnoiduista rakenteista parlamentaarinen puhe sijoittui, sitä abstraktimmaksi ratkaisuehdotukset ja ongelmallistaminen muuttuivat. Esimerkiksi kun kansanedustaja kommentoi liikunnan merkitystä kotouttamisen tukena ja tiedusteli, miten liikunta- ja kulttuurialaa voitaisiin paremmin hyödyntää kotoutumisessa, keskustelu näytti tältä:

Matti Saarinen/sd: Liikunta- ja kulttuurialalla on hyvin myönteisiä kokemuksia siitä, että integrointi uuteen kulttuuriin, maahanmuutto, onnistuu hyvin. Kysyisin urheilu- ja kulttuuriministeriltämme, onko tällä suunnalla joitain kampanjoita tai ohjelmia tai muuta vastaavaa, että voitaisiin paremmin hyödyntää niitä hyviä kokemuksia, joita liikunta- ja kulttuurialalla on näissä asioissa saavutettu.

Kulttuuri- ja urheiluministeri Paavo Arhinmäki: Arvoisa puhemies! Edustaja Saarisen huomio on äärimmäisen tärkeä. Kulttuuri ja urheilu ovat parhaita mahdollisia tapoja kotouttaa suomalaisen yhteiskuntaan maahanmuuttajataustaisia. On muutamia asioita, jotka me haluamme erityisesti huomioida. Ensinnäkin urheilun ja kulttuurin kautta voi tulla maahanmuuttajasankareita, esikuvia, joissa nähdään, miten tässä yhteiskunnassa pärjää taustasta riippumatta. Esimerkiksi Ranskassa jalkapallon

maailmanmestarit vuonna 1998 on esimerkki siitä, miten hyljätyistä siirtolaisista tuli koko kansan sankareita. Samalla tavalla kulttuurin puolella, esittävän taiteen puolella. Monia maahanmuuttajataustaisia jo nyt meillä niin pelaa maajoukkueissa kuin on kulttuurissa huipulla. He ovat esikuvia. Mutta toinen, mikä myös pitää huomioida, on se, että usein, vielä toistaiseksi, valitettavasti maahanmuuttajaperheissä taloudellinen tilanne on heikompi. Pitää varmistaa, että jokaisella, taustasta riippumatta jokaisella lapsella ja nuorella, on oikeus harrastukseen. Eivät voi olla kausimaksut, eivät voi olla kenttämaksut, eivät voi olla soitinmaksut sellaisia, että ne estävät harrastamisen. Tähän me tulemme panostamaan, että taataan seurojen kautta, järjestöjen kautta, mahdollisuus harrastaa ja osallistua.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 71/2011; rasismien ja syrjinnän vähentäminen

Yllä oleva ote täysistuntokeskustelusta havainnollistaa, millä tavalla kansanedustajan hedelmällinen avaus sosiaalisen pääoman merkityksestä kotoutumisessa kutistui ministerin vastauksessa köyhien maahanmuuttajaperheiden lasten harrastusten kustannuskysymykseen ja siihen, että maan hylkiöistä kansallissankareiksi muuttuneet voivat toimia esikuvina. Kuten aineiston analyysissä oli muutoinkin havaittavissa, sosiaaliselle pääomalle ei mielletty keskusteluissa yleisesti ottaen välinearvoa kotoutumisprosessin tukena.

Myös syrjintää ja rasismia koskeva keskustelu ratkaisuehdotuksineen jäi pääosin abstraktille tasolle lukuun ottamatta lyhyttä keskustelua Helsingin kaupungin käyttöön ottamasta nimettömästä työnhausta. Muutoin syrjinnän tai rasismien ongelmiin puututtiin ”aikomuksella puuttua” tai lupaamalla ”lisätä yhdenvertaisuutta”. Konkreettiset rasismia vastaan suunnatut ratkaisuehdotukset liitettiin opetushallinnon alle, missä toimenpiteet liittyivät lasten ja nuorten koulutukseen – lukuun ottamatta yhtä kommenttia, jossa rasismia vastaan käytiin koulutuksella ja maahanmuuttajien paremmalla kotiutumisella:

Valtiovarainministeri Jutta Urpilainen: Hallitus tekee toimia rasisminvastaisen työn edistämiseksi monella eri tapaa, ja uskon, että on ehkä kaksi sellaista toimialaa, jotka korostuvat ylitse muiden: On ministeri Ihalaisen kotouttamistoimenpideohjelma, jonka on tarkoitus valmistua vuonna 2012. Siinä on tarkoitus löytää entistä parempia keinoja maahanmuuttajien integroimiseksi, kotouttamiseksi, osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Toinen tärkeä osa on varmasti

opetusministeri Gustafssonin toimialaan liittyen se, mitä me teemme opetuspuolella, kouluissa, maahanmuuttajalasten opetuksen parantamiseksi mutta ylipäänsä suvaitsevaisuuden edistämiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 71/2011; rasismien ja syrjinnän vähentäminen

Ongelmallistamisen kautta tarkasteltuna edellinen puhuja piti yhteiskunnassa esiintyvän rasismien syinä lasten asenteissa kytevää suvaitsemattomuutta sekä maahanmuuttajien kotoutumista, jonka parantamiseksi tuli löytää entistä parempia keinoja. Puhuja jätti huomiotta sen, että kotoutumisen ongelmien taustalla voi itsessään olla jo syrjintää.

Phaletin ja Swyngedouwin (2003, 7-8) mukaan kotouttamista ja kotoutumista käsittelevään poliittiseen puheeseen liittyy usein vahva normatiivinen lataus ja tietynlainen kuvaus ideaalista yhteiskunnasta. Kotoutumisen astetta mitanneiden tutkimusten tulokset ovat olleet riippuvaisia siitä, mitä muuttajia mittaukseen on valittu. Tulokset ovat vaihdelleet riippuen siitä, onko kotoutumisen astetta mitattu työllisyys- ja työttömyysasteella, kielitaidolla vai poliittisella osallistumisella. Maahanmuuttaja on voinut esimerkiksi menestyä taloudellisesti erinomaisesti ilman, että on oppinut kantaväestön kieltä tai kulttuuria. On myös mahdollista, että kielen ja kulttuurin oppinut maahanmuuttaja on muutoin syrjäytynyt yhteiskunnasta. Kun parlamentaarisen puheen ongelmallistuksia tarkastelee Phaletin ja Swyngedouwin kuvaaman määritelmien normatiivisuuden kautta, on huomattavissa, että poliittinen osallisuus jää kotoutumisen problematisoinneista käytännössä kokonaan vaille mainintoja ja käsitys osallisuudesta määrittyi pääasiassa työmarkkinoiden osallisuuden kautta. Vain yhdessä aineistossa mukana olleessa puheenvuorossa käsiteltiin maahanmuuttajien kotoutumista kokonaisvaltaisemmin:

Jani Toivola/vihr: Arvoisa puhemies! Olen tänään valinnut puhua ryhmästä, joka ikävä kyllä ei vielääkään ole tässä salissa edustettuna, vaikka se olisi elintärkeää koko yhteiskunnalle. – – Meidän on uskallettava istua saman pöydän ääreen ja yhdessä kehittää sellaista maahanmuuttopolitiikkaa, joka on ihmistä kunnioittavaa, avointa, tehokasta ja tuottavaa, politiikkaa, jonka avulla jokainen Suomeen tuleva ihminen löytää paikkansa yhteiskunnastamme, politiikkaa, joka uskaltaa rohkeasti määrittää kuvan tulevaisuuden Suomesta, jossa jokainen voi ja

saa tunnistaa itsensä.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 22/2011; valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle 22.6.2011 nimitetyn pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmasta, keskustelu

Harvinaiseksi jäi myös seuraava kommentti, jossa kansanedustaja kritisoi vallitsevaa poliittista keskustelua turvapaikanhakijoiden työelämään sopeutumisesta ja muistutti, ettei ihmisiä voi arvottaa vain työn perusteella:

Kimmo Kiljunen/sd: On uskomatonta tämä keskustelu täällä turvapaikan hakemisesta: pohditaan siitä lähtökohdasta, miten se sopeutuu Suomen työelämään tai muihin asioihin. Kysymys on ihmisten oikeudesta suojaan, ihmisten oikeudesta suojaan, sellaisen, jotka ovat vainottuja. Työmarkkinat on toinen kysymys. Ihmiset liikkuvat työmarkkinoiden perässä, ja keskeisin syy, ed. Zyskowicz, tulla Suomeen on se, että he rakastuvat rajojen ylitse, muodostavat perheitä, yhdistävät perheitä. Kunnioittakaa ihmisten liikkumavapautta!

Täysistunnon pöytäkirja PTK 150/2010; yleiskeskustelu hallituksen esityksestä ulkomaalaislain muuttamiseksi

6.4.2 Suomalaisuus erottautumista toiseudesta

Osallisuuden työmarkkinoihin liittävän diskurssin lisäksi aineistosta oli löydettävissä myös diskurssi, joka määritteli suomalaisuutta suhteessa toisiin eli maahanmuuttajiin. Diskurssi tuli esille ongelmallistamisanalyysin kautta, kun tarkastelin, millä tavalla maahanmuuttajien ja yhteiskunnan välisten erojen kotoutumiselle aiheuttamia ongelmia pyrittiin parlamentaarisisessa puheessa ratkaisemaan. WPR-analyysissä on tarkoituksena löytää aineistosta myös hiljaisuuksia, eli asioita, joista aktiivisesti vaietaan. Näiden hiljaisuuksien paljastaminen on hyödyllistä, kun halutaan kyseenalaistaa itsestäänselvyyksinä pidetyt puheentuottamisen tavat.

Suomalaisuus on suomenkielisyttä

Pertti Virtanen (ps): Kun Suomessa mieli tekee - Kalevala alkaa jo sanoilla "mieleni minun tekevi" - niin kieli haisee, tuoksuu, on läsnä siinä ilmaisussa. Koko kielen olemus korostaa Suomessa, eestissä, se sana, että me olemme tässä mukana hyvässä mielessä, että meidän mieleemme tekee olla suomalaisia, että me olemme mielellämme tässä maassa.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 135/2010; hallituksen esitys laiksi kansalaisuuslain muuttamisesta, yleiskeskustelu

Suomen kieli suomalaisen yhteiskunnan käyttökielenä muodosti vahvan yksimielisyyden kotoutumista koskevassa keskustelussa. Suomen kieli käsitettiin pohjaksi kaikelle kotoutumiselle ja rakenteiden toiminnalle. Tämä puheentuottamisen tapa oli kyseenalaistamaton joka eduskuntapuolueessa yhtä kansanedustajaa lukuun ottamatta. Hiljaisuutena puhettavassa oli kieltäytyminen ajattelutavasta, jonka mukaan yhteiskunta voisi muuttua myös samalla, kun maassa kasvaa vieraskielisen väestön osuus. Esimerkkinä tällaisesta ajattelutavasta voisi toimia puhetapa, jossa vieraskielisyyttä tai palvelujen tarjoamista tai saamista muilla kuin kotimaisilla kielillä ei nähtäisi uhkana suomalaiselle kansalliselle identiteetille, vaan että yhteiskunnan kehittäminen monikielelliseksi tekisi yhteiskunnasta maahanmuuttajaystävällisen ja houkuttelisi esimerkiksi kansainvälisiä yrityksiä sijoittamaan Suomen työmarkkinoille. Yksi kansanedustaja kuitenkin kyseenalaisti suomenkielisen suomalaisuuden diskurssin:

Kimmo Kiljunen/sd: Tässä suhteessa tietenkin, jos haluaa asiaa pikkuisen filosofoida, voi olla, että tämä keskustelukin tänään 2011 Suomen eduskunnassa näyttäytyy 50-100 vuoden päästä kovin kummalliselta, kun maailma on yhä enemmän integroitunut ja yhä enemmän tunnistamme sen, että luomakunnan muut kappaleet, linnut, petoeläimet ylittävät rajoja. Kuka määrittää sen, että ihmisellä ei ole oikeutta etsiä asuinsijaansa sieltä, minkä hän katsoo parhaimmaksi eikä niinpäin, kun täällä käydään keskustelua, kenet me hyväksymme suomalaisiksi? Minusta on tärkeätä, että me tunnistamme suomalaisuuden. On tärkeätä, että täällä asuvat ihmiset pystyvät kommunikoimaan keskenään, Suomen kieli on tärkeä, mutta ymmärtäkäämme kuitenkin se lähestymistapa, että me olemme ihmisiä riippumatta näistä rajoista, joita tällä hetkellä kansallisvaltiokeskeisessä maailmanjärjestelmässä vielä on.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 135/2010; hallituksen esitys laiksi kansalaisuuslain muuttamisesta, yleiskeskustelu

Kimmo Kiljusen (sdp) kritiikki kansallisvaltiokeskeisyyden määrittämisestä suomalaisuudesta ja sitä kautta tapahtuvasta yhteisön jäsenyyden määrittelystä jäi poikkeukseksi aineistoon kerääntyneessä materiaalissa. Muutoin suomalaista kulttuuria ja yhteiskunnan toimintaa määriteltiin suomenkielisyyden kautta. Kielen oppimista pidettiin ehtona kotoutumiselle, mutta joskus myös jopa maahan jäämiselle:

Työperäisen maahanmuuton lisääminen on välttämätöntä työvoimapula-aloilla ja monilla erikoisosaamisen aloilla. Maahanmuuttajien kotoutumisen ja maahan jäämisen edellytys on vähintään auttava suomen tai ruotsin kielen taito. Suomen tai ruotsin kielen taitoa vaaditaan lisäksi useimmissa opiskelu- ja työpaikoissa.

Talousarvioaloite 755/2010; määrärahan osoittaminen työllistämis-, koulutus- ja erityistoimiin/useita allekirjoittajia (sd)

Suomen kielen tärkeys korostui erityisesti silloin, kun puhetapaa liitettiin maahanmuuttajien työllistymiseen terveyden- ja vanhustenhuoltoaloille. Toisaalta englanninkielisen koulutuksen nähtiin olevan perusteltua maahanmuuton lisääntyessä, mutta hoitoalalle vaadittiin parempaa kotimaisten kielten kielitaitoa.

Arja Juvonen/ps: Riittävän kielitaidon merkitys hoitoalalla on tärkeää. Ulkomaalaisten ja maahanmuuttajien hoitoalan koulutukseen on lisättävä kotimaisen kielitaidon koulutusta ja vaatimusta. Hoitajan on osattava kirjata, raportoida ja hoitaa potilasta tämän äidinkielellä. Englannin kieli ei saa tulla kansainvälisyydestään huolimatta suomalaisen terveyden- ja vanhustenhoitoon.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 23/2011; valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle 22.6.2011 nimetyn pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmasta, keskustelu

Hoitoaloilla esiintyvä työvoimapula, rakenteellisten keinojen avulla tapahtuva maahanmuuttajien ohjaaminen esimerkiksi lähihoitajakoulutukseen ja suomenkielen osaamisen merkitys hoitotyössä muodostavat itsessään kokonaisuuden, jota olisi mahdollista tarkastella esimerkiksi julkisen valinnan teorian avulla. Julkisen valinnan

teorian mukaan valtio luo itse tarpeen julkisille palveluille. Muun muassa julkisen valinnan teorian Virginian koulukunnan tutkijat ovat kiinnostuneita voimista, jotka päättävät ja ehdollistavat julkisia palveluita ja valtion kasvua, joiden seurauksena valtion roolia muutetaan tuottavasta pakottavaksi. (Mitchell 1988, 8.) Julkisen valinnan teoria ei sisälly tutkielmani teoreettiseen viitekehykseen, mutta on hyvä ymmärtää, että tiettyjen puheentuottamisen tapojen taustalla vaikuttavat monenlaiset voimat. Jätän julkisen valinnan teorian siksi vain maininnan tasolle.

Toinen asia, mistä kielipolitiikkaa ja kotoutumista koskevassa puhetavassa vaiettiin, oli kaksikielisyyden vaatimusten ongelmallisuus maahanmuuttajille, minkä esimerkiksi Adia haastattelussaan toi esiin. Vaatimukset sekä suomen että ruotsin kielen kielitutkinnoista ovat mahdottomia suurimmalle osalle sellaisista maahanmuuttajista, jotka saapuvat Suomeen aikuisiällä ja joille kumpikin kielistä on lähtökohtaisesti vieras. Esimerkiksi monilla julkisen sektorin aloilla virkoihin vaaditaan molempien kotimaisten kielten taito. Vaatimus kahden kotimaisen kielen hallinnasta on käytännössä rakenteellinen este monen maahanmuuttajan työllistymiselle julkiselle sektorille, ja se vaikuttaa vieraskieliseen maahanmuuttajaväestöön ankarammin kuin kantasuomalaisiin.

Jos kielipolitiikkaa ja suomen kielen aseman korostamista pohtii uusrasismien ja toiseuden tuottamisen kannalta, voi havaita, että kotoutumista käsittelevässä poliittisessa keskustelussa ongelmien perimmäinen syy liitettiin – luonnollisesti – maahanmuuttajien vieraskielisyyteen. Ongelmana ei siis pidetty sitä, että yhteiskunnassa on vaikea selvittää vieraskielisenä, vaan sitä, kuinka saada vieraskieliset puhumaan suomea. Ratkaisuksi ehdotettiin resurssien lisäämistä maahanmuuttajien kielikoulutukseen, mutta ei esimerkiksi suomalaisten vieraiden kielten kielitaidon (jota kiitellään esimerkiksi vuonna 2012 julkaistussa EU:n eurobarometritutkimuksessa 386!) hyödyntämistä yhteiskunnassa kokonaisvaltaisemmin. Ajattelutavan voisi kiteyttää karrikoidusti esittämällä, että suomalaisten vieraiden kielten kielitaitoa ylistetään vain silloin, kun kyse on ulkomaisten yritysasiakkaiden palvelemisesta, mutta kun kyse on julkisten palveluiden toimivuudesta asiakastasolla, Suomessa puhutaan suomea.

Van Dijkin teoriassa uusrasismien strategioista ei sinänsä ole löydettävissä yksittäistä strategiaa, jolla suomen kieltä suojelevaa puhetapaa voisi selittää suoraanaisesti uusrasismina. Kuitenkin van Dijk toteaa, että uusrasismiksi tulkittavan argumentoinnin tavoitteena on ylläpitää ja legitimoida valkoisen kansanosan dominanssia. Kun asiaa pohtii tämän tavoitteen kautta, on mahdollista venyttää uusrasismien käsitettä sovellettavaksi myös ilmiöihin, joissa rakenteellisilla päätöksillä vahvistetaan oman maan kansalaisten asemaa suhteessa maahanmuuttajiin esimerkiksi työmarkkinoilla. Van Dijk toteaaakin, että todelliseen tasa-arvoon tähtäävien toimien konkreettinen toteutus tarkoittaisi vallan vähenemistä dominoivalta ryhmältä. (Van Dijk 1997, 36-39.)

Vaikka suomen kielen hallitsevasta ja purkamattomasta asemasta vallitsikin eduskunnassa lähes täydellinen yksimielisyys, eivät ratkaisut silti olleet täysin vaihtoehtottomia. Kansalaisuuden saamiseksi edellytetyn kielitaitovaatimuksen nähtiin aiheuttavan eriarvoisuutta maahanmuuttajaperheiden sisällä, koska kotiäitien mahdollisuudet kielenopiskeluun nähtiin miehiä haastavampana. Tämän katsottiin johtavan tilanteeseen, jossa koko muu perhe saavuttaa hyvän kielitaidon ja Suomen kansalaisuuden, mutta perheenäidit jäävät sitä vaille. Ratkaisuksi ehdotettiin kansalaisuuden saamiseen liittyvän kielitaitovaatimuksen tason madaltamista poikkeustapauksissa.

Toiseus kotoutumisen epäonnistumisen taustalla

Maahanmuuttajaäitien haastatteluissa esille nousi epäonnistuneen kotoutumisen kuvaus tilanteena, jossa maahanmuuttaja ja yhteiskunta eivät pysty sovittamaan yhteen tarpeitaan ja tarjoamiaan resursseja ja jossa maahanmuuttaja päättää lähteä pois maasta. Esimerkiksi Taran perhe odotti vain hetkeä, jolloin Taran poika, Amir, saisi korkeakoulututkintonsa valmiiksi, jolloin koko perhe muuttaisi pois Suomesta. Amir, lapsuudestaan asti Suomessa kasvaneena, totesi, että myös useat hänen maahanmuuttajataustaiset opiskelutoverinsa aikoivat muuttaa maasta pois valmistuttuaan. Syyksi tähän hän kertoi, että Suomessa oli vaikea olla kuin kotonaan kantaväestön maahanmuuttajiin kohdistamien negatiivisten asenteiden vuoksi. Maahanmuuttajaäitien haastatteluista saamani kuvaus kotoutumisen

vastavuoroisuudesta auttoi minua tuomaan esille parlamentaarisen puheen kotoutumisen epäonnistumista koskevan hiljaisuuden: hyväosaisten ja korkeakoulutettujen maahanmuuttajien maastamuuton. Pureduin tämän hiljaisuuden kimppuun toiseuden teorian avulla ja pyrin haastamaan sillä kotoutumisen epäonnistujien diskurssia.

Kuten jo äsken osallisuutta ja kieltä koskevissa alaluvuissa esitin, onnistunut kotoutuminen liitettiin osallisuuteen suomenkielisillä työmarkkinoilla. Maahanmuuttajien kotoutumisen epäonnistumista puolestaan kuvattiin osattomuutena suomenkielisistä työmarkkinoista. Kaiken kaikkiaan aineistosta oli löydettävissä seuraavat indikaattorit epäonnistuneelle kotoutumiselle: työttömyys, työllistyminen harmaalle sektorille, ristiriidat ja työn sujumisen vaikeudet työympäristössä, puutteet suomen kielen taidossa, syrjäytyminen, omassa etnisessä ryhmässä pysytteleväminen, maahanmuuttajavaltaisten asuinkeskittymien syntyminen, opintojen keskeyttäminen, yleinen osattomuus, yhteiskunnan kustannukseksi jääminen sekä rikollinen elämäntapa. Parlamentaarisessa puheessa maahanmuuttajien epäonnistunutta kotoutumista kuvattiin siis yksipuoleisesti tilanteella, jossa maahanmuuttajat olivat jääneet yhteiskunnan kustannukseksi: työttömiksi, syrjäytyneiksi, radikalisoituviksi sekä itselleen ja muille käyttäytymisellään tuhoa aiheuttaviksi.

Ben Zyskowicz/kok: Näitä tekijöitä säätämällä me pystymme vaikuttamaan Suomeen tulevien turvapaikanhakijoiden määrään, ja meidän tulee vaikuttaa, koska se vaihtoehto, että me otamme enemmän kuin mitä me pystymme onnistuneesti kotouttamaan, johtaa slummiutumiseen, syrjäytymiseen, ehkä jopa radikalisoitumiseen, joka tapauksessa hyvin kielteisiin vaikutuksiin sekä näille asianomaisille itselleen että suomalaiselle yhteiskunnalle.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 150/2010; yleiskeskustelu hallituksen esityksestä ulkomaalaislain muuttamiseksi

Yllä oleva Ben Zyskowiczin (kok) kommentti koski turvapaikanhakijoita, joiden perheen yhdistämishakemusten suuren määrän hän katsoi johtavan kuvatun kaltaiseen tilanteeseen. Usein syyt kotoutumisen epäonnistumiselle liitettiin ominaisuuksiin, jotka ovat suomalaisessa yhteiskunnassa kasvaneelle yksilölle poikkeavia, kuten esimerkiksi

luku- ja kirjoitustaidottomuuteen. Kotoutuminen miellettiin pääosin yksisuuntaiseksi prosessiksi, jossa yhteiskunta tarjoaa rakenteet, joiden varassa yksilö työllistyy, oppii suomen kielen ja suomalaisen arvomaailman. Yhteiskunnan rakenteita pidettiin pääosin toimivina ja suurimmat puutteet nähtiin lupahallinnon ja kielikurssien jonotusajoissa ja resursseissa. Rasismin ja syrjinnän torjumiseksi annetut lupaukset näyttivät kuitenkin jäävän hyvän tahdon tasolle. Tällä tavalla ratkaisuja analysoiden muodostui kuva, jossa maahanmuuttajien kotoutumiseksi lisättiin kerta toisensa jälkeen resursseja työvoima- ja koulutuspoliittisille sektoreille, mutta syrjinnän vaikutuksien huomioiminen jäi kokonaisuudesta puuttumaan. Yhdessäkään puheenvuorossa ei käsitelty korkeakoulutettujen maahanmuuttajien työttömyyttä, mikä olisi voinut kyseenalaistaa loputtoman koulutuksen merkityksen työelämään pääsyssä – ja siirtää huomion maahanmuuttajien puutteista yhteiskunnassa vallitseviin syrjiviin asenteisiin. Vaikutti jopa siltä, ettei syrjintää myönnetty tilanteissakaan, joissa syytä olisi ollut, vaikka ratkaisuksi ehdotettiin etnisen yhdenvertaisuuden kehittämistä – näin esimerkiksi seuraavissa otteissa maahanmuuttajaopiskelijoiden työnsaannin turvaamista koskevan kirjallisen kysymyksen kysymyksestä ja vastauksesta:

Eräässä oppilaitoksessa noin 25 lähihoitajaopiskelijan joukossa on kaksi maahanmuuttajataustaista opiskelijaa. Viime kesänä kaikki syntyperäiset suomalaiset opiskelijat saivat kesätyöpaikan, mutta kumpikaan maahanmuuttajataustaisista nuorista opiskelijoista ei saanut työtä. Nämä kohtuullisen hyvin suomen kieltä osaavat nuoret kokivat kohtelunsa syrjiväksi. Muodollisesti syrjintää ei tapahtunut, mutta jostakin syystä he eivät työpaikkaa saaneet. – – Mihin toimenpiteisiin hallitus aikoo ryhtyä maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden kesä- ja harjoittelutyöpaikkojen saannin turvaamiseksi tasavertaisesti muiden opiskelijoiden kanssa?

Kirjallinen kysymys KK 849/2010; maahanmuuttajaopiskelijoiden työnsaannin turvaaminen/Toimi Kankaaniemi (kd),

Työnantajan ja työntekijän sopimusvapauteen sekä vapaaseen valintaan perustuvalla työnvälityksellä edistetään työvoiman mahdollisimman tehokasta ja tarkoituksenmukaista työhönsijoittumista siten, että työnantaja saa tarjottuun työpaikkaan sopivimman ja parhaan saatavissa olevan työntekijän ja työntekijä työtä, jota hän parhaiten kykenee tekemään. Työnvälityksellä tuetaan työvoiman pysymistä avoimilla työmarkkinoilla. – – Valtion ja kuntien viranomaisilla on velvollisuus laatia suunnitelma etnisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi. – – Sisäasiainministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö pyrkivät edistämään yhdenvertaisuussuunnitelman käyttöä sekä laajemmin yhdenvertaisuutta ja

monimuotoisuutta työelämässä.

*Vastaus kirjalliseen kysymykseen KK 849/2010;
maahanmuuttajaopiskelijoiden työnsaannin turvaaminen/työministeri
Anni Sinnemäki (vihr)*

Uusrasismien strategioiden teoria voi osaltaan selittää sen, miksi kotoutumisen epäonnistumista pidettiin yksipuoleisesti tilana, jossa maahanmuuttaja on syrjäytynyt, eristäytynyt omaan etniseen yhteisöönsä tai vaarassa radikalisoitua. Tuottamalla kotoutumisen haasteista kärsivien maahanmuuttajien kuvausta suomalaisuudesta vahvasti eroavien piirteiden (kielitaidottomuus, Euroopan ulkopuolelta saapunut) avulla korostui kuvauksessa maahanmuuttajan toiseus. Näin oli mahdollista tuottaa ja ylläpitää hiljaista käsitystä, jonka mukaan suomalaisuuden normista vahvasti poikkeavat ihmisryhmät eivät yksinkertaisesti vain sopeudu Suomeen.

Tosiasiasa Suomeen eivät sopeudu välttämättä myöskään kuvatuunkaltaisen ryhmän toinen ääripää, korkeakoulutetut huippuosaajat. Tällaisilla yksilöillä on kuitenkin mahdollisuus muuttaa pois, jos toiset valtiot alkavat vaikuttaa houkuttelevammilta kuin Suomi. Ihmisryhmät, joiden kotoutumista nyt pidetään jopa erityisen hankalana työttömyysprosenttien valossa (somalialaiset, irakilaiset, kurdit), ovat ihmisryhmiä, joilla ei ole välttämättä mahdollisuutta muuttaa muuallekaan esimerkiksi suuren perhekoon tai kotimaan heikon turvallisuustilanteen vuoksi. Kun kotoutumisen epäonnistuminen kutistetaan koskemaan vain "heikkoja", voidaan huomio viedä pois muista ongelmista, joita kotoutumiseen liittyy yhteiskunnallisella tasolla: esimerkiksi syrjinnästä tai maahanmuuttajien vaikeudesta luoda ystävyyssuhteita kantaväestön kanssa.

Maahanmuuttajien poismuuttoon johtaneita syitä on tutkittu Suomessa vain vähän. Esimerkiksi Anni-Mari Karvinen (2009) on pyrkinyt selvittämään maahanmuuttajien poismuuttoa valikoituneen paluumuuton teorian avulla. Teorian mukaan epätasaisen tulojakauman maista Suomeen saapuneiden maahanmuuttajien todennäköisyys muuttaa pois maasta kasvaisi tulojen lisääntyessä. Karvisen tulosten mukaan kuitenkin tällaisista

maista saapuneiden maahanmuuttajien poismuutto vähenee tulojen kasvaessa. Myös tasaisen tulojakauman maista saapuneiden maahanmuuttajien todennäköisyys poismuuttoon vähenee tulojen kasvaessa vastoin teorian odotuksia. Tässä tutkielmassa tehtyjen havaintojen osalta on mahdollista käsittää Karvisen tulokset samansuuntaisiksi kuin maahanmuuttajanaisten haastatteluissa esille nousseet kuvaukset yksilön ja yhteiskunnan tarpeiden ja tarjottujen resurssien yhteensovittamisesta. Jos yksilön tulot kasvavat, on todennäköisesti ainakin osa sekä yksilön että yhteiskunnan tarpeista ja tarjotuista resursseista osattu tuoda onnistuneesti yhteen, jolloin ajatus poismuutosta ei muutu houkuttelevammaksi.

Korkeakoulutettujen – ja ylipäättään kaikkien niiden muidenkin, joilla on mahdollisuus muuttaa pois Suomesta ja rakentaa elämää toisessa maassa – poismuuttoa koskeva hiljaisuus parlamentaarisessa puheessa kuvaa hyvin politiikassa esiintyvää yksipuoleista suhtautumista kotoutumisprosessin vastavuoroisuuteen. Jos politiikkaa ajatellaan resurssien jakamisen näyttämönä, hiljaisuutta selittää hyvin se, ettei maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä poismuutto aiheuta Suomen julkiselle sektorille erityisiä kuluja. Jos taas ajatellaan, että maahanmuuttajien ja heidän täällä koulutettujen jälkeläistensä poismuutto vie mukanaan osaamista, tietotaitoa ja verotuloja, muodostuu valtiosta häviävä osapuoli. Aivovuodon kustannusten arvioiminen on kuitenkin vaikeaa eikä pidemmän tähtäimen kustannuksena todennäköisesti houkuttele poliitikkoja tarttumaan aiheeseen.

Teun van Dijk (1997, 36-39) mukaan uusrasismi voi piiloutua poliittiseen puheeseen esimerkiksi korostamalla oman valtion erinomaisuutta tai maahanmuuttajien toiseutta, minkä vuoksi edellä mainittuja havaintoja suomalaisuuden ja toiseuden eroavaisuuksien vahventamista valikoiduilla lähestymistavoilla tai yksipuoleisilla puhetavoilla voidaan arvioida uusrasismien strategioina. En kuitenkaan halua vain jättää analyysia uusrasismien strategioiden paljastamisen asteella, vaan haluan pyrkiä tarkastelemaan, minkälaisia seurauksia uusrasismien strategioiden käytöllä on kotoutumiskeskustelussa ja millä tavalla parlamentaarisessa puheessa kuvattu maahanmuuttajanainen asemoituu suhteessa yleiseen keskusteluun että suomalaiseen yhteiskuntaan. Näihin pohdintoihin

palaan tulosten yhteenvetoa käsittelevässä viimeisessä luvussa. Sitä ennen esitän vielä, minkälaisena parlamentaarinen puhe representoi maahanmuuttajanaisten kotoutujana.

6.5 Maahanmuuttajanaiset poliittisen puheen kohteena

6.5.1 Syyt maahanmuuttajanaisten kotoutumisen haasteiden taustalla

Olen edellä käsitellyt yleisesti maahanmuuttajien kotoutumista koskevia puheentuottamisen tapoja. Tässä luvussa tarkasteluni kohdistuu vain niihin parlamentaarisen puheen aineiston lausumiin, joissa esiintyi maahanmuuttajanaisten tai maahanmuuttajaäitiä. Käyn läpi, mitä indikaattoreita parlamentarisessa puheessa käsiteltiin merkeiksi maahanmuuttajanaisten kotoutumisen ongelmista, mitä syitä ongelmien taustalle esitettiin, mistä ongelmien katsottiin syntyneen sekä millaisia ehdotuksia ongelmien ratkaisemiseksi ehdotettiin. Tässä alaluvussa tarkastelen, minkälainen representaatio maahanmuuttajanaisesta tuotettiin parlamentaarisen puheen aineistossa. Myöhemmin, tulosten yhteenvetoa käsittelevässä luvussa, tarkastelen tämän alaluvun tuloksia laajemmassa kokonaisuudessa.

Kuten analyysiluvussa kerroin, maahanmuuttajanaiset mainittiin aineistossa yhteensä 22 kertaa. Nämä maininnat jakautuivat kuvaamaan ongelmien ilmenemistä seuraavilla ilmiöillä: työttömyys, väkivallan uhka ja alisteinen asema, kielitaidottomuus sekä yleinen syrjäytymisen uhka. Syyt näiden ilmiöiden taustalla kiersivät kehää ja kytkivät ilmiöt toisiinsa. Esimerkiksi työttömyyden taustalla esiintyviksi syiksi mainittiin alisteinen asema, luku- ja kirjoitustaidottomuus, kielitaidottomuus, haavoittuva asema sekä rakenteelliset ongelmat, kuten kotiäitien vaikeus yhdistää lastenhoito ja opiskelu tai työ.

Väkivallan uhan ja alisteisen aseman taustalla taas nähtiin työttömyys, oman tai puolison kulttuurin epätasa-arvoiset piirteet, oman etnisen yhteisön halu eristää nainen

yhteiskunnasta, kunniaväkivalta, pakkoavioliitot, etnisen yhteisön negatiivinen suhtautuminen musliminaisten ja suomalaisten miesten välisiin avioliittoihin sekä kansalaisuuslain vaatimukset kielitaidosta, mikä aiheuttaa kielikursseille pääsemättömille kotiaideille epätasa-arvoisen aseman suhteessa puolisoihin.

Kielitaidottomuuteen liitettiin rakenteelliset ongelmat, joiden vuoksi kotiaidit eivät pysty yhdistämään lastenhoitoa ja kielikursseille osallistumista sekä luku- ja kirjoitustaidottomuus, kielikurssien resurssipula ja kyvyttömyys hakeutua kursseille.

6.5.2 Kotoutumisen haasteiden kytkeminen toiseuteen

Van Dijkin mukaan uusrasismi voi kätkeytyä poliittisiin diskursseihin muun muassa representoimalla toisen ja toiseuden (tässä tapauksessa maahanmuuttajat) negatiivisena (1997, 36). Aineiston yleisin tapa representoida maahanmuuttajanaisten kotoutumisen haasteita oli esittää heidät homogeenisena ryhmänä, joka kärsi työttömyydestä, syrjäytymisen riskeistä, perheväkivallasta, perheen sisäisestä epätasa-arvosta ja lastenhoidon aiheuttamista vaikeuksista päästä osallistumaan kielikursseille. Näiden ongelmien ilmenemismuotojen taustalla nähtiin olevan kulttuurista tai uskonnosta syntyvä alisteinen asema, epätasa-arvoinen perhemalli tai muut toiseuteen liitetyt ominaisuudet kuten luku- ja kirjoitustaidottomuus tai alentunut kyky selviytyä arjen askareista.

Välttämättä kaikki monikulttuurisuuteen liittyvät seikat, kuten esimerkiksi se, etteivät muslimitaustaiset naiset kulttuurisista syistä johtuen juurikaan solmi avioliittoja kristittyjen miesten kanssa, eivät ole yhteiskunnallisen eheyden ja tasapainon kannalta sellaisia, joista pitäisi vaieta monikulttuurisuuden nimissä. Monelle suomalaiselle yhteiskunnallinen eheys ja yksilöiden välinen tasa-arvo ovat monikulttuurisuutta tärkeämpiä arvoja. Jos jonkin kulttuurin piirissä on sen kaltaisia piirteitä, ettei siinä tosiasiassa suvaita toisenlaista kulttuuria, vaikka kyseessä olisi tarve suvaita valtakulttuuria, tulee tämä piirre selkeästi tuoda ilmi kansalaisille, jotka sanomaa rahoittavat.

Kirjallinen kysymys KK 361/2012; Yleisradion sitoutuminen monikulttuurisuuden tukemiseen/Vesa-Matti Saarakkala (ps)

Tutkimusten mukaan maahanmuuttajanaiset ovat miehiä syrjäytyneempiä ja jäävät miehiä helpommin yhteiskunnan ja työmarkkinoiden ulkopuolelle. Tämä johtuu mm. monien maahanmuuttajanaisten heikosta kielitaidosta ja puutteellisesta koulutuksesta. Myös kulttuuriset syyt saattavat estää naisten täysipainoisen osallistumisen yhteiskunnan toimintaan ja työelämään. Puoliso tai muu perheyhteisö saattaa pitää naiset ja tytöt tietoisesti eristettyinä ja estää siten heidän kotoutumisensa ja kiinnittymisen ympäröivään yhteisöön. Monet maahanmuuttajanaiset joutuvat kohtaamaan myös perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa, ja heihin voi kohdistua myös ns. kunniaväkivaltaa. Väkivallan kohteeksi joutuneen maahanmuuttajanaisten on vaikea löytää ja saada apua, ja seurauksena on moninkertainen syrjäytyminen ja oman elämänhallinnan katoaminen. Vain pieni osa maahan muuttaneista naisista kotoutuu Suomeen ongelmitta.

Lakialoite 84/2010; Laki eräiden naisjärjestöjen valtionavusta annetun lain 1 §:n muuttamisesta/useita allekirjoittajia (kok, rkp, ps, vas, vihr, sd, kesk, kd)

Myös maahanmuuttajaäitien kyky hakeutua kielikursseille nostettiin esille, kun haluttiin vähätellä täysistunnossa käsiteltyä kielikurssien resurssipulaa. Seuraavassa lainauksessa puhuja kyseenalaisti kielikurssien resurssipulan vaikutuksen antamalla ymmärtää, etteivät maahanmuuttajaäidit todellisuudessa edes hae kielikursseille.

Pirkko Mattila/ps: Arvoisa puhemies! Juuri näin varmaan on, että on erilaisia tilanteita, minkä takia suomen kielen opintoihin ei pääse käsiksi, ja yksi on varmasti myös resurssipula. Elikkä haluaisin kysyä suoraan, aiotteko lisätä suomen kielen opetukseen niitä resursseja, joita tarvitaan. Tämä asia, mikä tuli ilmi, että perheenäidit eivät pääse koulutukseen, eivät osaa ehkä hakeutua - mielestäni siihen tarvitaan myös ehkä vielä todellista hakemista, että nämä äidit saadaan mukaan koulutukseen.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 8/2013; maahanmuuttajien kotouttaminen

Parlamentaariselle puheelle ominainen tapa kuvata maahanmuuttajanaista oli siis määrittää hänen kotoutumisprosessinsa haasteita etnisen toiseuden kautta, missä naissukupuolta leimasi heikkous ja kyvyttömyys toimijuuteen. Tällainen ennakkoluulojen ohjaama puheentuottamisen tapa voi olla ongelmallinen, koska määrittellessään maahanmuuttajanaiset kulttuurinsa rajoittamiksi se paitsi yksinkertaistaa liikaa monimutkaisia tapauksia (Haarakangas ym. 2000, 26), myös vaikeuttaa mahdollisuutta nähdä maahanmuuttajanaista luontevasti muussa kuin uhrin roolissa.

6.5.3 Meidän vai muiden kulttuuri?

Maahanmuuttajanaiset saattavat kuitenkin olla korostuneessa riskissä joutua kulttuuristen tapojen johdosta haitallisten käytäntöjen tai avioliittoon liittyvän painostuksen tai väkivallan uhreiksi. Nämä riskit voivat olla huomattavia sekä maahanmuuttaja- että suomalaistaustaisten puolisojen taholta, ja liittyvät usein naisten ulkopuolisuuteen työelämästä tai koulutuksesta sekä kielitaidon puutteesta.

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KK 371/2011; maahanmuuttajataustaisten naisien kotoutuminen/työministeri Lauri Ihalainen

Representaatio, joka kuvaa maahanmuuttajanaiset yleisesti toimijuutta vailla olevina tai omien kulttuureidensa uhreina, voidaan nähdä välineenä, jolla maahanmuuttajanaisten kotoutumisen ongelmat irrotetaan joko suomalaisen yhteiskunnan tuottamista kotoutumisen ongelmista tai yhteiskunnan omista ongelmista. Esimerkiksi maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan nostaminen haavoittuvan aseman indikaattoriksi ja uhriuden liittäminen naissukupuolen ominaisuudeksi ovat strategioita, jotka on mahdollista kyseenalaistaa yksipuoleisena. Tilastot, joiden varaan poliittinen puhe usein rakentui, kertoivat, että maahanmuuttajanaiset kokevat enemmän väkivaltaa kuin kantasuomalaiset naiset. Vuonna 2005 julkaistussa tutkimuksessa Päivi Honkatukia (2005, 60) vertaili maahanmuuttajien ja kantaväestön kokemaa väkivaltaa. Honkatukian mukaan maahanmuuttajanaiset olivat tutkimushetkeä edeltävän 12 kuukauden aikana joutuneet väkivallan uhreiksi yhtä usein kuin maahanmuuttajamiehetkin; aivan kuten myös suomalaisnaiset, jotka olivat joutuneet väkivallan uhreiksi yhtä usein kuin suomalaismiehetkin. Sen sijaan maahanmuuttajat olivat joutuneet väkivallan uhreiksi kaksi kertaa useammin kuin kantaväestöön kuuluvat. Tulokset olivat samanlaisia kuin Ruotsissa tehdyssä tutkimuksessakin, jonka mukaan maahanmuuttajat joutuivat väkivallan uhreiksi kantaväestöä useammin, eikä sukupuolten välillä ollut eroja väkivallan kokemisalttiudessa (Honkatukia 2005, 60; [Martens 2001]). Päivi Honkatukian tutkimuksen mukaan tutkituista maahanmuuttajista somalialaiset kertoivat kokeneensa väkivaltaa eniten. Suurin osa kaikista maahanmuuttajataustaisista vastaajista arvioi viimeisimmän väkivaltakokemuksensa liittyneen heidän maahanmuuttajataustaansa, jolloin teon voidaan uskoa olleen rasistisesti motivoitunut. (Honkatukia 2005, 70.) Myös vuonna 2005 poliisin tietoon tulleista maahanmuuttajanaisiin kohdistuneista väkivaltarikoksista 55 prosentissa tapauksista

epäilyinä on ollut suomalainen (Ellonen & Korhonen 2007, 181).

Väkivaltaan liittyvien olosuhteiden tunnistaminen on tärkeää, jotta olosuhteisiin ja väkivaltaan voidaan puuttua. Väkivalta on sukupuolistunut ilmiö, jossa naisten riski joutua lähisuhdeväkivallan uhriksi on huomattavasti miehiä suurempi. Edellä mainittujen tutkimustulosten perusteella riski joutua yleisesti väkivallan uhriksi oli kuitenkin tasainen sekä maahanmuuttajamiesten että -naisten kesken. Kuitenkaan poliittisessa puheessa rasistisen väkivallan uhriksi joutumista ei mielletty maahanmuuttajamiesten yleiseksi ominaisuudeksi, eikä sen myöskään katsottu esiintyvän lähes jokaisen työttömän maahanmuuttajamiehen työttömyyden taustalla. Vaikka maahanmuuttajat joutuvat kantaväestöä useammin väkivallan uhreiksi, maahanmuuttajien kokemaa väkivaltaa ei mielletty parlamentaarisessa puheessa yleisesti yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, vaan väkivaltaa koskeva puhe liitettiin lähes yksinomaan maahanmuuttajanaisten kotoutumisen haasteisiin. Myös huolimatta siitä, että maahanmuuttajanaisiin kohdistuneissa väkivaltarikoksissa epäiltynä on useimmiten suomalainen mies, väkivallan ilmenemisen syy liitettiin naisten vieraaseen kulttuuriin, ei miesten suomalaiseen kulttuuriin.

7 Johtopäätökset

Tässä johtopäätösluvussa tuon yhteen maahanmuuttajanaisten haastatteluissa esille nousseet kotoutumisprosessin kokemukset vaiheineen ja parlamentaarisen puheen tuottaman kuvauksen osallisuudesta ja maahanmuuttajanaisten asemasta suomalaisen yhteiskunnan kotoutujina. Esitän, millä tavoin aineistojen kuvaus kotoutumisen välineistä kulkee kotoutumisprosessin vaiheiden mukana ja millä välineillä osallisuutta voitaisiin haastatteluaineiston tulosten perusteella parhaiten tukea. Pohdin myös, millä tavalla yhteiskunnallisen osallisuuden käsittäminen työtä laajemmassa merkityksessä voisi palvella osallisuutta tukevien tekijöiden havaitsemista. Johtopäätöksissä en voi käsitellä kaikkia kahden eri aineiston analyysien tuloksia suhteessa toisiinsa, koska kokonaisuus kasvaisi hallitsemattomaksi. Kaikki luvussa 6 esitellyt analyysien tulokset toimivat kuitenkin taustatietona, jonka pohjalta johtopäätökset ovat syntyneet. Johtopäätökset toisin sanoen tuovat yhteen vain keskeisimmät ja tärkeimmiksi mieltämäni havainnot, joiden avulla pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini.

7.1 Kotoutumisen välineet maahanmuuttajanaisten käytössä

Luvussa 6.2 tarkastelin maahanmuuttajaitien haastatteluissa esille nousseita kotoutumisprosessin vaiheita ja niissä käytössä olevia resursseja ja välineitä. Haastatteluiden analyysissa selvisi, että kotoutuminen käsitettiin prosessina, jonka kolmessa eri vaiheessa yksilö orientoitui uuteen yhteiskuntaan eri tavoin. Vaiheiden kestoa ei määritellyt ajallisuus, vaan orientaatiotavan vaihtuminen. Tämä vaihteli yksilön käytössä olevien resurssien ja suunnitelmien toteuttamismahdollisuuksien mukaan.

Luvussa 6.4 käsitelin puolestaan parlamentaarisen puheen tuottamaa kuvausta osallisuudesta. Keskeinen havaintoni oli, että parlamentarisessa puheessa osallisuus yhteiskunnasta miellettiin yleisimmin osallisuudeksi suomenkielisistä työmarkkinoista.

Se, millaiseksi poliitikot määrittelevät maahanmuuttajien osallisuuden suomalaisesta yhteiskunnasta, vaikuttaa niin poliittiseen tahtoon, poliittisten tavoitteiden ja päätösten muotoutumiseen kuin resurssien jakoonkin. Vastaavasti poliitikkojen puhetapaa ohjaa ja muokkaa muun muassa taustalla toimiva virkamieskoneisto selvityksineen sekä yhteiskunnallinen keskustelu. Tämän vuoksi tarkastelenkin seuraavaksi, millä tavalla parlamentaarisessa puheessa esiintynyt kapea käsitys osallisuudesta voi heijastua politiikan kohteena olevien maahanmuuttajaäitien kotoutumisen kokemuksissa.

7.1.1 Poliitiikan vastaukset kotoutumisprosessin alkuvaiheiden tarpeisiin

Haastatteluista saatujen havaintojen mukaan maahan saapumisen alkuvaiheessa yksilön odotukset törmäsivät yhteen vallitsevien realiteettien kanssa. Odotukset ja käsitykset mahdollisuuksista, joita yksilöllä oli saapuessaan maahan, osoittautuivat vääriksi tai vaikeiksi toteuttaa. Tällaisesta tapahtumasta hyvä esimerkki oli hämmästys siitä, ettei muualla suoritettua tutkintoa tunnustettu työvoimatoimistossa. Tätä vaihetta nimitin odotusten ja pettymysten vaiheeksi. Odotusten ja pettymysten vaiheesta yksilö siirtyi selviytymisstrategian luomisen vaiheeseen sen jälkeen, kun hän oli hyväksynyt vallitsevat olosuhteet ja sen, etteivät hänen alkuperäiset suunnitelmansa olleet mahdollisia toteuttaa sellaisenaan. Selviytymisstrategian luomisen vaiheelle oli ominaista, että yksilö keräsi tietoa, punnitsi mahdollisuuksiaan eri vaihtoehtojen välillä ja teki päätöksiä, joiden varassa hän aikoi elämänsä alkaa rakentaa. Kolmas vaihe oli asettumisen vaihe, jossa yksilön elämää eivät enää ohjanneet suunnitteleminen ja valintojen tekeminen, vaan jossa yksilö alkoi elää valintojensa kautta syntyneiden olosuhteiden mukaisesti.

Selviytymisstrategisen vaiheen ja asettumisen vaiheen välinen raja oli läpäisevä, eli yksilö saattoi palata edelliseen vaiheeseen, jos olosuhteet tai mahdollisuudet muuttuivat ja vaativat uudenlaista orientaatiota, mutta säilyttää vakiintuneet ja toimivat elämänalueet sellaisenaan. Vain ensimmäinen vaihe, eli odotusten ja pettymysten vaihe, oli ainutkertainen. Siinä koetut odotukset ja pettymykset olivat merkityksellisiä erityisesti asenteellisella tasolla, joka myöhemmissä vaiheissa vaikutti kotoutumisen motivaatioon ja orientaatioon. Odotusten ja pettymysten vaiheessa koettujen

pettymysten voimakkuuteen vaikuttivat Suomeen tulon syyt, sosiaalisen pääoman rikkaus tai puute, vieraskielisyydestä johtuvat tiedonsaannin vaikeudet sekä todelliset että virhepäätelmiin perustuvat kokemukset syrjityksi tulemisesta.

Nykyisten kotouttamispoliittisten palveluiden voidaan katsoa vastaavan hyvin ainakin osittain odotusten ja pettymysten vaiheen tarpeisiin. Jokaiselle maahanmuuttajalle, jolle on myönnetty oleskelulupa, tarjotaan mahdollisuus henkilökohtaisen ja yksilöllisen kotouttamissuunnitelman laadintaan, jossa maahanmuuttajalle annetaan myös perustietoa yhteiskunnassa. Haastatteluaineiston valossa tarve tiedonsaannille ei ollut riippuvainen koulutustasosta. Ennen nykyistä kotoutumislain voimaantuloa alkuvaiheelle kriittinen tiedonsaannin tarve liitettiin poliittisessa puheessa kuitenkin vain heikosti koulutettujen tai kielitaidottomien erityistarpeeksi.

Maahanmuuttajien kotoutumista on tehostettava. Maahanmuuttajien keskuudessa työttömyys on selvästi yleisempää kuin muiden Suomessa asuvien keskuudessa. Yhteiskunnalle tämä tulee kalliiksi. Jos maahanmuuttajien työllisyys saataisiin samalle tasolle kuin kantaväestöllä, kasvaisivat verotulot, minkä lisäksi säästettäisiin erilaisissa sosiaaliavustuksissa. Erityisen hankalassa asemassa työllistymisen suhteen ovat heikosti koulutetut ja kielitaidottomat maahanmuuttajat. He tarvitsisivat heti maahan tultuaan tehokasta käytännön tukea oppiakseen kieltä, työllistyäkseen ja päästäkseen sisälle suomalaiseen yhteiskuntaan.

Talousarvioaloite TAA 830/2010 / ps (useita allekirjoittajia). Määrärahan osoittaminen maahanmuuttajien kotoutumista ja työllistymistä tukeviin toimenpiteisiin.

Muut odotusten ja pettymysten vaiheen muodostumista ohjaavat tekijät jäivät kuitenkin poliittisessa puheessa vähälle huomiolle. Esimerkiksi syrjinnän katsottiin liittyvän pääasiassa työmarkkinoihin ja paheksuttaviin asenteisiin internetin keskustelupalstoilla, mutta sen merkitystä ja vaikutusta maahanmuuttajan motivaatiolle tulla osaksi yhteiskuntaa ei juurikaan tunnistettu. Vaikutti siltä, että vallitseva poliittinen käsitys maahanmuuttajien kokemasta syrjinnästä kulki käsi kädessä osallisuuden kanssa, joka oli kavennettu koskemaan osallisuutta työelämästä. Kotoutumisen ongelmia koskevia kommentteja, joissa rasismien ja syrjinnän torjuminen liitettiin yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden parantamiseen, oli aineistossa yhteensä kolme.

Myös erilaiset Suomeen tulon syyt, kuten pakolaisuus, olivat haastatteluaineiston mukaan merkityksellisiä kotoutumiselle vaikuttaessaan maahanmuuttajan henkilökohtaiseen hyvinvointiin ja mielenterveyteen. Eduskuntakeskusteluissa pakolaistaustaisia maahanmuuttajia kuitenkin arvotettiin enimmäkseen koulutuksellisten ominaisuuksien kuten luku- ja kirjoitustaidottomuuden kautta, ja heidän kielikoulutustaan problematisoitiin kustannuskysymyksenä.

Selviytymisstrategian luomisen vaiheessa yksilö alkoi olla selvillä siitä, että hänen oli luotava uudet suunnitelmat voidakseen elää Suomessa tyytyväisenä. Se, miten hyvin yksilö pystyi muodostamaan uusia strategioita, riippui hänen elämänsenteestaan, olemassa olevien mahdollisuuksien hahmottamisesta sekä elämänpiirissä tarjolla olevan informaation määrästä ja laadusta. Selviytymisstrategian luomisen vaihe oli kotoutumisprosessissa kriittisin, koska sen aikana muodostuneet toimintatavat, tavoitteet ja suunnitelmat vaikuttivat siihen, minkälaiseksi elämä lopulta alkoi muodostua Suomessa ja mitä välineitä yksilö pystyi kotoutumisprosessinsa hyväksi valitsemaan. Jos kyky strategioiden muodostamiseen jäi heikoksi, asettui elämä kapeampien mahdollisuusrakenteiden varaan. Vastaavasti kyky muodostaa vahvoja strategioita merkitsi yksilölle myös useampia mahdollisuuksia edetä kotoutumisen poluilla.

7.1.2 Sosiaalisten suhteiden ja rakenteiden toimivuuden merkitys

Selviytymisstrategian luomisen vaiheessa asenteita muokkasivat edelleenkin Suomeen tulon syy, oma terveydentila ja kokemukset rasismista tai syrjinnästä. Myös suhteet kotimaassa oleviin omaisiin vaikuttivat elämänsenteiden muodostumiseen. Elämässä esiintyvien sosiaalisten suhteiden määrä ja laatu muodostivat yhden keskeisen tekijän strategioiden luomisen vaiheen aikana muodostuvien strategioiden sisällöille. Sosiaaliset suhteet vahvistivat mahdollisuuksia saada strategioiden muodostamiselle välttämätöntä tietoa, kuten tietoa yhteiskunnan käytännöistä, tavoista ja toimintamalleista. Sosiaaliset suhteet olivat arvokkaita resursseja niin kantaväestönkin,

omien tai puolison vanhempien, oman etnisen ryhmän tai muidenkin ulkomaalaisten suhteen. Tiedon saamiseen liittyvien ominaisuuksien lisäksi sosiaalista verkostoa tarvittiin yksinäisyyden kokemuksia vastaan. Kantaväestön kanssa muodostuneet ystävyys-suhteet liittyivät myös niin kielen oppimiseenkin kuin kielenopiskelun motivaatioon. Myös kielikurssien laadulla ja saatavuudella oli suuri merkitys motivaatiolle.

Selviytymisstrategian vaiheessa rakenteiden merkitys ja toimivuus muodostivat tärkeän pohjan, jonka varaan kotoutumisprosessi tukeutui. Rakenteiden koettiin pääasiassa tukevan perhe-elämän sekä koulutuksen tai työn yhteensovittamista. Itseni yllättänyt havainto oli, ettei äitiyttä käsitetty yhdessäkään kotoutumisprosessin vaiheessa erityiseksi haasteeksi, vaan luonnolliseksi osaksi omaa elämää. Äitiys kuitenkin vahvisti toimivien rakenteiden ja sosiaalisen pääoman merkitystä kotoutumisprosessin välineinä erityisesti selviytymisstrategian luomisen vaiheessa. Vanhemmuuteen liittyvien ongelmien nähtiin olevan ratkaistavissa yhteiskunnan tarjoamien palveluiden paremmalla kohdentamisella. Minna Säävälä on tehnyt samanlaisen havainnon tutkiessaan maahanmuuttajanaisten kotoutumista Suomessa; suomalainen sosiaali-, perhe- ja koulutuspolitiikka luovat edellytykset hyvälle kotoutumispolitiikalle ja sitä kautta myös mahdollisuudet naisten rakenteelliseen kotoutumiseen. Säävälän FEMAGE-loppuraportissa esittämän tutkimustuloksen mukaan kunnallisen päivähoidon saatavuus kaikille lapsille Suomessa on keskeinen maahanmuuttajanaisten kouluttautumisen ja työnteon mahdollisuuksia parantava tekijä. (Säävälä 2009, 22.)

7.1.3 Säröt rakenteiden toiminnassa

Haastatteluaineistosta esille noussutta kolmatta kotoutumisprosessin orientaatiovaihetta kuvasi asettumisen orientaatio. Tässä vaiheessa yksilö pyrki tarjoamaan käytössään olevia resursseja yhteiskunnalle esimerkiksi hakemalla töitä tai opiskelupaikkaa, tai vaikkapa yrittämällä käyttää oppimaansa suomen kieltä kantaväestön kanssa. Kotoutumisprosessia syvensi se, jos omat resurssit otettiin vastaan ja yksilö pystyi soveltamaan rooliaan uudessa asuinmaassa mielekkäästi. Vastaavasti jos yksilö joutui kerta toisensa jälkeen huomaamaan, ettei hänen tarjoamansa resurssit kelvanneet yhteiskunnalle, koki yksilö turhautumista. Tällaisia tapauksia olivat esimerkiksi tunne siitä, etteivät suomalaiset halunneet keskustella yksilön kanssa tai kokemus siitä, ettei jatkuva työnhaku tuottanut tulosta. Tällöin muodollisesti hyvin toimivat rakenteetkaan eivät voineet parantaa tilannetta.

Haastattelututkimuksessa tuli esille se, että rakenteiden toimivuudessa koettiin säröjä silloin, kun syrjintä työmarkkinoilla vaikeutti jatkuvasti päivätöiden saantia ja perheen kaksi aikuista pystyivät löytämään töitä vain yö- ja vuorotöiden saralta. Tällöin lastenhoidon järjestäminen vaikeutui huomattavasti. Myöskään koulutusjärjestelmän sisällä esiintynyt syrjintä ei millään muotoa ollut harvinaista; syrjintää saattoi esiintyä niin alakouluissa, lukioissa kuin ammatti- ja korkeakoulutuksessakin, kuten seuraavat muutamat lainaukset haastatteluista tuovat ilmi:

Adia: Yksi esimerkki on eräs hyvä ystäväni. Hän haki opiskelupaikkaa, ja meni sinne haastatteluun kolme kertaa, häntä ei koskaan hyväksytty sisään. Silloin joku sanoi hänelle, että kun sinulta kysytään, oletko naimisissa mustan vai suomalaisen kanssa, sano, että olet naimisissa suomalaisen kanssa. Ja sillä kertaa hän käytti sitä strategiaa, ja hänet hyväksyttiin sisään. – – Nämä ovat asioita, joita et huomaa, koska olet suomalainen. Olet suomalainen eikä sinua syrjitä. Tämä on sitä, mitä kohtaamme, ja me tajuamme sen.
(Adia, litterointi s. 10)

Amir: Silloin kun Tara sai tään tutkinnon, tää opettaja ei ensinnäkään meinannut antaa sitä, ja sen jälkeen kun hän lopulta sai sen - työvoimatoimisto oli soitellut tälle opettajalle, niin Taralle alkoi tulla tekstiviestejä jossa häntä haukuttiin

ulkomaalaiseksi huoraksi. – – Siis hän esti tosi paljon tähän näyttökokeeseen menemistä jotta Tara sais tään tutkinnon, se kesti niin kuin useita vuosia.

Haastattelija: Millä tavalla hän esti sen?

Amir: Väitti että ei oo aikaa, ei oo opettajia, sä et osaa. Ei oo aikaa, ei vastannu sähköpostiin, puhelimeen. Hän oli niinku sijaisena ett ei ollut se alkuperäinen opettaja.

(Tara, litterointi s. 9.)

Amir: Mä olin lukiossa, ja sit meillä oli äidinkielen opetusta. Siis ihan äidinkieltä, elikkä suomenkieltä äidinkielenä. Mä kirjoitin yhdelle opettajalle mun aineet ja ainoostaan se opettaja antoi mulle aina nelosia tai neljäpuolen mun esseistä. Sit mäpäis teinkin kerran että otin sen saman kurssin samaan aikaan kahdelle eri opettajalle joista yksi oli hän, ja yksi oli toinen, ja koska se oli sama kurssi, niin oli sama tehtävä, eli samat esseet. Annoin aina vain kopion toinen toiselle. Niin toinen anto mulle yhdeksän miinuksen, kahdeksanpuolen, toinen antaa neljäpuolen. Ja mun mielestä neljän numeron arvosanan heitto on aika raju.

Haastattelija: Olittekte yhteydessä sit siihen rehtoriin tai koulun henkilökuntaan?

Amir: Mä olin yhteydessä rehtoriin ja rehtori sanoi, että älä enää ota sitä opettajaa, mee jonkun muun... se oli sen ainoa reaktio.

(Tara, litterointi s. 9.)

Parlamentaariselle puheelle oli ominaista, että kotoutumiseen liitettyjä ongelmia kuten työttömyyttä ja kielitaidottomuutta pyrittiin ratkaisemaan rakenteiden toimivuutta tehostamalla ja resursseja lisäämällä. Oli tyypillistä, että kotoutumisen onnistumisen ydintä kuvattiin kielen, koulutuksen ja työn ”kolmiyhteyksellä”. Kun puheen aiheina oli maahanmuuttajien kotoutumisen parempi tukeminen, rakenteiden vahvistaminen liittyi juuri näiden alojen politiikkasektoreihin. Silloin, kun syrjintä ja rasismi liitettiin työttömyyden tai työelämän ongelmien syiksi, nähtiin se yksinomaan työantajapuolen ominaisuutena. Kuitenkin haastatteluaineistossa oli useita huomioita siitä, että syrjintää esiintyi läpi koko koulutusjärjestelmän ja että sen seurauksena yksittäiset ihmiset pystyivät esimerkiksi alentamaan maahanmuuttajaperheen lapsen kouluarvosanoja ja vaikeuttamaan maahanmuuttajien mahdollisuutta tulla valituksi koulutukseen tai osallistua näyttökokeen suorittamiseen. Puuttuminen koulutusjärjestelmän sisällä esiintyviin syrjinnän muotoihin vaatisi sen, että koulutusjärjestelmän sisällä kytevä rasismi tunnistettaisiin myös poliittisessa puheessa; resurssien lisääminen koulutukseen ei mitä luultavammin vielä vaikuttaisi syrjinnän poistumiseen, mikäli järjestelmän

sisällä esiintyvää syrjintää ei mielletä ongelmaksi.

Myös työttömyyden takana piilevään syrjintään voi olla vaikea tarttua poliittisin asein, mikäli tiedonkulussa ruohonjuuritasolta päättäjille esiintyy ongelmia. Ammattiliittoja ja maahanmuuttajia tutkineen Tiina Ristikarin mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevat maahanmuuttajia koskevat ennakkoluulot ovat yleisiä myös ammattiliitoissa, joiden tehtävänä on valvoa jäsentensä etuja. Maahanmuuttajat eivät ole kuitenkaan edustettuina ammattiliitoissa, ja heidän eduissaan kiinnitetään huomio samanlaisiin asioihin kuin suomalaistenkin jäsenten kohdalla ”kaikille samaa” -periaatteen mukaisesti. Ristikarin ammattiliitoille teettämän kyselyn mukaan 60 prosenttia kyselyyn vastanneista ammattiliittojen edustajista piti maahanmuuttajiin kohdistuvaa syrjintää työmarkkinoilla melko yleisenä ja 9 prosenttia hyvin yleisenä. Kun syrjinnän yleisyyttä omalla toimialalla tiedusteltiin, peräti 25 prosenttia edustajista vastasi, ettei syrjintää esiinny lainkaan ja 50 prosenttia vastaajista piti sitä hyvin harvinaisena. Kukaan ei pitänyt syrjintää hyvin yleisenä. Ristikarin mukaan tulos kertoo siitä, että ammattiliitot kyllä tunnistavat maahanmuuttajiin kohdistuvan syrjinnän työmarkkinoilla, mutta pakoilevat vastuuta. (Ristikari 2012, 98-99, 106.)

Jokaisen haastateltavan toiveisiin kuuluivat suunnitelmat työllistymisestä, kielenoppimisesta ja yhteiskunnan ”normaaliksi osaksi” tulemisesta. Kahden ensimmäisen tavoitteen osalta rakenteet palvelivat haastateltuja melko hyvin. Yhteiskunnan ”normaaliksi osaksi” tulemiseen liittyi sen sijaan sellaisia tarpeita, joita rakenteet eivät pystyneet palvelemaan. Esimerkiksi ajatusta ystävyys-suhteiden muodostumisesta suomalaisten kanssa haastateltavat pitivät aluksi itsestäänselvyytenä. Kun haastateltaville oli valjennut, ettei suomalaisten kanssa ollutkaan kovin helppo tutustua, olivat he orientoituneet erikseen myös ystävyys-suhteiden muodostamiseen oman kotoutumisensa tukemiseksi. Ystävyys-suhteiden muodostamisen vaikeutta kuvasi se, että jokainen haastateltava oli päättänyt osallistua Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toimintaan hyvin pian heti toiminnan käynnistymisen jälkeen – asuttuaan sitä ennen Suomessa viidestä vuodesta 17 vuoteen. Tarjolla ei aikaisemmin ole juurikaan ollut maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten välisten ystävyys-suhteiden muodostumista tukevaa

kansalaistoimintaa.

7.2 Sukupuolinen ja etninen uhriuttaminen eksklusion välineenä

Koska käsite ”maahanmuuttaja” on sukupuoleton, on tutkielmassa tarkasteltu yleisesti parlamentaarisessa puheessa esiintyviä ”maahanmuuttajien” kotoutumisen ongelmallistuksia. Parlamentaarisen puheen aineistosta on lisäksi etsitty omaksi ryhmäkseen myös maahanmuuttajanaisia koskevat kotoutumisen ongelmallistukset. Tällä tavalla on ollut mahdollista luoda asetelma, jossa maahanmuuttajaäitien haastatteluaineisto on ollut vertailukelpoinen sekä yleisesti maahanmuuttajien kotoutumisen ongelmallistuksia koskeviin että maahanmuuttajanaisten (ja -äitien) kotoutumisen ongelmallistuksia koskeviin puheen tuottamisen tapoihin.

Asetelma mahdollisti havainnon siitä, että maahanmuuttajanaisten haastatteluissa esille nousseet teemat ja kotoutumisprosessin kuvaukset vastasivat poliittisessa puheessa tuotettua yleisesti maahanmuuttajien kotoutumista koskevaa kuvausta. Haastatellut eivät mieltäneet äitiyttä erityiseksi olosuhteeksi tai haasteeksi yhteiskunnan toimivien rakenteiden vuoksi: päivähoidon järjestelmä loi pohjan työn tai koulutuksen yhdistämiselle perhe-elämään, ja mahdollisuus paikata päivähoidon järjestelmän puutteita omien tai puolison vanhempien avulla lisäsi erilaisten valintojen mahdollisuuksia kotoutumisen polulla.

7.2.1 Haastateltavat ja haavoittuva asema?

Haastateltavien elämänasennetta ja heidän kuvaamiaan toimintatapoja leimasi itsenäisyys ja päättäväisyys. Kotoutumisen haasteet, jotka on tarkemmin käsitelty edellisessä luvussa, ilmenivät kaiken kaikkiaan työttömyytenä, pätkätöinä, vaikeutena rakentaa elämäänsä Suomessa aiemmin suoritettujen tutkintojen tai työkokemuksen varaan, kokemuksina syrjityksi tulemisena sekä yksinäisyytenä. Näiden ilmiöiden

taustalla haastateltavasta riippuen vaikuttivat suomenkielentaidon taso, suomenkielen kurssien laatu ja saatavuus, masennus, syrjintä työhönottotilanteessa tai koulutusjärjestelmän sisällä, aiempien tutkintojen tunnustamattomuus, päivähoidon liittyvien rakenteiden toimivuus sekä sosiaalisen pääoman laatu ja määrä. Väkivalta tai sen uhka, yleisesti alisteinen asema, pakkoavioliitot, kunniaväkivalta tai oman puolison tai kulttuurisen yhteisön vaatimukset eristäytymisestä eivät nousseet esille haastatteluissa lukuun ottamatta Marian kertomusta. Marian haastattelusta oli johdettavissa huomio siitä, että hänen elämässään haavoittuvuutta tuottava elementti vaikeutti hänen kotoutumisprosessiaan hetkellisesti hyvin voimakkaasti ja jätti jälkensä Marian henkiseen hyvinvointiin pitkäksi aikaa: Marian suomalainen puoliso sairastui mielenterveydellisesti ja alkoi kohdistaa lapsiin vakavaa henkistä väkivaltaa, johon myös puolison vanhemmat liittyivät. Maria kävi läpi raskaan oikeudenkäyntiprosessin, jonka seurauksena hän sairasteli puolen vuoden ajan, pelkäsi appivanhempiansa manipulointikykyä ja samalla huolehti yksin pienistä lapsistaan. Selvittyään raskaimmasta vaiheesta Monika-Naiset liiton tuella hän pyrki jatkamaan elämäänsä ja iloitsi taidetta ja suomenkielen opiskelua yhdistävästä kielikurssistaan, jossa koki voivansa tuottaa jotain yhteiskunnalle. Marian raskaat kokemukset aiheuttivat kuitenkin sen, että hänen oli vaikea luottaa ihmisiin tai jättää lapsiaan yksin vieraan ihmisen hoitoon, mikä vahvisti hänen kokemuksiaan yksinäisyydestä ja kapeasta mahdollisuusrakenteesta.

7.2.2 Sukupuoli, asema vai tapahtumat haavoittuvuuden taustalla?

Tutkielmaani osallistuneiden maahanmuuttajaäitien ryhmä ei edustanut parlamentaarisen puheen kuvaamia haavoittuvassa asemassa olevia maahanmuuttajanaisia ainakaan kotoutumisen haasteiden taustalla olevien syiden osalta. Tämän vuoksi haastatteluaineiston perusteella ei ole relevanttia eikä mahdollistakaan tehdä johtopäätöksiä haavoittuvassa asemassa olevien maahanmuuttajanaisten kotoutumisesta. Marian tarina kuvaa kuitenkin yksittäisenä kertomuksena sitä, että haavoittuvainen asema ei välttämättä ole stabiili, vaan se voi syntyä, vahvistua, heikentyä ja muuttua muotoonsa siihen vaikuttavien voimien muuttuessa. Elämää voi

hetkellisesti leimata haavoittuvuutta tuottavien tapahtumien sarja niin, että yksilö hetkellisesti edustaa jopa erityisen haavoittuvassa asemassa olevien käsitteellistä ryhmää. Kun yksilön elämäntilanteessa tapahtuu muutoksia, joiden johdosta yksilö esimerkiksi irrottautuu ja vapautuu haavoittavista olosuhteista säilyttäen toimintakykynsä, voi hän vapautua myös erityisen haavoittuvasta asemasta. Kysymys kuuluukin: mihin viiteryhmään maahanmuuttajanainen voi vapautua, jos ainoat tunnetut viiteryhmät ovat haavoittuva asema ja erityisen haavoittuva asema?

7.2.3 Tasa-arvon kahdet markkinat

Kuten luvussa 6.5 käsiteltiin, maahanmuuttajien kokema väkivalta kutistettiin puheessa koskemaan useimmiten vain maahanmuuttajanaisia. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan väkivallan syy liitettiin parlamentaarisessa puheessa uhrien vieraaseen kulttuuriin, ei tekijöiden suomalaiseen kulttuuriin, vaikka väkivallan tekijänä on useimmiten suomalainen mies. Maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan katsottiin liittyvän vieraisiin kulttuureihin, tapoihin ja uskontoihin, jolloin ilmiö irrotettiin julkisesta lähisuhdeväkivaltaa koskevasta keskustelusta, jossa uhriksi ja tekijäksi mielletään yleensä suomalaiset.

Myös maahanmuuttajanaisten tasa-arvoinen asema irrotettiin koko väestön tasa-arvosta koskemaan maahanmuuttajanaisten ja maahanmuuttajamiesten välistä tasa-arvoa. Parlamentaarisessa puheessa maahanmuuttajanaisten tasa-arvoa tarkasteltiin suhteessa maahanmuuttajamiesten tasa-arvoon, jolloin ongelman kuvaukseksi muodostui edelleen maahanmuuttajanaisten epätasa-arvo suhteessa maahanmuuttajamiehiin. Esimerkiksi maahanmuuttajaäitien kansalaisuuden saamisen vaikeudet aiheuttivat olosuhteen, jossa ongelmaksi muodostui epätasa-arvo perheen sisällä. Vain yhden ongelmallistamisen sisältö huomioi, että Suomen kansalaisuutta vaille jääneet äidit jäivät eriarvoiseen asemaan paitsi matalapalkkaisena työntekijäjoukkona, myös yleisesti ihmisryhmänä Suomessa:

Minna Sirnö/vas: Huoleni sukupuolivaikutusten arvioinnin lisäksi on se, kun tässä selkeästi on jätetty tämä korkeampi taitovaatimus peruskielitutkinnon kohdalle, onko tämän tarkoituksena osoittaa, että me hyväksymme sen tilanteen, että meillä on Suomessa kansalaisuutta vailla oleva matalapalkkainen työntekijäjoukkio, joka on selkeästi eriarvoisessa asemassa ja jolle vielä erikseen kielitutkinnon kautta osoitetaan, että se on toisarvoinen ihmisryhmä Suomessa.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 135/2010; hallituksen esitys kansalaisuuslain muuttamisesta/keskustelu

Myös Salla Tuorin mukaan tasa-arvopoliittisessa keskustelussa julkisen keskustelun kohteena olevat ”naiset” eivät sisällä maahanmuuttajanaisia, vaan tyypillistä on kuvitella, että eri kategorioihin kuuluvilla ihmisillä, kuten ”suomalaisilla” ja ”maahanmuuttajilla”, on erilainen suhde tasa-arvoon. Tämän vuoksi maahanmuuttajille suunnatuissa oppaissa koetaan tärkeäksi opettaa maahanmuuttajille ”suomalaista tasa-arvoa”. Useiden tutkimusten mukaan julkisessa keskustelussa maahanmuuttajiin kulttuurisena representaationa liitetään perinteisyys, konservatiivisuus ja uskonnollisuus, kun taas suomalaisuuteen tai eurooppalaisuuteen liittyvät modernius, edistyksellisyys ja modernius. (Tuori 2012, 271-276.)

Tasa-arvon kaksilla markkinoilla voidaan kuvata maahanmuuttajanaisten asemaa myös parlamentaarisessa puheessa esiintyneessä keskustelussa työvoimantarpeesta, vaikka maahanmuuttajien osallisuutta yhteiskunnasta määriteltiin aktiivisesti työnteon kautta. Esimerkiksi maahanmuuttajanaisten kotoutumisen tärkeyttä ei kertaakaan mainittu työvoimantarpeen kautta, vaikka arviolta noin puolet työikäisistä maahanmuuttajista on naisia. Maahanmuuttajanaisten työllistymisen nähtiin olevan tärkeää, mutta työllistymistä ei kytketty yleisesti yhteiskunnan tarpeisiin, kuten työvoimantarpeeseen, vaan maahanmuuttajanaisten alisteisen aseman parantamiseen ja syrjäytymisestä aiheutuvien kustannusten vähentämiseen. Maahanmuuttajanaisten työttömyyttä pidettiin ongelmana, koska se oli yhteiskunnallinen kulu, maahanmuuttajanaisten alisteisen aseman mahdollistaja sekä yleisesti onneton olosuhde. Se, ettei maahanmuuttajanaisten työttömyyden problematiikkaa kytketty esimerkiksi toisaalla hallitsevaan puheeseen työvoimantarpeesta, voi kertoa siitä, ettei maahanmuuttajanaisia edes mielletty potentiaalisiksi työvoimaksi. Tätä päätelmää tukee se, ettei maahanmuuttajanaisten

työttömyyden syitä liitetty yleisemmällä tasolla suomalaisessa yhteiskunnassa kritisoituun sukupuolten eriarvoisuuteen työmarkkinoilla. Yhdessäkin parlamentaarisen puheen aineistossa esiintyneessä kuvauksessa maahanmuuttajanaisten epätasa-arvoista asemaa työmarkkinoilla ei kytkeyty esimerkiksi sukupuolten väliseen palkkaepätasa-arvoon (ks. esim. Saari 2012) tai raskaus syrjintään (ks. esim. Anttila 2012), vaikka samanaikaisesti jälkimmäisistä käydään vilkasta keskustelua muualla politiikassa.

Yksipuoleinen puheentuottamisen tapa, joka kuvailee maahanmuuttajanaisia omien uskonnollisten tai kulttuurisien tapojensa uhreina, voi viedä huomion pois yhteiskunnan omista puutteista ja rakenteiden toimimattomuudesta, ja vahvistaa maahanmuuttajanaisten käsittelemistä yhteiskunnasta irrallisena ryhmänä. Vaikka maahanmuuttajanaisten kotoutumisen problematiikkaa liitettiinkin rakenteisiin, rakenteita ei kuitenkaan kytkeyty laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun kuten esimerkiksi yleiseen naisten syrjintään työmarkkinoilla. Tällä tavalla aineistoa tarkastellen on mahdollista huomata, ettei esimerkiksi yhteiskunnassa esiintyvää sukupuolista syrjintää mielletty parlamentaarisessa puheessa syyksi maahanmuuttajanaisten kotoutumisen ongelmiin. Parlamentaarisen puheen aineistossa yhteiskuntaa jaettiin kantaväestön ja maahanmuuttajien yhteiskuntaan – yhtä poikkeusta lukuun ottamatta.

Jani Toivola/vihr: Mitä paremmin muualta tulleet ihmiset löytävät paikkansa osana suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa, sitä paremmat edellytykset meillä on viedä eteenpäin vahvaa, hyvinvoivaa ja kilpailukykyistä Suomea, Suomea, jonka ykkösarvona on varmistaa, että kaikki ovat mukana matkassa, ja jossa jokainen kansalainen kokee, että heillä on ääni ja sitä ääntä myöskin kuunnellaan. Emme voi enää erottaa suomalaisia ja muualta tulleita toisistaan, kun puhutaan ihmisistä, jotka asuvat Suomessa.

Täysistunnon pöytäkirja 22/2011

7.3 Sosiaalinen pääoma ja kotoutuminen

Lopuksi käsittelen vielä tutkielmani yhtä keskeisintä havaintoa, sosiaalisen pääoman merkitystä kotoutumisprosessissa, parlamentaarisesta puheesta saatujen tulosten valossa. Tarkastelen ensin, millä tavalla sosiaalisen pääoman merkitys kotoutumisprosessille ymmärrettiin eduskunnassa käydyissä keskusteluissa sekä niiden taustamateriaaleissa. Sen jälkeen käyn läpi havaintoja, jotka liittyvät sosiaalisen pääoman syntymekanismeihin. Kolmanneksi pohdin, voisiko van Dijkn uusrasismien strategioiden teorioiden avulla selittää tiettyjä keskeisiä eroja, joita haastatteluaineiston ja parlamentaarisen puheaineiston välillä oli havaittavissa. Luvun lopussa esittelen haastateltavien kokemuksia MLL:n ystävätoimintaan osallistumisesta sosiaalisen pääoman näkökulmasta.

7.3.1 Sosiaalinen pääoma – väline vai päämäärä?

Hyvät etniset suhteet edistävät maahanmuuttajien kotoutumista ja yhteiskunnallista yhteenkuuluvuuden tunnetta. Vuorovaikutusta kehittämällä voidaan myös pyrkiä ennaltaehkäisemään väestöryhmien välisten näkemyserojen kehittymistä konflikteiksi.

Myönteinen vuorovaikutus kantaväestön kanssa parantaa osaltaan maahanmuuttajien kotoutumismahdollisuuksia ja -motivaatiota, edesauttaa kielen oppimista ja ympäröivän yhteiskunnan arvoihin tutustumista. Verkostot kantaväestöön ja muihin maahanmuuttajiin toimivat usein myös epävirallisina kanavina työllistymisessä. Onnistuneiden kontaktien kautta myös kantaväestöllä on mahdollisuus tutustua maahanmuuttajiin. Rasismin ja syrjinnän kokemuksilla puolestaan voi olla pitkäaikaisiakin negatiivisia vaikutuksia paitsi yksilön hyvinvointiin myös kotoutumiseen.

HE 185/2010; Hallituksen esitys kotouttamisen edistämisestä ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Hallituksen esitys kotouttamisen edistämisestä ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta tunnistaa maahanmuuttajien ja kantaväestön välillä solmittujen sosiaalisten suhteiden ja verkostoitumisen tärkeänä kotoutumiseen liittyvänä tekijänä. Yllä mainittu lainaus kiteyttää osan haastattelututkimuksessa tehdyistä sosiaalista

pääomaa koskevista havainnoista. Hallituksen esityksen kuvaus kantaväestön ja maahanmuuttajien välisestä vuorovaikutuksesta näkee sosiaaliset suhteet välineenä onnistuneeseen kotoutumiseen. Sen mukaan sosiaaliset suhteet tukevat muun muassa kielenoppimista, yhteiskuntaan tutustumista ja työnsaantia helpottavaa verkostoitumista. Eduskuntakeskusteluissa maahanmuuttajien ja kantaväestön väliset sosiaaliset suhteet miellettiin kuitenkin useimmiten *seuraukseksi* onnistuneesta kotoutumisesta. Onnistuneessa kotoutumisessa maahanmuuttajan ajateltiin ensin integroituvan työmarkkinoille ja oppivan suomenkielen, minkä jälkeen hänen katsottiin saavuttavan hyvinvoinnille tarpeelliset sosiaaliset suhteet kantaväestön kanssa. Haastatelluille maahanmuuttajaaideille sosiaalinen pääoma muodosti kuitenkin merkittävän kotoutumista tukevan resurssin jokaisessa kotoutumisprosessin vaiheessa jo ennen työllistymistä ja kielenoppimista. Maahanmuuttajaäitien kertomuksissa korostuivat myös puolison ja vanhempien tuki sekä ystävyys-suhteet muiden maahanmuuttajien ja oman etnisen ryhmän kanssa, koska ystävyys-suhteita kantaväestön kanssa ei kuitenkaan muodostunut riittävästi eikä helposti. Ystävyys-suhteet kantaväestön kanssa koettiin kuitenkin välttämättömäksi kotoutumiselle.

Sosiaalisen pääoman hyödyntämistä kotoutumista tukevana välineenä ei ymmärretty kokonaisvaltaisesti poliittisessa puheessa. Esimerkiksi silloin, kun puheen aiheena oli yleisesti maahanmuuttajien kielitaito, ratkaistaviksi ongelmiksi nimettiin kielikurssien pitkät jonot, ja ratkaisuiksi ehdotettiin yksinomaan resurssien lisäämistä koulutukseen tai koulutuksen kehittämistä. Koulutuksen lisäämisellä haluttiin ratkaista myös esimerkiksi yhteiskunnan toimintaa koskeva tiedonsaanti; asia, jota sosiaaliset suhteet kantaväestön kanssa voisivat myös osaltaan tukea.

Tehostetaan maahanmuuttajien pääsyä kotoutumiskoulutukseen ja kielenopetukseen koko maassa. Erityisesti kiinnitetään huomiota opiskelijoiden sekä kotiäitien kielikoulutukseen ja riittävän monitasoiseen kielikoulutuksen tarjontaan. Maahanmuuttajien tietoisuutta suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta ja perusoikeuksista vahvistetaan kotoutumiskoulutuksessa.

Täysistunnon pöytäkirja PTK 22/2011; Valtioneuvoston tiedonanto Eduskunnalle 22.6.2011 nimetyn pääministeri Jyrki Kataisen ohjelmasta, s. 30.

Esimerkiksi Frida totesi, että yksi suomalainen ystävä olisi voinut helpottaa tiedonsaannin vaikeuksia:

Frida: Asuinkaupunkini nettisivuilla ei ole oikeastaan mitään englanniksi. Päiväkotiasioiden järjestelemisen aloittaminen oli vaikeaa koska en tiennyt mistä aloittaa. Jotain tietoa oli saatavissa englanniksi mutta hyvin vähän. Olisi ollut helppoa kun olisi vain voinut kysyä suomalaiselta.

(Frida, litterointi s. 6.)

Muutamassa maahanmuuttajaäidin haastattelussa tuli ilmi, että motivaatiota kielenopiskeluun vähensivät kokemukset siitä, etteivät suomalaiset edes halunneet puhua maahanmuuttajien kanssa. Tämä oli saanut opiskelun tuntumaan ajoittain turhalta. Esimerkiksi kotiäitien kohdalla sosiaalisten suhteiden merkitys kielenoppimiselle voisi olla korostuneessa asemassa, koska se loisi tarpeen ja motivaation jo auttavankin kielitaidon kehittämiseksi, ja voisi tapahtua itselle luontevassa ja helpoiten järjestettävässä oppimisympäristössä – kotona. Koska lasten kautta on usein mahdollista luoda luontevasti uusia ihmissuhteita, voisi vanhemmuuden nähdä myös olosuhteena, joka olisi hyödynnettävissä kotoutumisen tukena.

Frida: Ajattelen, että se [kotoutuminen] tapahtuu itsestään. Viet lastasi suomalaisiin aktiviteetteihin, suomalaiseen kouluun, lapset oppivat koulusta, he tapaavat suomalaisia ystäviään, he käyvät suomalaisten ystäviensä luona kylässä. Äitinä teet samoja asioita suomalaisten lasten äitien kanssa koska et halua lapsiesi jäävän ulkopuolelle. Joten se tulee itseksensä... Kotoutumista ei voi kiirehtiä liikaa, se tapahtuu itsestään. – – Kielen kanssa täytyy nähdä vaivaa. Pääkaupunkiseudulla on helppo elää oppimatta suomea. Vaikka kuulet sitä koko ajan ja yrität poimia sanoja... Kielen opiskeluun joutuu näkemään vaivaa. Mutta kulttuurin oppiminen tulee itsestään erityisesti lasten kanssa. He haluavat olla samanlaisia kuin muutkin, he vetävät sinut mukaan. Lasten kanssa sinulla on syy kotoutua, sinulla on syy nähdä vaivaa.

(Frida, litterointi s. 8.)

7.3.2 Missä ja miten sosiaalinen pääoma rakentuu?

Paitsi, että sosiaalinen pääoma nähtiin parlamentaarisessa puheessa päämääränä eikä välineenä, sen laajuutta ei myöskään aivan täysin ymmärretty – ainakaan siinä mittakaavassa, millaisena se haastatteluissa kuvattiin. Parlamentaarisessa puheessa ei tunnustettu perheellisten maahanmuuttajien omien vanhempien antamaa tukea lastenhoidon järjestämisessä. Sen sijaan esimerkiksi aikuisen maahanmuuttajan omien vanhempien sisällyttämistä ydinperheeseen lakimuutoksella pidettiin negatiivisena. Maahanmuuttajaäideille omat tai puolison vanhemmat merkitsivät kuitenkin resurssia, joka helpotti tai olisi helpottanut kotoutumisprosessiin liittyvien käytännön asioiden järjestämistä.

Haastatteluissa tuli ilmi, että suomalainen päivähoitojärjestelmä palveli parhaiten kahden vanhemman perheitä, joissa vanhemmat tai ainakin toinen vanhemmista kävivät päivätöissä. Maahanmuuttajavanhemmat, jotka koulutuksellisista, kielitaidollisista tai syrjinnästä johtuvista syistä tulivat torjutuksi työmarkkinoilla, olivat pakotettuja vastaanottamaan pätkätöitä tai yö- tai aamuvuoroja runsaasti sisältäviä töitä. Mikäli molemmat vanhemmat tai perheen ainoa vanhempi työllistyi tällaiselle alalle, oli lastenhoidon ja työn yhteensovittaminen vaikeampaa. Vaikka päivähoitojärjestelmässä on saatavilla vuorohoitopäiväkoteja, niiden käyttämiseen voi liittyä ongelmia kustannussyistä tai työsopimusten katkonaisuudesta johtuvista syistä. Niille haastatelluille maahanmuuttajaäideille, joilla oli alle kouluikäisiä lapsia, omien tai puolison vanhempien apu opiskelun ja fragmentoituneen työuran keskellä tarjosi tai olisi tarjonnut merkittävää mahdollisuuksien kasvattamista työmarkkinoilla.

Työ ja kieli nähtiin poliittisessa puheessa välineinä sosiaalisen pääoman kertymiselle. Puheisiin sisältyi oletus, että työelämä tarjoaa suomenkieltä oppineelle maahanmuuttajalle myös sosiaalisen pääoman. Tämän vuoksi sosiaalinen pääoma nähtiin enemmänkin päämääränä ja tuloksena onnistuneesta kotoutumisesta, ei kotoutumisprosessin välineenä itsessään muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Tällainen oletamus työelämän tarjoamasta sosiaalisesta pääomasta voi kuitenkin olla

harhaanjohtava. Esimerkiksi Kawanin (2010, 55-58) tutkimus toi esille sen, että kun opiskelevat maahanmuuttajat ilmaisivat toiveen voida muodostaa ihmissuhteita suomalaisten kanssa, heidät ohjattiin työharjoitteluun. Työharjoitteluissa ei kuitenkaan muodostunut kestäviä ihmissuhteita kantaväestön kanssa eivätkä ihmissuhteet jatkuneet työharjoittelun päättyttyä, joten sosiaalisten suhteiden muotoutumista työharjoittelut eivät palvelleet halutulla tavalla.

Sosiaalisen pääoman kutistaminen työelämän tuottamaksi ominaisuudeksi rajoittaa myös mahdollisuutta nähdä sosiaalinen pääoma yleisemmin hyödynnettävänä kotoutumisen tukijana. Jos sosiaalisen pääoman kertyminen jätetään työmarkkinoiden varaan, ongelmaksi muodostuu ensinnäkin se, että iso osa maahanmuuttajista kärsii työttömyydestä. Maahanmuuttajat työllistyvät usein myös pätkätöihin, jolloin ajalliset mahdollisuudet ihmissuhteiden solmimiseen työpaikoilla voivat jäädä lyhyiksi. Myös vanhemmuus voi fragmentoida maahanmuuttajien työuraa sukupuoleen katsomatta. Jo tällaistenkin syiden takia sosiaalinen pääoma olisi hyvä nähdä työelämästä erillisenä välineenä, jotta maahanmuuttajien sosiaalisen pääoman kertymistä voitaisiin aktiivisesti tukea muillakin sektoreilla kuin työmarkkinoilla. Hyvänä esimerkkinä tästä on Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminta, joka tarjoaa mahdollisuuden sosiaalisten suhteiden kehittymiseen kantasuomalaisten kanssa niin kotona lapsia hoitaville äideille kuin työelämässä olevillekin. Huomionarvoista on sekin, että vaikka osa MLL:n ystävätoimintaan osallistuneista maahanmuuttajaäideistä opiskelee tai on työelämässä, kuten lähes jokainen tähän tutkimukseen osallistuneista haastateltavistakin, ovat he silti kokeneet tarpeelliseksi lähteä mukaan kansalaisjärjestön tarjoamaan ystävätoimintaan. Tämäkin kertoo siitä, ettei sosiaalisen pääoman kertyminen työelämässä ole niin yksioikoista kuin poliittisesta puheesta voisi päätellä.

7.3.3 Miksi sosiaalisesta pääomasta ei puhuta?

Edellä kävin läpi sosiaalisen pääoman merkitystä kotoutumisprosessin kehittämisessä ja onnistumisessa. Sosiaalisten suhteiden merkitys on tunnustettu kuvaavasti myös

hallituksen esityksessä 185/2010. Parlamentaarisisessa puheessa sosiaaliset suhteet nähtiin kuitenkin pääosin vain yhtenä kotoutumisen päämääränä, eikä niiden merkitystä maahanmuuttajan hyvinvoinnille, kielenoppimiselle tai yhteiskuntaan tutustumiselle tunnistettu.

Miksi sosiaalisen pääoman tai ylipäättään sosiaalisten suhteiden merkitys kotoutumiselle on kadoksissa kotoutumista koskevista eduskuntakeskusteluista? Voiko katoa selittää van Dijkin uusrasismien strategioiden teorian avulla? Vähemmän kriittisiäkin selitysmalleja toki löytyy: ei ole olemassa sosiaalisen pääoman virastoa, johon lisärahaa voitaisiin ehdottaa jaettavaksi. Tai ehkä kansanedustajilla ei ole tarpeeksi tietoa maahanmuuttajien arjesta, tai he eivät osaa asettua vieraaseen maahan muuttaneen äidin asemaan. Ehkä he eivät ole koskaan yrittäneet opiskella vaikeaa ja omituista kieltä, jota kukaan ei heidän kanssaan puhu.

Inhimillisten selitysten lisäksi asiaa voi kuitenkin lähestyä myös uusrasismien strategioiden teorian avulla. Vaikenemisen avulla voidaan esimerkiksi vähätellä yhteiskunnan ja oman kulttuurin piirteiden merkitystä maahanmuuttajien kotoutumisprosessissa, jolloin huomio kotoutumisen onnistumisesta voidaan siirtää maahanmuuttajien omiin piirteisiin tai toiseuteen. Kuten parlamentaarista puhetta koskevassa analyysissä tuli ilmi, suomalaisuutta rakennettiin erottautumalla toiseudesta. Tällöin myös kotoutumiseen liittyviä ongelmia kytkettiin toiseudesta johtuviin syihin. Hiljaisuus toimii myös, jos halutaan vähätellä kotoutumista kaksisuuntaisena, vastavuoroisena prosessina, jossa osapuolina ovat maahanmuuttaja ja enemmistökulttuurin edustajat.

7.3.4 Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminnan merkitys sosiaalisen pääoman tuottajana ja kotoutumisprosessin tukena

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminta oli usealle haastateltavalle vastaus suomenkielen opiskelun ja perheen yhdistämiseen. Adia kiinnostui Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminnasta synnytettyään lapsensa ja päätettyään jäädä Suomeen, minkä vuoksi hän piti tärkeänä

oppia suomen kieltä. Aiemmat kolme vuotta hän oli vielä uskonut palaavansa pian kotimaahansa eikä ollut suunnitellut intensiivistä kielenopiskelua. Lapsensaannin jälkeen hän pohti, kuinka tukea aikanaan suomenkieliseen päivähoitoon ja kouluun menevää lastansa suomen kielellä. Suomenkielen oppiminen merkitsi Adialle ennen kaikkea kykyä pitää huolta perheestään.

Adia: Kotimaassani on sanonta, että jos koulutat miehen, koulutat yksilön, mutta jos koulutat naisen, koulutat kansan. Joten asia näyttäytyi minulle niin, että minun täytyy kouluttaa itseni, ja pitää huolta perheestäni niin.
(Adia, litterointi s. 13-14)

Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminta koettiin jokaisen haastateltavan kertomuksessa tärkeäksi kotoutumisprosessin sekä suomenkielen ja suomalaisen kulttuurin oppimisen kannalta. Mariaa motivoi halu oppia suomenkieltä. Hän kertoi ihmetelleensä kielikurssilla muiden opiskelijoiden kanssa, mitä järkeä on opiskella suomea, koska suomalaiset eivät kuitenkaan halua puhua heidän kanssaan.

Maria: Siinä mun ryhmässä oli tosi paljon muslimeja ja mun [suomalainen] mieskin sanoi että miksi mä opiskelisin suomea koska ja kaikki oli sitä mieltä että mitä järkeä siinä on koska ei suomalaiset puhu meidän kanssa.
(Maria, litterointi s. 12)

Myös Katarina oli ajatellut, etteivät suomalaiset halua puhua hänen kanssaan, koska hän ei osannut riittävän hyvin suomea.

Katarina: Suomen kieli oli se suurin ongelma ja sen takia pelkäsin myös puhua suomalaisten kanssa koska minusta tuntui että he eivät halua puhua minun kanssa koska minulla ei ole riittävästi kielitaitoa ilmaista itseään.
(Katarina, litterointi s. 2)

Maria koki suomalaisten kanssa ystäväystymisen vaikeahkoksi, mutta hän halusi saada suomalaisia ystäviä ja lähti siksi mukaan ystävätoimintaan. Katarina kertoi ymmärtäneensä suomea melko hyvin jo valmiiksi, mutta suomalaisen ystävän avulla hän rohkaistui puhumaan suomea. Myös Katarinan lapset oppivat suomea leikkiessään suomalaisen ystävän lapsien kanssa. Katarina piti tärkeänä sitäkin, että suomalaisen

ystävän kautta hän sai tietoa tapahtumista – erityisesti sellaisista, joihin voi osallistua lasten kanssa.

Ystävätoiminnan kautta saadun suomalaisen ystävän kanssa Maria rohkaistui osallistumaan suomenkieliselle taidekurssille ja kirjoittamaan suomeksi myös sosiaalisessa mediassa.

Maria: Joo, olen tosi paljon oppinut hänen kanssaan puhumaan suomea ja olen menettänyt sen pelon että nykyään sujuu paljon paremmin, ei pelota, ei tuu sellaista ramppikuumetta. Nyt olen siellä taidekurssilla, joka oli suomeksi, ja se auttoi myös tosi paljon ja nykyään uskallan myös kirjoittaa suomeksi kun aikaisemmin vaikka hävetti laittaa facebookiin jotain, nykyään on ihan sama tuleeko virheitä.

(Maria, litterointi s. 12.)

7.4 Pohdinta

Tässä tutkielmassa olen tehnyt yleistyksiä, vaikka tapaustutkimuksessa se ei olekaan pakollinen päämäärä. Jotta olen pystynyt vertailemaan maahanmuuttajaäideille tehdyn haastattelututkimuksen tuloksia yleisellä tasolla tapahtuvan poliittiseen puheeseen, olen joutunut haastatteluaineiston analyysissä keskittymään myös hyvin yleiselle tasolle sijoittuvien kokemusten etsimiseen. Kyseessä on kuitenkin siitä huolimatta tapaustutkimus, koska tutkielmassa on haastateltu seitsemää saman kansalaisjärjestön ystävätoimintaan osallistunutta maahanmuuttajaäitiä. Tulosten yleistämisessä on otettava huomioon se, että heidän kokemuksensa, orientaationsa ja tarpeensa kotoutumisessa voivat olla erityyppisiä kuin jollakin muulla tavalla valitun haastateltavien joukon. Varovaiset yleistykset voivat silti olla mahdollisia, koska tähän tutkimukseen osallistuneet naiset olivat kuitenkin asuneet Suomessa aina 18 vuodesta viiteen vuoteen asti ja työstäneet omaa kotoutumisprosessiaan hyvin samoilla tavoilla huolimatta eri kansalaisuuksistaan, uskonnoistaan, koulutustaustoistaan ja Suomeen saapumisiensa syistä. Haastateltavien joukko oli siis hyvin heterogeeninen: kahdella haastatelluista oli pakolaistausta, yksi oli saapunut puolisonsa kanssa työntekijäksi Suomeen, yksi opiskelemaan ja kolme puolisonsa työn vuoksi. Osalla oli

korkeakoulututkinto ja oman alansa työkokemusta kotimaastaan, osalla tutkinto oli suoritettu tai sitä oltiin suorittamassa Suomessa. MLL:n Uudenmaan piirin Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toimintaan he olivat hakeutuneet osa kolmea kuukautta aikaisemmin, osa vuotta aikaisemmin ennen haastatteluhetkeä. Voi tietenkin olettaa, että ystävätoimintaan osallistuu tietentyypisiä ihmisiä ja että koska MLL:n toiminnan tavoitteena on ollut muodostaa ystävyys-suhteita maahanmuuttajaäitien ja kantasuomalaisten välille, haastateltavien kertomuksissa on korostunut erityisesti sosiaalisten suhteiden merkitys kotoutumisessa. Olisin toivonut haastateltaviksi myös somalialaisia, irakilaisia tai kurdeja sen vuoksi, että heidän kotoutumistaan pidetään erityisen haastavana työllisyystilastoiden valossa. Jatkotutkimus esimerkiksi sosiaalisen pääoman merkityksestä somalialaisten, irakilaisten tai kurdien kotoutumisprosessissa voisikin olla paikallaan.

On myös otettava huomioon, etteivät haastatteluihin osallistuneet maahanmuuttajaäidit olleet suurperheiden äitejä. Vain yhdellä äidillä oli enemmän kuin kolme lasta, mutta lapset olivat jo pääosin täysi-ikäisiä. Suurperheiden äitien kokemuksissa rakenteiden toimivuuden tärkeys ja omien vanhempien apu olisivat ehkä korostuneet entisestään mahdollisuuksissa yhdistää kielenopiskelu ja lastenhoito. Myös tarve luoville ratkaisuille lastenhoidon ja kielenopiskelun yhteydessä oli todennäköisesti ilmaistu selkeämmin.

En usko, että tavoitin haastattelututkimukseni osalta erityisen haavoittuvassa asemassa olevia naisia. Kuten Teija Silvosen (2012) haastattelussa myös tuli esille, ystävätoimintaan mukaan lähtemisen edellytyksenä on, että maahanmuuttajanainen ottaa itse yhteyttä Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiriin. Usein toimintaan mukaan haluavalta naiselta myös tiedustellaan, tietäähän puoliso myös asiasta.

Maassamme asuvien maahanmuuttajien kulttuuriset ja etniset taustat ovat hyvin heterogeenisia. Myös yksi kulttuuri tai etninen ryhmä pitää sisällään heterogeenisen ihmisjoukon. Nämä näkökulmat kuitenkin unohtuvat, jos keskustelu maahanmuuttajanaisten kotoutumisen ongelmista kytketään alistaviin perhemalleihin, kunniaväkivaltaan, pakkoavioliittoihin tai kulttuuriyhteisön haluun eristää nainen yhteiskunnasta. Kuten tutkimuksessa tuli kuitenkin ilmi, maahanmuuttajanaiset esitettiin poliittisessa puheessa hyvin homogeenisena ryhmänä. Poliittisessa puheessa maahanmuuttajanaisten työttömyys, kielitaidottomuus ja väkivallan uhriksi joutumisen kokemukset nähtiin toisiaan ruokkivina ongelmina, joiden taustasyiksi liitettiin esimerkiksi kulttuurista johtuva alisteinen asema.

Tarkoitukseni ei ole ollut kyseenalaistaa esimerkiksi Monika-Naiset liiton esiin tuomien faktojen paikkansapitävyyttä tai maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan vakavuutta. Sen sijaan olen halunnut tuoda esille yksipuoleiseen puhetapaan liittyvät ongelmat; kotoutumisen ongelmien liittäminen vieraisiin kulttuureihin mahdollistaa silmien sulkemisen muilta kotouttamista vaikeuttavilta tekijöiltä kuten riskiltä joutua syrjityksi sekä etnisyytensä että sukupuolensa johdosta (CEDAW 2001). Ei ole myöskään sanottu, etteivätkö myös alisteisessa asemassa olevat maahanmuuttajanaiset kokisi kotoutumisprosessissaan ongelmia, jotka johtuvat yhteiskunnan rakenteista, syrjinnästä tai itsestä riippumattomista vaikeuksista saada ystäviä kantaväestön keskuudesta. Myös Minna Säävälä on todennut, että maahanmuuttajanaiset olisivat esimerkiksi merkittävä työvoimavara, jos heihin kohdistuneet ennakkoluulot vähenisivät. Säävälän mukaan maahanmuuttajanaiset mielletään Suomessa niin kantaväestön kuin eri sidosryhmienkin silmissä erityisryhmiin kuuluviksi, minkä vuoksi maahanmuuttajanaisten enemmistön tarpeet ja voimavarat jäävät huomaamatta. (Säävälä 2009, 48.) Poliittinen keskustelu maahanmuuttajanaisten tarvitsemista turvakotipaikoista on paikallaan, mutta yksipuolisen puhetavan vaarana voi olla, että poliittinen puhe itse uhriuttaa maahanmuuttajanaisia tai vahvistaa heihin kohdistuvia ennakkoluuloja.

Lähteet

Alasuutari, P. (1994). Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere.

Alasuutari, P. (2007). Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Gaudeamus, Helsinki.

Anttila, O. (2012). Raskaus syrjinnän kieltä. Teoksessa Kantola, J., Nousiainen, K., & Saari, M. (toim.), Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen (s. 226-244). Gaudeamus, Tallinna.

Bacchi, C. L. (2009). Analysing Policy: What's the Problem Represented to Be? Frenchs Forest, New South Wales, Pearson.

Beauvoir, S. (1980, alkup. 1949). Toinen sukupuoli. Kirjayhtymä, Helsinki.

Berger, P. & Luckmann, T. (1994). Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: Tiedonsosiologinen tutkielma. (The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge, 1966.) Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Jälkisanat: Tapio Aittola ja Vesa Raiskila. Gaudeamus, Helsinki.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Teoksessa Richardson, J. G. (toim.): Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Greenwood Press, New York.

Bourdieu, P. (1990). Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. Routledge & Kegan Paul, New York.

Castaneda A., Rask S., Koponen, P., Mölsä M., Koskinen, S. (toim.) (2012). Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa. Raportti 61/2012. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Juvenes

Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere.

URL:[[urn.fi/URN:ISBN: 978-952-245-739-4](http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-739-4)], haettu 21.4.2013

CEDAW (2001). Sopimusvaltioiden raporttien käsittely. Suomen 3. ja 4. määräaikaissäätöraportti. Naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea 24. istunto. 15.1.–2.2.2001.

Coleman, J. S. (1988). Social Capital in Creation of Human Capital. American Journal of Sociology 94.

Coleman J. S. (1990). Foundations of Social Theory. Cambridge, Harvard University Press.

van Dijk, T. (1997). Political discourse and racism. Describing Others in Western Parliaments. Teoksessa S.H. Riggins (toim.), The Language and Politics of Exclusion. Others in Discourse (sivut 31-64). Sage, Thousand Oaks, Kalifornia.

van Dijk, T. (2001). On the analysis of parliamentary debates on immigration. Teoksessa Wodak, R. & Reisigl, M. (2001) The Semiotics of Racism. Approaches in Critical Discourse Analysis. Passagen Verlag, Wien.

Dovidio, J. & Gaertner, S. (1986). Prejudice, discrimination, and racism. Academic Press, New York.

Ellonen, N. & Korhonen, K. (2007). Maahanmuuttajanaiset väkivallan kohteena. Teoksessa Martikainen, T. & Tiilikainen, M. (toim), Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Väestöliitto, Helsinki.

Eurobarometritutkimus 386 (2012). Eurooppalaiset ja heidän kielensä. Euroopan komissio.

URL:[ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf], haettu 24.4.2013

Foucault, M. (1972). *Archeology of Knowledge & The Discourse on Language*. Pantheon Books, New York.

Grönfors, M. (2011). *Laadullisen tutkimuksen kenttätömenetelmät*. Hanna Vilkkä (toim.), SoFia-Sosiologi-Filosofiapu Vilkkä, Hämeenlinna.
URL:[vilkka.fi/books/Laadullisen_tutkimuksen.pdf], haettu 17.11.2012

Haarakangas, T., Ollus, N. & Toikka, Sini (2000). *Väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajanaiset – haaste turvakotipalveluille Suomessa*. Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvojulkaisuja 2000:3. Edita, Helsinki.

Hall, S. (1992). *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Vastapaino, Tampere.

Hagan, J., MacMillan R. & Wheaton B. (1996). New kid in town: social capital and the life course effects of family migration on children. *American Sociological Review* 61:368–85.

Hechter, M. & Kanazawa, S. (1997). Sociological Rational Choice Theory. *Annual Review of Sociology* 23, 191-214.

Heiskala, R. (1994). Me teemme todellisuuden. *Helsingin Sanomat* 20.5.1994.
URL:[www.hs.fi/kirjat/artikkeli/Me+teemme+todellisuudenPeter+L+Bergerin+ja+Thomas+Luckmannin+ansiokassosiologian+klassikkoteos+ilmestyi+viimein+suomeksi/940520133], haettu 17.11.2012

Honkatukia, P. (2005). Maahanmuuttajat väkivallan uhreina. Teoksessa Sirén, R. & Honkatukia, P. (toim), *Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhritutkimuksista*. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki, s. 57-73.

Husserl, E. (1970). *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology*. Käännös David Carr.: Northwestern University Press, Evanston.

Hämäläinen, S. (2011). Uusi kotoutumislaki. Sisäasiainministeriö, maahanmuutto-osasto. 8.11.2011.

URL:[www.socom.fi/sites/default/files/u6/uusi_kotoutumislaki_sonja_hamalainen.pdf], haettu 17.10.2012

Jokisaari, S. (2006). Kotouttamislain merkitys kotoutumisessa maahanmuuttajan näkökulmasta. Web Reports No. 18. Siirtolaisuusinstituutti.

Julkunen, R. (2010). Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Vastapaino, Tampere.

Jyväskylän yliopisto, Koppa. Menetelmäpolkuja humanisteille. Fenomenologia.

URL:[koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntaukset/fenomenologia], haettu 9.11.2012.

Karvinen, A.-M. (2009). Maahanmuuttajien poismuutto Suomesta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin kauppakorkeakoulu, kansantaloustieteen laitos.

Kawani, I. (2010). Kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuus maahanmuuttajien sopeutumisessa suomalaiseen yhteiskuntaan. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta.

Koivunen, A. (2003). Performative Histories, Foundational Fictions. Gender and Sexuality in Niskavuori Films. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Latomaa, T. (2005). Ymmärtävä psykologia: psykologia rekonstruktiivisena tieteenä. Teoksessa Perttula J. ja Latomaa T. (toim.), Kokemuksen tutkimus (s. 17-88). Dialogia, Helsinki.

Lepola, O. (toim.) (2002). Koto-maana Suomi – Kertomuksia maahanmuutosta 1999–2001. Työministeriö, Helsinki.

Mammon, R. (2010). Kolmen etnisen ryhmän kotoutumisprosessi Suomessa . Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

URL:[jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25818/9789513941420.pdf], haettu 6.11.2012

Marshall, A. (1890). Principles of Economics. MacMillan and Co., Limited, London.

Martens P. L. (2001). Immigrants as victims of crime. International Review of Victimology, Vol. 8, 199–216.

Martikainen, T. (2009). Katsaus. Eettisiä kysymyksiä maahanmuuttotutkimuksessa. Elore vol. 16 – 2/2009. Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

URL:[www.elore.fi/arkisto/2_09/katsaus_martikainen_2_09.pdf], haettu 11.10.2012

Matthies A.-L. (2007). Toisenlainen kolmas sektori. Pohjoismaiden sosiaali- ja terveysjärjestöt tutkimuksen valossa. Yhteiskuntapolitiikka 72 (2007):1, 57-71.

Matthies, A.-L. (1994). Subsidiarität auf dem Kopf? Der Stellenwert des freiwilligen Sektors im Kontext Finnischer Sozialpolitik. Journal für Sozialforschung 34 (1994): 2, 173–195.

Mitchell, W. C. (1988). Virginia, Rochester, and Bloomington: Twenty-five Years of Public Choice and Political Science. Public Choice 56:2, 101-119.

Monika-Naiset liitto (2013). Monika-Naiset liitto ry:n internet-sivut.

URL:[www.monikanaiset.fi], haettu 25.3.2013

Monitori (2011). Maahanmuuttoasioihin merkittäviä muutoksia hallituskauden aikana. Uutisia ja näkökulmia maahanmuuttopolitiikasta. 8.4.2011. Sisäasiainministeriö, Helsinki.

URL:[<http://www.monitorilehti.fi/intermin/monitori/cms.nsf/pfbc/>]

D301C2F325A98D10C225786C002EB09C], haettu 17.10.2012.

Möttönen, S. & Niemelä, J. (2005). Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. PS-kustannus, Jyväskylä.

Pekonen, K. (2011). Puhe eduskunnassa. Vastapaino, Tampere.

Perttula, J. (1995). Kokemus psykologisena tutkimuskohteena: Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. SUFI-tutkimuksia 14. Suomen Fenomenologinen Instituutti, Tampere.

Perttula, J. (1998). The experienced life-fabrics of young men. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) (2005). Kokemuksen tutkimus. Dialogia, Helsinki.

Phalet, K. & Swyngedouw M. (2003). Measuring immigrant integration: the case of Belgium. Studi Emigrazione / Migration Studies, XL, 152, s. 773-803.

URL:[business.bilgi.edu.tr/pdf/Immigrant_Integration_SE.pdf], haettu 17.10.2012

Portes, A. & Sensenbrenner, J. (1993). Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. American Journal of Sociology, 98

Putnam, D. R. & Leonardi R. – Nanetti, R. Y. (1993). Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press, Princeton (N.J.)

Putnam, D. R. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. Journal of Democracy 6:1, 65-78.

Putnam, D. R. (2007a). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. Scandinavian Political Studies, 30:2, 137–174. doi: 10.1111/j.1467-9477.2007.00176.x

Putnam, D. R. (2007b). Interview with Robert Putnam: On diversity, megachurches, and Barack Obama. Jenifer Fernandez Ancona. 19.8.2007.

URL: [www.openleft.com/showDiary.do?diaryId=875], haettu 3.1.2012

Pöyhönen, S., Tarnanen, M., Vehviläinen E.-M., Virtanen A. & Pihlaja, L. (2010). Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseksi. Suomen Kulttuurirahasto, Jyväskylä.

URL:[www.skr.fi/content/pdf/osallisenasuomessa.pdf], haettu 3.10.2012

Raittila, P. (2004). Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 300.

URL:[<http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6016-2.pdf>], haettu 4.10.2012

Rinne, J. (2010). Henkilökohtaistuva politiikka. Tutkimusmatkoja refleksiiviseen kansalaistoimintaan. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1042.

URL:[acta.uta.fi/pdf/978-951-44-8341-7.pdf], haettu 18.11.2012

Ristikari, T. (2012). Finnish trade unions and immigrant labor. Migration Studies C 22. Institute of Migration, Turku.

Ruuskanen, P. (2001). Sosiaalinen pääoma. Käsitteet, suuntauksat ja mekanismit. VATT, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Government Institute for Economic Research, Helsinki.

(B, ISSN 0788-5008, No 81): ISBN 951-561-382-5.

Ruuskanen, P. (2013). Jyväskylän yliopisto, kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaalien internet-sivut.

URL:[kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/sosiaalinen-paaoma], haettu 19.3.2013

Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. (2006). Diskurssianalyysi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen

tietoarkisto.

URL:[www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_6_1.html], haettu 5.11.2012

Saari, M. (2011). Kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät. Konstruktionistisen policy-analyysin pienryhmä. Luentosarja 9.11.2011. Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto.

Saari, M. (2012). Sukupuolten palkkaeriarvoisuus tasa-arvon ikuisuuskysymyksenä. Teoksessa Kantola, J., Nousiainen, K., & Saari, M. (toim.), Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen (s. 201-225). Gaudeamus, Tallinna.

Siljander, P. (1988). Hermeneuttisen pedagogiikan pääsuuntaukset. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 55/1988.

Silvonen, T. (2012). Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin perhetoiminnan ohjaaja. Haastattelu Helsingissä 12.11.2012.

Suokonautio, J. (2008). Palapelin palat paikoilleen: maahanmuuttajien kokemuksia kotoutumiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi. Sosiaalityön lisensiaattityö, Jyväskylän yliopisto. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.

Säävälä, M. (2009). Naisia kotoutumassa Eurooppaan: Vertailevan FEMAGE-hankkeen loppuraportti. Väestöntutkimuslaitos: Katsauksia; E 35/2009. Väestöliitto, Helsinki.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE (2012). Maahanmuuttajat ja sukupuolinäkökulma.

URL:[www.tasa-arvovaalit.fi/ehdokkaalle/tasa-arvoteemat/taantuma], haettu 9.9.2012

Tilastokeskus (2011a). Suomen virallinen tilasto (SVT). Muuttoliike [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-6766. Liitekuvio 1. Maahan-, maasta- ja nettomaahanmuutto 1971–2011. Tilastokeskus, Helsinki.

URL:[www.stat.fi/til/muutl/2011/muutl_2011_2012-04-27_tie_001_fi.html],
haettu 10.11.2012

Tilastokeskus (2011b). Suomen virallinen tilasto (SVT). Väestörakenne [verkkójulkaisu]. ISSN=1797-5379. Tilastokeskus, Helsinki.
URL:[tilastokeskus.fi/til/vaerak/2011/vaerak_2011_2012-03-16_tie_001_fi.html],
haettu 10.11.2012

Tuori, S. (2012). Monikulttuurisuus ja sukupuolten välinen tasa-arvo. Teoksessa Kantola, J., Nousiainen, K. & Saari, M. (toim), Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen (s. 271-283). Gaudeamus, Tallinna.

Valtion kotouttamisohjelma (2012). Hallituksen painopisteet vuosille 2012 – 2015. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 27/2012. Edita Publishing Oy Ab Ltd.
URL:[www.tem.fi/files/34181/TEMjul_27_2012_web.pdf], haettu 5.10.2012

Varmavuori, M. (2012). Valtaosa maahanmuuttajanaisisista väkivallan uhreja. Helsingin Uutiset 9.6.2012.
URL:[www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/112920-valtaosa-maahanmuuttajanaisisista-vakivallan-uhreja], haettu 13.2.2013

Väkevä, L. (1999). Musiikin merkitys ja musiikkikasvattajuus David J. Elliottin praksiaalisessa musiikkikasvatusfilosofiassa. Pragmatistinen tulkinta. Oulun yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos.
URL:[www.wedu.oulu.fi/muko/lvakeva/Lisuri/hermeneu.htm], haettu 17.11.2012

Liitteet

LIITE 1. HAASTETTELUKUTSU SUOMEKSI

Haastattelukutsu

5.11.2012

Teen valtio-opin pro gradu -tutkielmaa Helsingin yliopistoon. Aiheeni on kotoutumiseen liitetyt käsitykset ja kokemukset. Tarkoitukseni on tutkia, minkälaisia kokemuksia ja ajatuksia Mannerheimin Lastensuojeluliiton Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toimintaan osallistuneilla maahanmuuttajaäideillä on sekä omasta kotoutumisestaan että Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminnasta.

Tämä kutsu on lähetetty Sinulle, koska olet osallistunut Mannerheimin Lastensuojeluliiton Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toimintaan. Haluaisin haastatella Sinua, koska kokemuksesi kotoutumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan on tärkeää. Jakamalla arvokkaat kokemuksesi olet vaikuttamassa siihen, että maahanmuuttajaäidit saavat äänensä kuuluville.

Osallistumalla tutkimukseen voit kertoa muun muassa:

- minkälaiset asiat vaikeuttavat kotoutumista Suomessa
- mitä kotoutuminen merkitsee Suomeen ulkomailta muuttaneelle äidille (mitä on mielestäsi onnistunut kotoutuminen?)
- miten Ystäväksi maahanmuuttajaäidille -toiminta on onnistunut tukemaan Sinun kotoutumistasi ja suomenkielen oppimistasi

Haastattelu kestää noin 1-2 tuntia. Haluaisin, että voisit kertoa kokemuksistasi omalla äidinkielelläsi, minkä vuoksi pyrin järjestämään ammattitaitoisen tulkin mukaan tarvittaessa. Haastattelu tehdään täysin luottamuksellisesti eikä henkilötietoja kerätä ylös. Kaikki haastattelua varten kerätyt yksilöivät tiedot hävitetään ennen tutkimuksen julkaisemista.

Odotan yhteydenottoasi mahdollisimman pian. Pyrin suorittamaan haastattelut marras- ja joulukuun aikana. Voimme tavata kotonasi tai jossain rauhallisessa kahvilassa. Kaikki kokemukset ovat korvaamattoman arvokkaita tutkimukselleni.

Ystävällisin terveisin,
Marianne Mela
marianne.mela@helsinki.fi
p. -----

LIITE 2. HAASTATTELUKUTSU ENGLANNIKSI

Invitation for interview

5.11.2012

I'm writing my Master's Thesis in Helsinki University. The focus of the study are impressions and experiences regarding integration into Finnish society. For this study I would like to learn about the experiences of immigrant women who have been participating in "Finnish speaking friend for a immigrant mom" -project (Ystäväksi Maahanmuuttajaäidille), organised by Mannerheimin Lastensuojeluliitto/MLL Uusimaa District.

This invitation has been sent to You because You have participated in this project. I would like to interview You because Your experience about integration into Finnish society is important. By sharing Your valuable experience You can influence how immigrant women can have their voices heard.

By participating You can tell:

- what are the challenges for integration in Finland
- what is the meaning of integration for a mother who has come to live in Finland from abroad (how to describe successful integration)
- how MLL Uusimaa District's project "Finnish speaking friend for a immigrant mom / Ystäväksi Maahanmuuttajaäidille" has been able to support Your integration and learning of Finnish language

The interview takes about 1-2 hours. I feel it is important that You can tell about Your experiences using Your own language and because of this an interpreter will be available if needed. The interview is confidential and no personal data will be asked. Any possible details that could identify the person from the interview will be excluded from the final publication.

Please contact me as soon as possible. My purpose is to conduct the interviews during November and December. All the experiences are valuable for this study. We can meet at Your home or at some quiet cafeteria.

Best regards,
Marianne Mela
marianne.mela@helsinki.fi
Tel -----

LIITE 3. HAASTATTELUKYSELYMYKSET

Kysymykset ja tutkimuksen esittely.

Tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, minkälaisena naiset, jotka ovat muuttaneet Suomeen, kokevat kotoutumisen Suomeen. Suomalaisissa kotouttamissuunnitelmissa kerrotaan, että kotoutumiselle tärkeää on esimerkiksi työ, kielen oppiminen ja se, että pystyy osallistumaan yhteiskunnan toimintaan. On paljon muitakin asioita, jotka vaikuttavat siihen, että ihminen tuntee olevansa kotoutunut. On myös hyvin erilaisia syitä sille, miksi kotoutuminen voi tuntua vaikealle. Erilaiset syyt ja kokemukset voivat aiheuttaa tunteen, että täällä ei pysty elämään sellaista elämää mistä haaveili, tai ainakin siihen liittyy haasteita.

Suomessa puhutaan kotoutumisesta paljon. On kotoutumiskursseja ja muuta. En halua tässä haastattelussa, että ”roikumme” väkisin kiinni missään virallisessa kotoutumistermissä. Minulle on tärkeä se käsitys, mikä sinulla on siitä, että mitkä asiat elämässä vaikuttavat siihen, että voit toimia tässä maassa suunnitelmiesi mukaan.

Lopullinen tavoitteeni tutkimuksessani on vertailla sitä, puhutaanko politiikassa samoista asioista, mitä ihmiset todellisessa elämässään kokevat. Onko ne asiat, mitkä luovat kotoutumiselle haasteita, samoja poliitikkojen kertomana kuin naisten kertomina?

Aion kysellä henkilökohtaisiakin asioita, jotta saisin kokonaiskuvan elämäsi vaikuttavista asioista. Se on tärkeää minulle, koska sitten pystyn vertailla sitäkin, minkälaisia tiettyjä samankaltaisuuksia ja eroja haastateltavien äitienkin välillä on. Jos sinusta tuntuu, että kysyn liian henkilökohtaisia asioita, niin sano, että ei puhuta tästä. Jos sinusta tuntuu myöhemmin, että on jotain, mitä et olisi halunnut sanoa, niin kerro, ja minä poistan sen haastattelusta. Sinä saat myös keskeyttää haastattelun missä vaiheessa tahansa. Tutkimukseen kirjatuihin asioista ei voi mitenkään tunnistaa sinun henkilöllisyyttäsi ja vain minä tiedän henkilötietosi.

Olisiko jotain, mitä haluaisit kysyä ennen kuin aloitamme?

OMA TARINA:

- **Aloitetaan sillä, että haluaisin kuulla, kuka olet, miten sinä olet päätenyt tänne Suomeen, millainen on tarinasi?**

ENNAKKO-OLETUS OMASTA KOTIUTUMISESTA?

- **Kun muutit Suomeen, millaisia ajatuksia sinulla oli tulevaisuudesta? Mitä ajattelit, että millä tavalla asiat tulevat menemään?**

MENIVÄTKÖ ASIAT NIIN KUIN SUUNNITTELI?

- **Nyt kun mietit elämääsi Suomeen tulon jälkeen, ovatko asiat menneet niin kuin muuttaessasi ajattelit, että tällä tavalla tulen elämään Suomessa? (Mitkä asiat ovat eri tavalla, ovatko paremmin tai huonommin, miksi?)**

OMA MÄÄRITELMÄ KOTOUTUMISELLE:

- **Miten itse määrittelet kotoutumisen?**

ASIAT, JOTKA OVAT EDESAUTTANEET TAI HAITANNEET KOTOUTUMISTA:

- **Mitkä asiat ovat olleet keskeisiä ajatellen kotoutumista naisena ja äitinä?**
- **Minkälainen vaikutus (auttanut/tukenut, tehnyt haasteita/estänyt?) seuraavilla asioilla ollut kotoutumiseesi?**
  - Perhe:
    - puoliso
    - lapset (miten lastenhoito järjestetty?)
    - omat vanhemmat
  - ystävät? (sosiaalinen verkosto?)
    - omaa etnisyyttä, omaa kieltä puhuvia, muita kieliä puhuvia, suomea puhuvia?
  - Koulutus ja työura
    - lähtömaassa
    - Suomessa?
  - Itsenäisyys ja asema naisena (taloudellinen itsenäisyys, kuka sanoo kaapin paikan kotona?)
  - uskonnollisuus
  - terveys
  - suhde nykyiseen asuinmaahan
  - suhde lähtömaahan
  - joku muu, mitä ei kysytty?

YSTÄVÄKSI MAAHANMUUTTAJAÄIDILLE -TOIMINTAAN OSALLISTUMINEN:

- Miten lähdit mukaan Ystäväksi Maahanmuuttajaäidille -toimintaan?
- **Kun mietit niitä omia tarpeitasi kotoutumisessa, onko tämä toiminta vastannut niihin tarpeisiin?**
- Onko jotain sellaisia asioita, mihin MLL:n (Mannerheimin Lastensuojeluliiton ystäväksi maahanmuuttajaäidille) toiminta ei ole pystynyt vastaamaan? (**Oliko sinulla jotain toiveita toiminnan suhteen, jotka eivät ole toteutuneet?**)
- **Mitkä asiat ovat erityisesti olleet hyviä? Mitä asioita voisi parantaa?**
- **Onko toiminta tukenut suomenkielen oppimista? Entä oletko oppinut jotain asioita suomalaisen ystäväsi avulla, jotka ovat olleet hyödyksi?**
- Onko toiminta avartanut esimerkiksi käsityksiäsi siitä, millaisia valintoja voit oman elämäsi suhteen tehdä Suomessa?

OMAT EHDOTUKSET KOTOUTUMISTOIMINNAN KEHITTÄMISEKSI:

- Lopuksi: mielikuvitusharjoitus!
  - **Jos ajatellaan sinua erityisesti naisena ja äitinä, mitkä asiat tekisivät kotoutumisesta mahdollisimman helppoa?**
  - **Kotoutumisessa on työtä, ja äidillä on kädet täynnä työtä. Miten nämä asiat voisi yhdistää?**
  - **Miten kotouttamispalvelut voisivat kohdata paremmin sinun tarpeitasi?**